

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HADİSLERDE BEREKET DUALARI

BEYHAN ATAŞ

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Nagihan EMİROĞLU
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Serkan ÇELİKAN
Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Selman KELEŞ

KASTAMONU-2025

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Beyhan ATAŞ

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HADİSLERDE BEREKET DUALARI

BEYHAN ATAŞ

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ NAGİHAN EMİROĞLU

Pek çok kültür ve medeniyette öne çıkan bereket kavramı, gerek beşerî dinlerde gerekse ilâhî dinlerde önemli bir yere sahip olan temel bir kavramdır. İslâm dininin temel kaynakları olan Kur'an ve sünnet ekseninde bereket olgusu incelendiğinde, bu kavramın sadece matematiksel birtakım verilerle izah edilemeyecek kadar geniş ve zengin bir anlam yelpazesine sahip olduğu da görülmektedir. Bu çerçevede kişisel ve sosyal ilişkilerinde dua merkezli bir hayat benimseyen Hz. Peygamber bu dualarını "bereket" kavramı üzerine inşa etmeyi de ihmal etmemiştir. O, yeri geldikçe bazı kişileri, olayları, yer ve zaman dilimlerini bereket telakkisi ile karşılamış, maddî ve mânevî pek çok hayrı barındıran bereket dualarını da ashâbının üzerinden eksik etmemiştir. Resûlullah'ın gerek şahsında gerekse de dualarında bereketin yansımalarını gören, onun tavsiye ve uygulamalarını kendilerine rehber edinen sahâbe ise gerek şahsî, gerekse de sosyal ilişkilerinde bereket içerikli dua ve lafızları kullanmaya itina göstermiş, böylelikle bereketi merkeze alan bir yaşam tesis edilmeye çalışılmıştır. Bu tez çalışmasında; Hz. Peygamber tarafından haklarında bereket duası yapılan bazı sahâbiler, kendileri için yapılan bu dualar ekseninde inceleme konusu yapılmış, Resûlullah'ın dualarında hayırhâhlık odaklı yaklaşımı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte onun bazı mekân ve zaman dilimleri, yiyecek ve içeceği de bereket ile vasıflandırdığı, bilhassa bunlar için bereket içerikli dualar ettiği de görülmektedir. Bu bağlamda tez, Hz. Peygamber'in bereket içerikli dualarını tespit ederek değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda çalışmada, Hz. Peygamber'in bereket duasına konu olan söz konusu bu rivâyetler, Kütüb-i tis'a çerçevesinde ve bereket ile ilgili belli başlı lafızlar dikkate alınarak tespit edilmiş, belirlenen hadisler çeşitli açılardan sınıflandırıldıktan sonra ricâl ve tabakat kaynaklarından faydalanılarak rivâyetlerin sıhhat yönleri incelenilmiştir. Ayrıca tespit edilen rivayetler; başta hadis şerhleri olmak üzere klasik hadis kaynakları ve modern kaynaklardan faydalanılarak değerlendirilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Hadis, Hz. Peygamber, Bereket, Dua

Haziran 2025, 116 Sayfa

ABSTRACT

MSC THESIS

BLESSING PRAYERS IN THE HADITHS

BEYHAN ATAŞ

KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE

DEPARTMENT OF BASIC ISLAMIC SCIENCES

SUPERVISOR: ASSIST. PROF. DR. NAGİHAN EMİROĞLU

The concept of abundance, which is prominent in many cultures and civilizations, is a fundamental concept that has an important place in both human and divine religions. When the phenomenon of abundance is examined in the context of the Qur'an and Sunnah, the main sources of Islam, it is seen that this concept has a wide and rich range of meanings that cannot be explained only by mathematical data. In this context, the Prophet (PBUH), who adopted a prayer-centered life in his personal and social relations, did not neglect to build his prayers on the concept of “blessing”. He occasionally greeted certain people, events, places and periods of time with the concept of blessing, and did not spare his prayers for blessings, which contain many material and spiritual blessings, from his companions. The Companions, who saw the reflections of prosperity in both the person and prayers of the Messenger of Allah (s.a.w) and adopted his advice and practices as a guide for themselves, paid attention to using prayers and phrases containing prosperity in both their personal and social relations, and thus tried to establish a life centered on prosperity. In this thesis, some of the Companions for whom the Prophet (PBUH) prayed for blessings were examined in the context of these prayers, and the Prophet's charity-oriented approach in his prayers was tried to be revealed. In addition, it is also seen that he characterized some places and periods of time, food and drink with blessings and prayed for them with blessings. In this context, this thesis aims to identify and evaluate the Prophet's prayers for blessings. In this context, in this study, these narrations, which are the subject of the Prophet's blessing prayer, were identified within the framework of the Kitub al-'tis'a and by taking into account the main words related to blessing, and after classifying the hadiths in various aspects, the health aspects of the narrators were examined by making use of rijāl and tabaqat sources. In addition, the narrations were evaluated by utilizing classical hadith sources, especially hadith commentaries, and modern sources.

KEYWORDS: Hadith, Holy Prophet, Abundance, Prayer

June 2025, 116 Page

TEŞEKKÜR

Kitâbullah'da âlemlere rahmet olarak gönderilmekle vasıflandırılan Hz. Peygamber'in mesajlarının daha iyi anlaşılmasına katkı sunabilmek amacıyla hazırlanan bu çalışmada, Resûlullah'ın (s.a.v) dualarına farklı bir penceren bakılmıştır. Onun bereket duasında bulunduğu bazı kişi, mekân, zaman ve olayları tespit edebilmek, bu duaların arka planı ve bağlamını, bu vesile ile de Hz. Peygamber'in bereket anlayışını incelemek çalışmamızın temel hedefini oluşturmaktadır.

Hz. Peygamber yapmış olduğu bereket merkezli duaları ile kulun Rabb'inden sadece dünyaya yönelik taleplerde bulunmak yerine, maddî ve manevî pek çok hayrı içeren bereket kavramının da içselleştirilmesini de sağlamıştır. Hiç kuşkusuz bereket; sadece maddi artışı kapsamakla kalmaz, o aynı zamanda kulun iç dünyasında her türlü hayır ve huzuru, ruh dünyasında bir tatmin ve gönül zenginliğini de ifade etmektedir.

Tezde Kütüb-i tis'a özelinde yer verilen rivayetler belirli lafızlar dikkate alınarak tespit edilmiştir. Giriş bölümünde, konunun içeriği, amacı ve önemi ile tezi oluştururken kullanılan yöntem ve kaynaklar hakkında bilgi verilmiş, akabinde bereket kavramının mahiyeti incelenmiştir. Birinci bölümde; Hz. Peygamber'in çeşitli vesilelerle bereket duasında bulunduğu sahâbiler tespit edilmiş ve kısaca tanıtılmıştır. İkinci bölümde; Hz. Peygamber'in bereket duasında bulunduğu bazı zaman, mekân, yiyecek ve içeceklerle dair rivayetler ele alınırken, üçüncü bölümde ise çeşitli vesilelerle yapılan diğer bereket duaları tespit edilmiştir. Ele alınan hadisler, konuyla ilgili kaynaklar çerçevesinde senet ve metin tenkidine tabi tutulmuş, çalışmanın sonunda ise Kütüb-ü tis'a'da yer alan bereket içerikli dua lafızları tablo halinde verilmiştir.

Bu çalışmanın şekillenmesinde yoğun iş temposuna rağmen maddi ve manevi desteklerinden, ilmî birikim ve tecrübesinden istifade ettiğim kıymetli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Nagihan Emiroğlu Hanımefendiye, yine bu sahada görüş ve önerilerinden çokça istifade ettiğim, desteğini gördüğüm değerli hocam Doç. Dr. Serkan Çelikan ve Dr. Öğr. Üyesi Selman Keleş Beyefendiye teşekkürlerimi bir borç bilirim. Üzerimde emekleri olan ve ahirete irtihal eden tüm hocalarıma Allah'tan rahmet, hayatta olanlara da sağlıklı ve uzun bir ömür niyaz ederim.

Gayret bizlerden, tevfik ise Yüce Allah'tandır.

Beyhan ATAŞ

Kastamonu, 2025

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAYI	ii
TAAHHÜTNAME	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	ix
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Araştırmanın Konusu	1
1.2 Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	2
1.3 Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları	3
1.4 “Bereket” Kelimesinin Tanımı ve Kur’an’da Bereket Kavramı	6
1.4.1 Sözlük Manası.....	6
1.4.2 Terim Manası	7
1.4.3 Bereket Lafzının Kur’an-ı Kerim’deki Kullanımı	9
2. HZ. PEYGAMBER’İN BEREKET DUASINDA BULUNDUĞU KİŞİLER	11
2.1 Hakîm b. Hızâm	11
2.2 Urve b. Ca’d el-Bârikî	15
2.3 Ebû Mahzûre	17
2.4 Sâib b. Yezîd	19
2.5 Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm.....	22
2.6 Nükâde (Nekâde) el-Esedî.....	25
2.7 Mikdâd b. Esved (Amr).....	26
2.8 Enes bin Mâlik.....	29
2.9 Abdurrahman b. Avf.....	33
2.10 Câbir b. Abdullah	35
2.11 Ebû Talha el-Ensârî/ Ümmü Süleym bint Milhan.....	38
2.12 Abdullah b. Ebû Rebî’a	42
2.13 Abdullah b. Büsr.....	44
2.14 Ebû Hâzim Sahr b. Ayle.....	46
2.15 Abdullah b. Hişâm.....	47
3. HZ. PEYGAMBER’İN BEREKET DUASINDA BULUNDUĞU BAZI MEKÂN, ZAMAN, YİYECEK VE İÇECEKLER	49
3.1 Hz. Peygamber’in Bereket Duasında Bulunduğu Mekânlar	49
3.1.1 Medine	49
3.1.2 Şam ve Yemen	57
3.2 Hz. Peygamber’in Bereket Duasında Bulunduğu Zaman Dilimleri.....	61
3.2.1 Receb ve Şâban Ayları İçin Yapılan Bereket Duası	61
3.2.2 Günün Erken Vakitleri İçin Yapılan Bereket Duası	64
3.2.3 Perşembe Gününün Erken Vakitlerinin Bereketli Kılınması.....	66
3.3 Hz. Peygamber’in Bereket Duasında Bulunduğu Yiyecek ve İçecekler	67
3.3.1 Süt	67
3.3.2 Sirke	70

3.3.3 Zemzem	71
4. RİVAYETLERDE GEÇEN DİĞER BEREKET DUALARI	75
4.1 Yeni Evli Çiftlere Bereket Duası.....	75
4.2 Malının İyisini İnfak Edene Bereket Duası	79
4.3 Hz. Peygamber ve Hz. İbrâhim'in Âline ve Nesline Bereket Duası	80
4.4 Meleğin Kel, Kör ve Abraşa Bereket Duası.....	84
4.5 Hz. Peygamber'in (s.a.v) Rüyasında Yaptığı Bereket Duası	86
4.6 Resûlullah'ın (s.a.v) İstihâre Duası ve Allah'tan Hayırlı Olanı İstemesi	87
4.7 Dua Ederken Rızkın Bereketlenmesinin İstenmesi	90
4.8 Bazı Yiyeceklerin Hz. Peygamber'in Duasıyla Bereketlenmesi	91
4.9 Ölçülen ve Tartılan Malın Bereketli Kılınması	94
4.10 Yahûdi'nin Resûlullah'a Yaptığı Bereket Duası	96
4.11 Diyet Bedelinin Bereketli Kılınması	97
4.12 Sahâbenin Birbiri İçin Kullandığı Bereket İfadeleri	98
4.12.1 Abdurrahmân b. Avf'ın Bereket Duası	98
4.12.2 Hz. Âişe'ye Yapılan Bereket Duası	99
4.12.3 Esmâ bt. Ebû Bekir'in Bereket Duası	100
4.12.4 Hz. Âişe'nin, Sevincini Paylaşan Kölesine Bereket Duası.....	102
4.12.5 Ali b. Ebû Tâlip'in Bereket Duası	102
4.12.6 Sahâbenin Birbirini Uyarırken Yaptığı Bereket Duaları	103
5. SONUÇ.....	106
KAYNAKLAR	109

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 5.1 Kütüb-i Tis'a içinde mükerrerleri ile birlikte tespit edilen bereket içerikli dua ifadelerinin dağılımı	107
--	-----

1. GİRİŞ

1.1 Araştırmanın Konusu

Günümüzde olduğu gibi tarihin tüm dönemlerinde insanoğlu uzun ve sağlıklı bir ömür, mutlu bir hayat arzulamış, bunu gerek dinî ritüellerinde, gerekse de dualarında ifade edegelmiştir. Bereket aynı zamanda ilâhî ve beşerî dinlerde kendini gösteren temel bir olgudur. İslâm dininin temel kaynakları olan Kur'an ve sünnet-i seniyye çerçevesinde bereket olgusu incelendiğinde, bu kavramın ziyade, artış, bolluk, hayır, genişlik, devamlılık, uğur, feyiz ve saadet gibi maddî ve manevî pek çok hayrı barındırdığı müşahade edilmektedir. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in gerek şahsında, gerekse de dualarında bereketin izlerini görmek mümkündür. Bu çerçevede, beşerî ve sosyal ilişkilerinde duayı merkeze alan bir hayat benimseyen Resûlüllâh bu dualarını "bereket" kavramı üzerine tesis etmeyi de ihmal etmemiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v), bu dua ve niyazları ile bizlere Yüce Allah'tan sadece fani olan dünyaya yönelik taleplerde bulunmak yerine, maddî ve manevî birçok fazileti bir araya getiren bereketin içselleştirilmesi gerektiğine de işaret etmiştir. Bereket sadece sayısal verilerle izah edilemeyecek kadar geniş ve derin bir olgudur. O aynı zamanda her türlü huzur ve saadeti, ruhsal boyutta bir tatmini de içermektedir. Bu açıdan bakıldığında bu kavramın vahiy ve kulluk bilinci sergilemekle de ilişkili olduğu görülmektedir. Bereketin kaynağı olan Yüce Allah ile anlamlı bir ilişki kurmak, dua ve yakarışlarında ellerini ve gönlünü ona açmak, madde ile hırs ve tamahtan uzak bir ilişki kurmak bereketi celbeden unsurlardandır. Bu çalışmada; Hz. Peygamber'in bereket duasına mazhar olan başta sahâbîler olmak üzere çeşitli yer, zaman ve olaylar mezkûr rivâyetler ışığında inceleme konusu edilmiş, bu vesileyle de Resûlüllah'ın (s.a.v) hayırhâhlık odaklı yaklaşımı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Başta hadis şerhleri olmak üzere bazı klasik hadis kaynakları ve modern kaynaklardan faydalanılmak sureti ile bereket içerikli bu duaların arka planını yakalamaya çalışmak da tezin ihtiva ettiği konulardandır.

1.2 Araştırmanın Amacı ve Önemi

İslam dininin temel kaynağı Kur'an-ı Kerîm'de, dünyevî ve uhrevî birçok değeri barından bereket içerikli lafızlar pek çok âyette yer almakla birlikte, bereket ile ilgili temel vurgu; yeryüzünde insanoğlunun hizmetine sunulan her türden nimetin yegâne kaynağının Allah Teâlâ olduğudur. Kur'an-ı Kerîm'de Yüce Allah'ın zâtı, "Tebâreke" sıfatıyla nitelendirilmek suretiyle bereketin kaynağı olarak da konumlandırılmaktadır.

Kur'an'da "üsve-i hasene" en güzel örnek olarak nitelendirilen Hz. Peygamber'in gerek şahsı gerekse de hayatının her alanında müşahhas hale gelen bereketin yansımalarını görmek de mümkündür. Öyle ki, kul ile yaratıcısı arasındaki en temel ve kopmaz bağ olan duayı yaşamının ayrılmaz bir parçası haline getirmiş olan Hz. Peygamber, maddî ve mânevî pek çok hayrı barındıran bereket içerikli dualarını da ashâbın üzerinden eksik etmemiş, böylece Allah-insan-evren arasındaki farklı bir boyuta da dikkatleri çekmiştir. Bu bağlamda hadis kaynakları incelenildiğinde, özellikle vahiy ile irtibatlı bazı mekân ve zaman dilimlerinin bereket ile vasıflandırıldıkları, Hz. Peygamber'in dua ve niyazlarına mazhar oldukları da görülmektedir.

Bereket kavramının dar ve sığ bir kalıba sokulmaksızın matematiksel bir zihniyetten uzak kapsamlı ve şümullü bir bakış açısıyla ele alınması gerekmektedir. Nitekim zenginlik ve salt sayısal çokluk her zaman bereket ifade etmemektedir. Sünnet-i seniyye ile yetişen ve şekillenen sahâbe ise hem kişisel hem de sosyal hayatlarında bereket eksenli bir hayat benimsemiş, böylece Hz. Peygamber tarafından tohumları atılan bereket kültürü büyüüp yeşermiştir.

Bu bağlamda çalışmanın amacı, *Kütüb-i tis'a* özelinde bazı kişi, zaman, mekân ve durumlar karşısında bereket eksenli olarak yapılan duaları tespit ve tasnif etmek, tasnif edilen bu rivâyetlerin sıhhat yönünü incelemek ve başta Hz. Peygamber olmak üzere sahâbenin bereket telakkisini ortaya koymaktır. Resûlüllah'ın hayatında müşahhas hale gelen bereketin izini sürerek, bereketi salt mucize kavramına hasretmek yerine bereket vesilelerini de dikkate alarak bugüne uzanan mesajlar çıkarmak tezin diğer amaçları arasında yer almaktadır.

1.3 Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları

Bu tezde izlenen yöntem, araştırma amacına uygun olarak sosyal bilimler alanında geçerliliği kabul gören yaklaşımlardan hareketle belirlenmiştir. Tezde kullanılan temel kavramların tespit edilebilmesi amacıyla kaynak tarama yöntemi kullanılmış, elde edilen verilerden yola çıkarak tümevarım yöntemiyle konu değerlendirilmiştir.

Giriş ve üç bölümden teşekkül eden bu tezde; Giriş bölümünde, araştırmanın konusu, amacı, yöntemi ve kaynaklarına değinildikten sonra tezin temel kavramı olan bereketin kökeni, sözlük ve ıstılah anlamları çeşitli sözlüklerden istifade edilerek incelenmiştir. Daha sonraki aşamada ise Berake (بَرَكَ) fiili ve müştaklının Kur'an-ı Kerîm'de hangi âyetlerde ve nasıl geçtiği tespit edilmiştir.

Çalışmanın sınırları *Kütüb-i tis'a* içerisinde yer alan bereket duaları olarak belirlenmiştir. Ancak, araştırma esnasında gerek mana gerekse de lafız olarak bereket ifade eden çok sayıda hadisin yer aldığı tespit edildiğinden çalışma (بارك) “bârik”, (بَارَكَ) “bâreke,” ve (دعا بالبركة) “deâ bi'l bereketi” lafızları geçen hadislerle sınırlı tutulmuştur. Tespit edilen rivâyetler öncelikli olarak muhtevâlarına göre sınıflandırılmış, herhangi bir başlık altına yerleştirelemeyen hadisler ise “rivâyetlerde geçen diğer bereket duaları” başlığı altında toplanmıştır. Sınıflandırılan bu rivayetlerin sıhhati metin içerisinde incelenmiş olup, hadisin diğer kaynaklarda geçtiği yerler ise dipnotta gösterilmiştir. Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'inde yer alan rivâyetler ise bu iki kitabın sahih olduğu konusunda genel bir kabul olduğundan bu incelemenin dışında tutulmuştur. Tezde kullanılan rivâyetlerin ravileri rical kitaplarından araştırılmış ancak rivayetlerin sıhhat değerlendirmesi hususunda eserlerin muhakkikleri tarafından yapılan değerlendirmeler esas alınmıştır. Rical tenkidi için öncelikle İbn Hibbân el-Büstî'nin (ö. 354/965) *es-Sikât*'ı, Mizzî'nin (ö. 742/1341) *Tehzîbü'l-kemâl*'i, Zehebî'nin (ö. 748/1348) *Mizânü'l-İ'tidâl*'i, İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1449) *Tehzîbu't-tehzîb*'i ve *Takrîbü't-tehzîb*'ine başvurulmuştur.

Hiz. Peygamber'in haklarında bereket duası yaptığı bazı sahâbiler, kendileri için yapılan dualar perspektifinde inceleme konusu yapılmış ve kısaca tanıtılmaya çalışılmıştır. Bu sebeple bazı tarih ve tabakât kitaplarına da başvurulmuştur. Özellikle

de başta İbn Hişâm'ın (ö. 218/833) *es-Sîretü'n-nebeviyye*, İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, İbn Abdilberr en-Nemerî'nin (ö. 463/1071) *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, İbnü'l Esîr'in (ö. 630/1233) *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1449) *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe* ve Zehebî'nin (ö. 748/1348) *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* isimli çalışmalarından istifade edilmiştir.

Tezde konu ile ilgili rivâyetlerin kendi bağlamında değerlendirilebilmesi adına hadis şerhleri de başucu kaynaklarımızdan olmuştur. Bu bağlamda başvuru şerhler arasında; Hattâbî'nin (ö. 388/998) *Me'âlimü's-sünen*'i, İbn Battâl'ın (ö.449/1057) *Şerhu Sahîh-i Buhârî'si*, Nevevî'nin (ö. 676/1277) *el-Minhâc şerhu sahîh-i Müslim*'i, İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1449) *Fethu'l-bârî şerhu sahîhi'l-Buhârî'si*, Bedreddin el-Aynî'nin (ö. 855/1451) *Umdetü'l-kârî fî şerhi sahîhi'l-Buhârî'si*, Kastallânî'nin (ö. 923/1517) *İrşâdü's-sârî li şerhi'l Buhârî'si* Mübârekpûrî'nin (ö. 1935) *Tuhfetü'l-ahvezî bi-şerhi câmi'i't-tirmizî'si* sayılabilir.

Konu ile ilgili araştırmamıza ışık tutan çalışmalar ise şunlardır:

Bereket kavramını Kur'an ekseninde inceleyen Rovshan Aliyev tarafından hazırlanan *Kur'an'da Bereket Kavramı*¹ isimli yüksek lisans tezinde; genel olarak bereketin mahiyeti, diğer kültür ve inanışlardaki bereket telakkisi, Kur'an-ı Kerîm'de bereketli ve bereketsiz kılınan unsurlar incelenmiştir. Nafi Uysal tarafından hazırlanan *Dini Bir Kavram Olarak Bereketin Mahiyeti*² isimli yüksek lisans çalışmasında ise bereket olgusu kavramsal açıdan ele alınıp, Kur'an ve sünnet çerçevesinde incelenmiştir. Ayrıca çalışmada diğer dinlerde bereket telakkisine de yer verilmiştir. Araştırma ile ilgili kitaplar ise; Mehmet Sâmî Yıldız'ın, *Kur'an'da Bereket Kavramı (Kavram ve Yorum Analizi)*³ isimli çalışmasında, bereket kavramının istikâkı, anlamları ve Kur'an-ı Kerîm'de bereket ile ilgili âyetler nuzûl sırasına göre incelenmiş, Abdullah Merhûl Sevâlime'nin, *el-Bereke fî'r-Rizkı ve'l-Esbâbi'l-Câlibeti lehâ fî Dav'i'l-Kitâbi ve's-*

¹ Rovshan Aliyev, *Kur'an'da Bereket Kavramı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008).

² Nafi Uysal, *Dini Bir Kavram Olarak Bereketin Mahiyeti* (Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009).

³ Mehmet Sâmî Yıldız, *Kur'an'da Bereket Kavramı (Kavram ve Yorum Analizi)* (Ankara: İlâhiyat, 2023).

*Sünne*⁴ isimli eserinde ise, bereket kavramı incelenirken, Kur'an-ı Kerîm ve hadisler ışığında rızıkta berekete vesilesi olan unsurlar on başlık altında ele alınmıştır.

Konumuz ile ilgili makale düzeyinde bazı çalışmalar da bulunmaktadır. Nitekim Mustafa Karabacak tarafından hazırlanan “Rivayetlerde Bereketli Olduğu Belirtilen Yiyecek-İçeceklerin Tıbb-ı Nebevî Açısından Değerlendirilmesi”⁵ isimli çalışma bunlardan biridir. Kur'an-ı Kerîm ve hadislerde bereketli olarak nitelendirilen yiyecek ve içecekler tespit edildikten sonra tıbb-ı nebevî açısından değerlendirilmiştir. Bu sahadaki bir başka makale ise, Huriye Martı'nın “Kur'ân ve Hadis Perspektifinden Bereket Olgusu”⁶ isimli çalışmasıdır. Huriye Martı bu çalışmasında, Kur'an-ı Kerîm'de bereketi konu edinen âyetlere yer verdikten sonra örnek bazı rivâyetlerden yola çıkarak Hz. Peygamber'in hayatında bereket olgusunun yansımalarına değinmiştir.

Bereket kavramını direkt hadislerde inceleyen ve araştırma açısından büyük önem taşıyan çalışma ise Mustafa Karabacak tarafından kaleme alınan *Hadislerde Bereket*⁷ isimli kitaptır. Tez konusuna başladıktan sonra vakıf olunan bu eserde bereket kavramının mahiyetinin Kur'an ve hadis bağlamında incelendikten sonra Hz. Peygamber'in hayatında bereketin yeri ve konumu ele alınmış, ayrıca Kur'an ve hadisler çerçevesince bereketli kılınan unsurlara ve Hz. Peygamber'in bazı bereket içerikli dualarına da yer verilmiştir. Bu bağlamda eser, genel olarak bereket kavramını ve bazı bereket ile ilgili hadisleri inceleyen bir çalışma konumundadır. Ayrıca çalışmada hadislerin sıhhat değerlendirilmesine de yeteri kadar yer verilmemiştir. Bütün bu hususlar göz önünde bulundurularak bu tez genel olarak bereket kavramına değil hususen Hz. Peygamber'in bereket dualarına hasredilmiştir. Bu çerçevede, *Kütüb-i tis'a* özelinde gelen müktesebatın tespit edilmesine, sınıflandırılmasına ve sıhhat derecelerinin ortaya konulmasına halen duyulan ihtiyaç bizi bu alanda çalışma yapmaya teşvik eden hususlardan biri olmuştur.

⁴ Abdullah Merhûl Sevâlîme, *el-Bereke fi'r-Rizkı ve'l-Esbâbi'l-Câlibeti lehâ fi Dav'i'l-Kitâbi ve's-Sünne* (Câmiâtü'l-İslâmiyye, 1423).

⁵ Mustafa Karabacak, “Rivayetlerde Bereketli Olarak Belirtilen Yiyecek -İçeceklerin Tıbb-ı Nebevî Açısından Değerlendirilmesi”, *Tevilat* 2/2 (31 Aralık 2021).

⁶ Huriye Martı, “Kur'ân ve Sünnet Perspektifinden Bereket Olgusu”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25/25 (01 Şubat 2008).

⁷ Mustafa Karabacak, *Hadislerde Bereket* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016).

Çalışmanın sonunda *Kütüb-i tis'a* külliyyatı içerisinde bereket dualarının dağılımını gösteren bir de tablo hazırlanmıştır. Tezde Arapça eserler el-Mektebetü's-Şâmile ve el-Cevâmiu'l-Kelîm adlı bilgisayar programlarından istifade ederek taranmış ve kaynak gösterirken bu programlardan yararlanılmıştır.

1.4 “Bereket” Kelimesinin Tanımı ve Kur'an'da Bereket Kavramı

1.4.1 Sözlük Manası

“Bereket” (الْبَرَكَهَة) sözcüğü, be-ra-ke (بَرَكَ) fiil kökünden müştaktır. İkinci babdan gelen bu fiil; devenin çökmesi⁸ bir şeyin sabit olması⁹ ve devamı¹⁰ anlamlarında kullanılır.

Mastarı ise, “devenin göğsü üzerine çökerek bir müddet sabit kalması” anlamına gelen el-bürûk (البُرُوك) kelimesidir. Deve karnını yere koyduğunda (بَرَكَ البعير) “bereke’l-be’îru” deve çöktü denilir. Bu kelime “bir yere bağlı kalıp, sabit olma” anlamını da buradan alır.¹¹ Devenin, güneşin hararetinden ve susuzluktan bitkin halde su üzerine çökmesi “berake” (بَرَكَ) olarak ifade edilirken,¹² sabahları deveden sahraya çıkmadan önce süt sağılmasına da berake (بَرَكَ) denilmiştir.¹³

el-berkü (البَرَكَهَة) ve el-birketü (البِرْكَهَة) kelimeleri “göğüs, böğür, döş” anlamına gelmekle birlikte özellikle de devenin göğsü için kullanılır. Devenin göğsünde gece biriken ve sabah sağılan süte, bol olması nedeniyle el-birketü (البِرْكَهَة)¹⁴ adı verilmiştir.

⁸ İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-luga*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Dımeşk: Darü'l-Fikr, ts.), 1/227.

⁹ İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-luga*, 1/227; Ebü'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1414), 10/395.

¹⁰ İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-luga*, 1/227.

¹¹ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî garibi'l-Kur'ân*, thk. Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed Safvan Adnân ed-Dâvûdî (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1412), 119-120.

¹² İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 10/397.

¹³ İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-luga*, 7/228.

¹⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 10/397.

el-bürûk (البُرُوكُ) deve topluluğuna, özellikle de sayısı bini aşan deve sürüsüne verilen addır.¹⁵ Bu kelime bir tür ceviz için de kullanılır. Bu ceviz türü toprak yumuşayarak develerin çökmesine uygun hale gelinceye kadar kabuklarını dökmezler.¹⁶

el-mebrakü (المَبْرَكُ) “deve yatağı” anlamında ism-i mekân olup, el-mübterikü (المُبْتَرِكُ) “Bir kişinin dayandığı ve güvendiği şey” anlamındadır.¹⁷

Berake (بَرَكَ) ve bâreke (بَارَكَ) fiilleri Arapçada على ve فى harf-i ceri ile kullanımında “bir kimseye veya bir şeye bereket vermek, bir işe devam etmek, sebat etmek, hayrını sürekli olarak çoğaltmak” anlamlarına gelir. “Bârik alâ” (بَارِكَ عَلَى) “sabit ve devamlı kıl” anlamında bir dua cümlesidir.¹⁸ Bâreke (بَارَكَ) fiili “Allah” lafzı ile kullanıldığında, “Allah Teâlâ’nın arttırması ve bereketlendirmesi” temennisi ile söylenen dua cümlesidir. “Muhammed” lafzı ile kullanıldığında ise “Allah’ım! Hz. Muhammed’in keremini ve izzetini çoğalt, ondaki bu izzet ve keremi devamlı kıl” anlamında bir dua cümlesidir.¹⁹

“İbterake” (اِبْتَرَكَ) fiili, bulut veya sema kelimeleri ile birlikte kullanıldığında, “yağmur bütün şiddetiyle ve sürekli yağdı” anlamında kullanılır.²⁰

1.4.2 Terim Manası

Berake (بَرَكَ) fiilinden müştak “tebrîk” (التَّبْرِيكُ), “bereket dilemek, uğurlu saymak, bir şeyin büyümesi ve artması için dua etmek”,²¹

“Teberrük” (التَّبَرُّكُ) “bir şeyi hayırlı, uğurlu ve bereketli saymak, ondan bereket ummak” anlamlarında kullanılır.²²

¹⁵ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 10/397.

¹⁶ İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-luga*, 1/229.

¹⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 10/397.

¹⁸ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 10/395.

¹⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 10/395-396.

²⁰ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 10/398; Muhammed b. Muhammed b. Abdurrezzâk ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. Heyet (b.y.: Dâru'l-Hidâye, ts.), 27/59.

²¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 10/395; Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, 27/63.

²² Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, 27/69.

“Berake”den müştak “Tebâreke (تَبَارَكَ) fiili ise Allah Teâlâ’ya nisbet edildiğinde “onun azamet ve yüceliğini, tâzim ve takdisini”ni ifade eder. “Yüce ve azamet sahibi oldu, mukaddes oldu, bütün ayıplardan ve noksan sıfatlardan münezzehe oldu” anlamlarını ifade etmektedir.²³

Bâreke fiilinin ism-i mef’ûlü olan “mübârek (مُبَارَك) ise bu ilâhî hayrın kendisinde yer aldığı nesne ya da insan, feyiz ve bereket kaynağı, bereketlenmiş” anlamlarını ifade etmektedir.²⁴

Bereket (الْبَرَكَهَة) kelimesi ise sözlükte “çokluk, nemâ, ziyade, artış, bolluk, hayır, genişlik, uğur, feyiz, devamlılık, sebât”²⁵ anlamlarını ifade eder. Sözlük anlamı itibari ile “hayır ve saadet, nimetin bolluğu, maddi olarak çoğalma” anlamlarını içermektedir. Bereket kavramı, terim olarak “Yüce Allah’ın ister maddî, ister manevî olsun nesnelere ya da insanlara bahşettiği ilâhî hayrın sübûtu, devamı ve sürekli olarak artması” olarak tanımlanmıştır.²⁶ el-Â’raf sûresi 96. âyetinde de²⁷ buyurulduğu üzere hayrın ve iyiliğin bir şeyde sübût bulması, onda devam etmesi “bereket” olarak ifade edilmiştir.²⁸

Ferrâ (ö.207/822) ise bereketin anlamının “saadet” olduğuna dikkat çekmektedir. O, bu düşüncesini “Allah’ın rahmet ve bereketi üzerinizdedir, ey hâne halkı!”²⁹ âyetinde yer alan “bereket” ifadesinin “saadet” manasında olduğunu, çünkü Hz. Peygamber gibi Allah Teâlâ kime saadet bahşederse, onun aynı zamanda devamlı saadeti/mutluluğu da elde etmiş olacağını ifade eder.³⁰

²³ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, 10/397; Zebidî, *Tâcu’l-Arûs*, 27/59; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 120.

²⁴ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, 10/396; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 119.

²⁵ İbn Fâris, *Mu’cemü mekâyisi’l-luga*, 1/229; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, 10/395; Zebidî, *Tâcu’l-Arûs*, 27/57.

²⁶ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 119.

²⁷ “O ülkelerin halkı inansalar ve gûnahtan sakınsalardı, elbette onların üstüne gökten ve yerden nice bereket kapıları açardık. Fakat yalanladılar; biz de ettikleri yüzünden onları yakalayiverdik.” el-A’râf, 7/96.

²⁸ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 119.

²⁹ Hüd, 11/73.

³⁰ Ebu’l-Kâsım es-Seyyid Ahmed Âsım Efendi, *Kâmûs Tercemesi el-Okyanûsü’l-basît fi’t tercemeti’l-kâmûsi’l-muhît* (İstanbul: Cemal Efendi Matbaası, 1305), 1044.

1.4.3 Bereket Lafzının Kur'an-ı Kerîm'deki Kullanımı

Kur'an-ı Kerîm'de "berake" kökünden müştak kelimeler, beş farklı sîgada toplam otuz iki âyette yer almaktadır. Kur'an-ı Kerîm'de geçen bu kelimelerin sîgaları ise: Bâreke (بَارَكَ), bûrike (بُورِكَ), tebâreke (تَبَارَكَ), berekât (بَرَكَات) ve mübarektir. (مُبَارَكَ).

Berake fiilinden müştak bâreke (بَارَكَ) sîgası, Kur'an-ı Kerîm'de bir yerde ³¹ geçerken, altı âyette bâreknâ (بَارَكْنَا) ³² şeklinde kullanılmıştır. Bu âyetlerin hepsinde fiil Allah'a nispet edilmektedir. Bu fiilin geçtiği âyetler incelendiğinde bereketli kılınan yer ve şahıslar şunlardır: İsrailoğullarının yerleştirildiği topraklar, ³³ Mescid-i Aksâ'nın çevresi, ³⁴ Hz. İbrahim (a.s) ve oğulları Hz. İshak ve Hz. İsmâil (a.s), ³⁵ Sebe kavminin yerleştirildiği yer, ³⁶ yeryüzü, ³⁷ Hz. Lût (a.s) ve Hz. İbrâhim'in (a.s) hicret ettiği topraklar, ³⁸ Hz. Süleyman'ın (a.s) emri altındaki rüzgârın estiği topraklar. ³⁹ Bütün bu âyetler incelendiğinde bereketli kılınan yer ve şahısların, peygamberler ve onlara indirilen vahiyle bağlantılı olduğu görülmektedir. Bûrike (بُورِكَ) sîgası ise bâreke (بَارَكَ) fiilinin meçhulü olup, Kur'an da sadece bir âyette Hz. Musa (a.s) ve Allah Teâlâ'nın konuştuğu mahallin ve Hz. Musa'nın bereketli kılındığını bildirmektedir. ⁴⁰

Bereket (الْبَرَكَهَة) kelimesi Kur'an-ı Kerîm'de üç yerde berekât (بَرَكَات) sîgası ile çoğul olarak kullanılmıştır. Bu kelimenin geçtiği ilk âyette; bir toplumun iman ve takva sahibi olması ile Yüce Allah'ın onlar üzerine yerden ve gökten bereket kapılarını açacağı ifade edilir. ⁴¹ İkinci âyette Hz. Nuh ve ona inananlar, ⁴² sonuncu âyette ise Hz. İbrâhim ve ehline meleklerin yapmış olduğu duadır. ⁴³

³¹ Fussilet, 41/10.

³² el-A'râf, 7/137; el-İsrâ, 17/1; el-Enbiyâ, 21/71, 81; Sebe, 34/18; es-Sâffât, 37/113.

³³ el-A'râf, 7/137.

³⁴ el-İsrâ, 17/1.

³⁵ es-Sâffât, 37/113.

³⁶ Sebe, 34/18.

³⁷ Fussilet, 41/10.

³⁸ el-Enbiyâ, 21/71.

³⁹ el-Enbiyâ, 21/81

⁴⁰ en-Neml, 27/8.

⁴¹ el-A'râf, 7/96.

⁴² Hûd, 11/48.

⁴³ Hûd, 11/73.

Berake fiilinden türeyen mübârek (مُبَارَك) kelimesi ise müfâale babından ism-i meful olup Kur'an-ı Kerîm'de sekiz yerde kullanılmıştır. Bunlardan dördü Kur'an-ı Kerîm'in sıfatı olarak,⁴⁴ diğer dördünde ise Hz. İsâ'nın (a.s),⁴⁵ Kâbe'nin,⁴⁶ Hz. Nûh'un (a.s) tufandan sonra gemisiyle ineceği yerin⁴⁷ ve yağmurun⁴⁸ bir sıfatı olarak kullanıldığı görülür. Bu kelimenin müennes kalıbı olan mübâreke (مُبَارَكَة) ise Kur'an da dört yerde geçmektedir. Bunlar sırası ile zeytin ağacının,⁴⁹ tahiyyâtın (selamlama),⁵⁰ Hz. Mûsâ'ya vahyin indirildiği vadinin bulunduğu yerin⁵¹ ve son olarak da Kur'an-ı Kerîm'in kendisinde indirildiği gecenin⁵² bir sıfatı olarak kullanılmıştır.

Berake fiilinin tefâ'ul vezninden türemiş olan Tebâreke (تَبَارَكَ) fiili, Kur'ân-ı Kerîm'de sadece Allah'a nispet edilmiş olup, dokuz yerde⁵³ geçmektedir. Yüceltmek, övmek, tâzim ve takdis etmek anlamlarını taşıdığı için "te'âlâ" (تَعَالَى) ile tefsir edilir.⁵⁴ Bu fiilin Kur'ân-ı Kerîm'de kullanıldığı âyetlerde; zikredilen nimetlerin Allah Teâlâ'ya ait olduğunun ve başkasının bunlara güç yetiremeyeceğinin vurgulandığı⁵⁵ görülmektedir.

⁴⁴ el-En'âm, 6/92, 155; el-Enbiyâ, 21/50; Sâd, 38/29.

⁴⁵ Meryem, 19/31.

⁴⁶ Âl-i İmrân, 3/96.

⁴⁷ el- Mü'minûn, 23/29.

⁴⁸ Kâf, 50/9.

⁴⁹ en-Nûr, 24/35.

⁵⁰ en-Nûr, 24/61.

⁵¹ el-Kasas, 28/30.

⁵² ed-Duhân, 44/3.

⁵³ el-A'râf, 7/54; el-Furkân, 25/1, 10, 61; el-Mü'min, 40/64; Zuhurf, 43/ 85; el-Mü'minûn, 23/14; el-Mülk, 67/1; er-Rahmân, 55/78.

⁵⁴ İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-luga*, 1/231.

⁵⁵ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 119.

2. HZ. PEYGAMBER'İN BEREKET DUASINDA BULUNDUĞU KİŞİLER

Hiz. Peygamber'in sahâbe ile olan ilişkisi incelendiğinde dua merkezli bir yaklaşım dikkatleri çekmektedir. Bilhassa onlara karşı beslediği şefkat ve merhameti sebebiyle Resûlullah her fırsatta onlar için dünya ve ahirete yönelik dualar etmiş, bereket içerikli dualarını da ashâbın üzerinden eksik etmemiştir. Sahâbe ise Hiz. Peygamber'in şahsında ve dualarında Allah tarafından bahşedilen berekete birebir tanık olmuş, onu kendilerine herkesten yakın bulmuş, ona duydukları iştîyak ve muhabbetin bir tezâhürü olarak her vesile ile onun bereket yüklü dualarına talip olmuşlardır. Hiz. Peygamber'de onların bu teveccühünü geri çevirmemiş, ashâbın kişisel ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurarak onlara duada bulunmuştur. Onun tarafından yapılan bereket içerikli her bir dua sahâbenin dünyevî ve uhrevî saadetine vesile olmuştur.

2.1 Hakîm b. Hizâm

Hakîm b. Hizâm, (ö. 54/674 [?]) Kureyş kabilesinin önemli kollarından olan Benî Esed'e mensuptu. O, Hiz. Hatice'nin (ö. 620) yeğeni,⁵⁶ aynı zamanda da Hiz. Peygamber'in halaoğlu olan Zübeyr b. Avvâm'ın (ö. 36/656) amca oğluydu.⁵⁷ Yaşı ile ilgili olarak onun Fil senesinden on üç yıl kadar önce (m. 558) Mekke'de dünyaya geldiği rivâyet edilmiştir.⁵⁸ Babası, Hiz. Hatice'nin erkek kardeşi olan Hizâm b. Huveylid, annesi ise yine Benî Esed soyundan Fâhite bt. Züheyr b. Hâris b. Esed b. Adûluzzâ'ydı.⁵⁹ Hakîm (r.a)⁶⁰ annesinin ani bir şekilde gelen doğum sancıları nedeni ile onu Kâbe'nin içinde doğurmasıyla şöhet bulmuştur.⁶¹

O, Kureyş'in önde gelenlerindendi. Gerek İslâmiyet öncesi gerekse de İslâmiyet sonrası kendisiyle istişâre edilen ve saygı duyulan biriydi. İslâmiyet'ten sonra da bu

⁵⁶ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî İbn Abdilber, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî (Beyrut: Dârü'l-Cil, 1992), 1/362.

⁵⁷ Ebû'l-Hasen 'Alî b. Ebî'l-Kerem Muhammed el-Cezerî İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, thk. 'Alî Muhammed Mu'avviz - 'Âdil Ahmed 'Abdülmevcûd (b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415/1994), 2/58.

⁵⁸ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 1/362; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 2/58,60.

⁵⁹ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 1/362; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 2/58; Ebû'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavvad (Beyrut: Dârü'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1415), 2/97.

⁶⁰ Nesebi ve künyesi; Hakîm b. Hizâm b. Huveylid b. Esed b. Abdûluzzâ b. Kilâb idi. bkz: İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 1/362; Ahmed b. Yahyâ b. Câbir el-Belâzurî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, thk. Suheyl Zekkâr -Riyâd ez-Zirikli (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1417/1996), 9/453.

⁶¹ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 1/362; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 2/58.

şeref ve izzeti devam etmiştir.⁶² Boykot yıllarında hem Hz. Peygamber'i hem de halası Hz. Hatice'yi (ö. 620) yalnız bırakmadı. Kölesiyle birlikte muhasara bölgesine gizlice buğday taşımıştır.⁶³ Câhiliye döneminde de güzel hasletlere sahip olan Hakîm (r.a) özellikle kabilesi arasında eli açıklığı, çokça köle azat etmesi ve akrabasını koruyup gözetmesi ile tanınmıştı.⁶⁴ Câhiliye döneminde yaptığı bu hayır işlerinin kendisine bir fayda sağlayıp sağlamadığını merak eden Hakîm b. Hizâm, Hz. Peygamber'e gelerek, "Ey Allah'ın Resûlü! Ben Câhiliye'de ibadet eder, köle azat edip akrabalarımın sıla-ı rahîm yapardım. Acaba bunlardan bana bir hayır var mıdır? Dediğinde Resûlullah: "Daha önce yapmış olduğun hayırların karşılında Müslüman oldun" demiştir.⁶⁵ Mekke'nin fethi sırasında Müslüman olması nedeniyle Hakîm, tulekâ'dan sayılır.⁶⁶ Müslüman olmadan önce bile Hz. Peygamber'e (s.a.v) yakınlık gösteren Hakîm, Müslüman olduktan sonra da Resûlullah'ın yakınına olmaya gayret etmiş, yaşı bir hayli ilerlemiş olmakla birlikte Mekke'nin fethinden sonra gerçekleşen Huneyn Gazvesi'ne de iştirak etmiştir. Nitekim Hakîm, tulekâya mensup olduğundan, Huneyn ganimetlerinin paylaşımı sırasında Muellefetü'l-Kulûb'dan (Kalbi imâna ısıdırılanlardan) sayılmıştır.⁶⁷

Rivâyetlere göre Huneyn Gazvesi'nden sonra elde edilen ganimetlerden hissenine düşen paya razı olmadı ve daha fazlasını istediğini üç defa tekrarladı. Hz. Muhammed (s.a.v) ona yüz deve verdi. Fakat Hakîm, yüz deve daha istedi. Hz. Peygamber ona yüz deve daha verdi. Bunun üzerine yüz deve daha isteyen Hakîm'e Hz. Peygamber

⁶² Ebu'l-Fadl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb* (Haydarabad: Matbaatu Meclis-i Dâireti'l-Ma'ârifî'n-Nizâmiyye, 1326), 2/447,448.

⁶³ İbrahim Sarıçam, "Hakîm b. Hizâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/187.

⁶⁴ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 2/58; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/97; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 2/447.

⁶⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm Cu'fî Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, thk. Şuayb el-Arnaût, Âdil Mürşid (Beyrut: er-Risâletü'l-Âlemiyye, 1436), "Zekât", 24, "Büyû", 100, "Edeb", 16.

⁶⁶ Tulekâ: Sözlükte "âzat edilmiş, serbest bırakılmış "anlamlarına gelen tâlik kelimesinin çoğulu olan tulekâ, Hz. Peygamber tarafından Mekke fethi sırasında Kureyşlilere hitaben söylenmesinin ardından terim manası kazanmıştır. Mekke'ye giren Resûl-i Ekrem, kendilerine yapılacak muameleyi endişe ile bekleyen Mekkeliler'e, "Size ne yapacağımı düşünüyorsunuz?" diye sormuş, onlar da "Senden iyilik bekliyoruz, çünkü sen hayırlı bir kardeşsin" cevabını verince, "Size Yûsuf'un kardeşlerine hitap ettiği gibi hitap edeceğim "diyerek "Bugün sizler azarlanıp kınanmayacaksınız; gidin, hepiniz serbestsiniz" (tulekâ) buyurmuştur. Bu konuda geniş bilgi için bkz: Kemal Sandıkçı, "Tulekâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/361-362.

⁶⁷ Ebû Muhammed 'Abdumelik b. Hişâm el-Himyârî İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, thk. Mustafâ es-Sakkâ v.dğr. (Mısır: Mektebetu Mustafâ el-Bâbî'l-Halebî, 1375/1955), 2/493; İbn Abdilberr, *el-İstî'âb*, 1/362; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 2/58.

tokgözlü olmanın ve kanaat etmenin bereket vesilelerinden biri olduğunu hatırlatır. Buhârî'nin *Sahîh*'inde yer alan rivâyet şu şekildedir:

وَحَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا يُونُسُ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ وَسَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ أَنَّ حَكِيمَ بْنَ حَزَامٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَعْطَانِي ، ثُمَّ سَأَلْتُهُ فَأَعْطَانِي ، ثُمَّ قَالَ ” يَا حَكِيمُ إِنَّ هَذَا الْمَالَ خَصِرَةٌ خُلُوءٌ ، فَمَنْ أَخَذَهُ بِسَخَاوَةٍ نَفْسٍ بُورِكَ لَهُ فِيهِ ، وَمَنْ أَخَذَهُ بِإِشْرَافٍ نَفْسٍ لَمْ يُبَارَكَ لَهُ فِيهِ كَالَّذِي يَأْكُلُ وَلَا يَشْبَعُ ، أَلَيْدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى “ .⁶⁸

Abdân → Abdullah → Yûnus → Zührî → Urve b. Zübeyr ve Saîd b. Müseyyeb onlara da Hakîm b. Hizam (r.a) şöyle nakletmiştir: “Hz. Peygamber'den (dünyalık) istedim, verdi. Sonra yine istedim, yine verdi. Sonra üçüncü defa yine istedim, yine verdi ve sonra şöyle buyurdu: ‘Ey Hakîm! Şüphesiz bu dünya malı, yeşil ve tatlıdır. Her kim bu malı tokgözlü olarak alırsa, o mal kendisi için bereketli ve hayırlı kılınır. Her kim de bunu açgözlülük ile alırsa bu mal, alan kimse için bereketli ve şerefli olmaz. O kimse yiyip de doymayan kimse gibi olur. Veren el alan elden hayırlıdır’ buyurdu.”

Bu rivâyet Müslim'in *Sahîh*'inde⁶⁹, Tirmizî⁷⁰ ve Nesâî'nin *Sünen*'inde⁷¹, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde⁷² de tahrîc edilmiştir.

Bazı rivâyetlerde ise Hakîm'in, Resûlullah'ın (s.a.v) bu sözünden sonra şöyle dediği de nakledilmiştir: “Ey Allah'ın Rasûlü! Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, ben şu dünyadan ayrılıncaya kadar senden sonra hiçbir kimsenin malından bir şey istemeyeceğim.”⁷³ Hakîm, ölünceye kadar Hz. Peygamber'e verdiği bu söze sadık kalmıştır. Yine rivâyetlerde Hz. Ebu Bekir'in (ö. 13/634) Beytü'l-mâl'deki hakkını vermek için Hakîm'i (r.a) yanına çağırdığı, ancak Hakîm'in (r.a) Ebû Bekir'in (r.a) bu

⁶⁸ Buhârî, “Zekât”, 50, “Vesâyâ”, 9, “Farzu'l-Humus”, 19, “Rikâk”, 11.

⁶⁹ Ebu'l-Hüseyin el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî Müslim, *el-Câmi'u's-Sahîh* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), “Zekât”, 96.

⁷⁰ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd. (Kahire: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1975), “Sıfatü'l-Kıyâme”, 29. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Süveyd b. Nasr— Abdullah b. Mübarek— Yûnus b. Yezîd— Zührî— Urve b. Zübeyr ve İbn Müseyyeb— Hakîm b. Hizam. Tirmizî, bu rivâyetin “sahîh” olduğunu ifade etmiştir.

⁷¹ Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde (Halep: Mektebetü'l-Matbûâtü'l-İslâmiyye, 1986), “Zekât”, 50, 93. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Kuteybe— Süfyân— Zührî— Saîd ve Urve— Hakîm b. Hizâm. Muhakkik Elbânî bu rivâyetin sahîh olduğunu ifade etmiştir.

⁷² Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü el-İmâm Ahmed b. Hanbel.*, thk. Şuayb el-Arnaût, Âdil Mürşid (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 24/341. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Süfyân— Zührî— Urve ve Saîd b. Meseyyeb— Hakîm b. Hizâm. *Müsned*'i tahkik eden Şuayb el-Arnaüd bu rivâyetin isnadının Şeyhain'in şartlarına göre sahîh olduğunu belirtmiştir.

⁷³ Buhârî, “Zekât”, 50, “Vesâyâ”, 9, “Farzu'l-Humus”, 19; Tirmizî, “Sıfatü'l-Kıyâme”, 29; Nesâî, “Zekât”, 93.

ihsanını kabul etmediği, daha sonra Ömer'in de (ö. 23/644) hakkını vermek için onu çağırdığı fakat Hakîm'in ondan da bir şey kabul etmediği, bunun üzerine Hz. Ömer'in (r.a) "Ey Müslüman topluluğu! Ben sizleri Hakîm üzerine şahit tutuyorum. Ben ganimet malından onun hakkını kendisine veriyorum fakat o bu hakkını almaktan çekiniyor" dediği, Hakîm'in (r.a) Hz. Peygamber'den sonra, vefat edinceye kadar hiçbir insanın malından almadığı rivayet edilmiştir.⁷⁴

İnsanoğlunun dünya malına karşı bir hırsı söz konusudur. Kur'ân-ı Kerîm'de bu durum şu âyet ile ifade edilmiştir: "Nefsânî arzulara, (özellikle) kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, soylu atlara, sağlam hayvanlara ve ekinlere düşkünlük insanlara çekici kılınmıştır. İşte bunlar dünya hayatının geçici menfaatleridir. Hâlbuki varılacak güzel yer, Allah'ın katındadır."⁷⁵ Dünya malına düşkünlük aynı zamanda insanoğlunun en büyük imtihanı ve fitnesidir.⁷⁶ Hz. Peygamber de ashabını sık sık malın tatlı ve cezbedici bir özelliği olduğu yönünde uyarmıştır. "Âdemoğlunun bir vadi dolusu malı olsa, ister ki bir vadi dolusu malı daha olsun. Âdemoğlunun gözünü ancak toprak doldurur. Allah tövbe eden kimsenin tövbesini kabul eder"⁷⁷ ifadeleriyle bunu hatırlatmıştı.

Mal, bir gaye ve amaç için insanoğluna bahşedilmiştir. Allah Teâlâ, helal ve temiz kazançtan yapılan harcamanın yerini bu dünyada dolduracağını, ahiret hayatında ise kişiye bire yedi yüz, hatta daha da fazla ecir vereceğini ilan etmiştir.⁷⁸ Âyetle infâkın dolaylı olarak "bereket" ile vasıflandığı görülmektedir. Hayra yapılan harcamalar, Allah Teâlâ katında karşılıksız bırakılmaz, gönül hoşnutluğu ile verildiği takdirde kişi bir kayba da uğramaz. İnfak edilen malın yeri ya bezer maddi imkânlarla ya da bitmek tükenmek bilmeyen bir hazineye benzeyen kanaat duygusuyla ve iç huzurun arttırılmasıyla doldurulur.⁷⁹

⁷⁴ Buhârî, "Zekât", 50, "Vesâyâ", 9, "Farzu'l-Humus", 19; Tirmizî, "Sıfatü'l- Kıyâme", 29; Nesâî, "Zekât", 93.

⁷⁵ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), 3/14.

⁷⁶ et-Teğâbün, 64/15.

⁷⁷ Buhârî, "Rikâk", 10; Müslim, "Zekât", 118.

⁷⁸ el-Bakara, 2/261.

⁷⁹ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmizi 't-tenzîl ve 'uyûni 'l-ekâvil fi vücûhi 'l-te'vil* (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1407), 3/586-587.

Hiz. Peygamber bir gün ticaretinin bereketli olması için Hakîm b. Hizâm'a dua etmiş, Ebû Dâvûd ise *Sünen*'inde bu rivâyeti şöyle nakletmiştir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ الْعَبْدِيُّ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنِي أَبُو حُصَيْنٍ عَنْ شَيْخٍ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ عَنْ حَكِيمِ بْنِ حَرَامٍ " أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مَعَهُ بَدِينًا يَشْتَرِي لَهُ أُضْحِيَّةً فَاشْتَرَاهَا بِدِينَارٍ وَبَاعَهَا بِدِينَارَيْنِ فَرَجَعَ فَاشْتَرَى لَهُ أُضْحِيَّةً بِدِينَارٍ وَجَاءَ بِدِينَارٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَصَدَّقَ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَدَعَا لَهُ أَنْ يُبَارَكَ لَهُ فِي تِجَارَتِهِ".⁸⁰

Muhammed b. Kesîr el-Abdî → Süfyân es-Sevrî → Osman b. Âsım b. Husayn → Medineli bir Hoca ona da Hakîm b. Hizâm şöyle nakletmiştir: "Hz. Peygamber onu bir dînar ile kendisi için bir kurbanlık almak üzere gönderdi. Hakîm bir dinara bir kurban aldı ve o kurbanı iki dinara sattı. Sonra da Resûlullah için bir dinara (başka) bir kurban satın aldı. Bir dinarı da Hz. Peygamber'e getirdi. Bunun üzerine Resûlullâh o parayı sadaka olarak verdi ve Hakîm'e ticaretinin bereketli olması için dua etti."

İsnadda Hakîm b. Hizâm ile Ebû Husayn arasında ismi belirtilmeyen bir râvî mevcuttur. Rivâyet munkatı' olup, *Sünen*'i tahkîk eden Şuayb el-Arnaûd, rivayetin isnadının "zayıf" olduğunu ifade etmiştir.

Bu rivâyet Tirmizî'nin *Sünen* 'inde bereket lafzı olmaksızın nakledilmiştir. Tirmizî'nin bu rivâyetinde Ebû Dâvûd'da ismi belirtilmeyen râvinin Habîb b. Ebû Sâbit olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Tirmizî Habîb b. Ebû Sâbit'in Hakîm b. Hizâm'dan hadis işitmediğini, ayrıca rivâyetin sadece bu şekli ile bilindiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla bu rivâyet "zayıf"tır.⁸¹

2.2 Urve b. Ca'd el-Bârikî

Ezd kabilesinin Bârik koluna mensup olan Urve (r.a) (ö.?), babasının adı hususundaki ihtilâftan dolayı genellikle "el-Bârikî" nisbesiyle tanınmaktadır.⁸² Hz. Peygamber (s.a.v), Urve'nin ticaretteki yeteneğini fark etmiş ve kendisine bereket duasında

⁸⁰ Ebû Dâvûd Süleymân b. Eş'as b. İshâk el-Ezdî es-Sicistânî, *Sünenü Ebû Dâvûd*, thk. Şuayb el-Arnaûd (Dârü'r-Risâleti'l-Âlemiyye, ts.), "Büyû", 27.

⁸¹ Tirmizî, "Büyû", 34.

⁸² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 6/108; İbn Abdilberr, *el-İsti'âb*, 3/1065; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 4/25.

bulunmuştur.⁸³ Hz. Ebû Bekir'in hilafeti sürecinde Suriye'ye yapılan fetihlere katılmış,⁸⁴ Hz. Ömer dönemindeyse Kûfe kadılığı⁸⁵ yapmıştır. Urve (r.a) Hz. Peygamberden (s.a.v) cihad için at yetiştirmenin fazileti ile ilgili hadis nakletmiş,⁸⁶ kendisi de atlara özel ihtimam göstermiştir. Tek bir atı on bin dirheme satın almasıyla tanınan Urve (r.a) ile ilgili olarak tâbîinden Şebîb İbn Ğarkade: “Urve'nin evinde cihad için bağlanmış yetmiş at gördüm” demiştir.⁸⁷ Daha sonraki yıllarda Kûfe'ye yerleşmiş ve at yetiştiriciliği ile ilgilenmiştir.⁸⁸ Hz. Peygamber'in işlerinin bereketli olması için dua ettiği sahâbîlerden biri de Urve b. Ca'd'dır. Bu rivâyet Buhârî'nin *Sahîh*'inde şu şekilde nakledilmiştir:

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا شَيْبٌ بْنُ عَرَفَةَ قَالَ سَمِعْتُ الْحَيَّ يُحَدِّثُونَ عَنْ عُرْوَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْطَاهُ دِينَارًا يَشْتَرِي بِهِ شَاةً ، فَاشْتَرَى لَهُ بِهِ شَاتَيْنِ ، فَبَاعَ إِحْدَاهُمَا بِدِينَارٍ وَجَاءَهُ بِدِينَارٍ وَشَاةٍ ، فَدَعَا لَهُ بِالْبَرَكَةِ فِي بَيْعِهِ ، وَكَانَ لَوْ اشْتَرَى الثَّرَابَ لَرَبِحَ فِيهِ .⁸⁹

Ali b. Abdullah→ Süfyân→ Şebîb b. Ğarkade ona da (Urve b. Ca'd el-Bârikî'nin kabilesinden) bir topluluk şöyle rivayet etmiştir: “Resûlüllah kendisi için bir koyun satın almak üzere Urve'ye bir dinar verdi. O da Hz. Peygamber için o bir dinarla iki koyun satın aldı. Sonra koyunlardan birini bir dinara sattı ve Peygamber'e bir koyun ile bir dinar getirdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber işlerinin bereketli olması için ona dua etti. Bundan böyle Urve (r.a) toprak satın alsa, ondan bile kazanç elde ederdi.”

Başka bir rivâyette ise Urve'nin Kûfe'nin kalıntılarından ticaretini yapsa da çok kazanç elde ettiği ve Kûfe'nin ileri gelenlerinden olduğu bildirilmiştir.⁹⁰

⁸³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/403.

⁸⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/403.

⁸⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 6/108; İbn Abdilberr, *el- İstî'âb*, 3/1065; İbn Hacer, *el-İsâbe*, /403.

⁸⁶ Urve b. Ca'd el-Bârikî Hz. Muhammed'den (s.a.v) şöyle nakletmiştir: “Kıyamet gününe kadar atların alınlarına hayır, yani ecir ve ganimet düğümlenmiştir.” bkz: Buhârî, “Cihâd”, 43, “Farzu'l-Humus”, 8; Ebû 'Abdillâh b. Yezîd el-Kazvînî İbn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce*, thk. Muhammed Fu'âd b. 'Abdîlâkî (b.y.: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabîyye; Fayşal 'İsa el-Bâbî el-Halebî, ts.), “Cihâd”, 14; Tirmizî, “Cihâd”, 19.

⁸⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 6/108.

⁸⁸ İbn Abdilberr, *el- İstî'âb*, 3/1065; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 4/26.

⁸⁹ Buhârî, Menâkıb, 28.

⁹⁰ Tirmizî, “Büyü”, 34.

Bu rivayet İbn Mâce,⁹¹ Ebû Dâvûd⁹² ve Tirmizî'nin *Sünen*'inde⁹³ de yer almaktadır.

Ebû Dâvûd'un *Sünen* 'inde “فَدَعَا لَهُ بِالْبِرْكَةِ” ibaresi yer alırken İbn Mâce'nin *Sünen* 'inde de “فَدَعَا لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْبِرْكَةِ” ifadesi ile yer almıştır. Tirmizî'de de geçen rivâyette “بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِي صَفْقَةِ يَمِينِكَ” ifadesi kullanılmıştır.

2.3 Ebû Mahzûre

Kureyş kabilesinin Cumahoğulları koluna mensup⁹⁴ olan Ebû Mahzûre, (ö. 59/678-679) Resûlullah'ın (s.a.v) Mescid-i Harâm için görevlendirdiği müezzinlerinden biridir.⁹⁵ Adı ve nesebi konusundaki ihtilaflar nedeniyle daha çok künyesiyle tanınır.⁹⁶ Çocukluk ve gençlik yılları ile ilgili ayrıntılı bilgi bulunmamakla birlikte, Hz. Peygamber'e ve ashâbına beslediği düşmanlığı ifade eden Ebû Mahzûre'nin, Mekke'nin fethedildiği yıl (8/630) Resûlullah ile arasında geçen ilginç bir sohbet neticesinde Müslüman olduğu nakledilmiştir.⁹⁷ Bu diyalogun geçtiği rivâyete göre Hz. Peygamber (s.a.v) Tâif Muhasarası dönüşünde Mekke dolaylarındaki Ci'râne'de, ashâbıyla bir süre konaklamış, Bilâl-i Habeşî'den kılınacak olan namaz için ezanı okumasını istemişti. Bu esnada ezanı işiten Ebû Mahzûre ve yanındakiler, Peygamberimize ve ashâbına duydukları hınç ve kinin de etkisiyle ezan okuyan Bilâl-i Habeşî'yi taklit ederek alay etmeye başlamışlardı. İçlerinden birisinin sesinin çok güzel olduğunu fark eden Hz. Peygamber, onları yanına çağırarak hepsine sırasıyla ezan okutturmuştur. İçlerinden Ebû Mahzûre'nin ezânını beğenmiş, ona ezanın nasıl okunması gerektiğini bizzat anlatmış, başını okşayarak ona bir miktar para vermiş ve

⁹¹ İbn Mâce, “Sadakât”, 7. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Ebû Bekir b. Ebû Şeybe— Süfyân b. Uyeyne— Şebîb b. Ğarkade— Urve el-Bârikî. Muhakkik Şuayb el-Arnaûd tarafından bu hadis “sahîh” olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte Şebîb b. Ğarkade'nin Urve el-Bârikî'den hadis işitmediğini ifade etmiştir.

⁹² Ebû Dâvûd, “Büyû”, 27. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Müsedded b. Müserhed— Süfyân b. Uyeyne— Şebîb b. Ğarkade— Hay— Urve el-Bârikî. Şuayb el-Arnaûd bu rivâyetin sahîh olduğunu ifade etmiştir.

⁹³ Tirmizî “Büyû”, 34. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Ahmed b. Saîd ed-Dârimî— Ebû Habib Habbân b. Hilâl— Hârun b. Mûsâ el-A'ver— Zübeyr b. Hırrîr— Ebû Lebîd Lümâze b. Zebbâr— Urve b. Ca'd el- Bârikî. Muhakkik Elbânî bu rivâyetin sahîh olduğunu ifade etmiştir.

⁹⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 6/7; İbn Abdilberr, *el-İstî'âb*, 4/1751-1752; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 6/273.

⁹⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 6/7; İbn Abdilberr, *el-İstî'âb*, 4/1751-1752; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 6/273.

⁹⁶ Künyesi ve nesebi: Ebû Mahzûre Evs (Uveys) b. Mi'yer b. Levzân b. Rebîa b. Ureyc b. Sa'd b. Cumah el-Kureşî el-Cumahî. bkz: İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 6/7; İbn Abdilberr, *el-İstî'âb*, 4/1751; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 6/273.

⁹⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 6/8; İbn Abdilberr, *el-İstî'âb*, 4/1753; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 6/273.

onun için bereket duası etmiştir.⁹⁸ İbn Mâce *Sünen*'inde bu rivâyeti şu şekilde nakletmiştir.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى قَالََا حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنُ أَبِي مَخْدُورَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَيْرِيزٍ - وَكَانَ يَتِيمًا فِي حَجْرٍ أَبِي مَخْدُورَةَ بْنِ مَعْيَرٍ قَالَ "... ثُمَّ دَعَانِي حِينَ فَضَيْتُ النَّادِينَ فَأَعْطَانِي صُرَّةً فِيهَا شَيْءٌ مِنْ فِضَّةٍ ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ عَلَى نَاصِيَةِ أَبِي مَخْدُورَةَ ثُمَّ أَمَرَهَا عَلَى وَجْهِهِ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ ثُمَّ عَلَى كَبِدِهِ ثُمَّ بَلَغَتْ يَدُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُرَّةَ أَبِي مَخْدُورَةَ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَارَكَ اللَّهُ لَكَ وَبَارَكَ عَلَيْكَ . فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمَرْتَنِي بِالنَّادِينَ بِمَكَّةَ قَالَ نَعَمْ قَدْ أَمَرْتُكَ . فَذَهَبَ كُلُّ شَيْءٍ كَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ كَرَاهِيَةٍ وَعَادَ ذَلِكَ كُلُّهُ مَحَبَّةً لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَدِمْتُ عَلَى عَتَّابِ بْنِ أُسَيْدٍ عَامِلِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَكَّةَ فَأَذْنُتُ مَعَهُ بِالصَّلَاةِ عَلَى أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ" ⁹⁹

Muhammed b. Beşşâr ve Muhammed b. Yahyâ→ Ebû Âsım→ İbn Cüreyc→ Abdülazîz b. Abdülmelik b. Ebû Mahzûre→ Abdullah b. Muhayrîz (adı geçen Abdullah, Ebû Mahzûre b. Mi'yer'in velayetinde yetişen bir yetimdi) Ebu Mahzûre'den şöyle nakletmiştir: "... Ezanı bitirdiğim zaman Resûlullah (sav) beni çağırdı ve içinde bir miktar gümüş olan bir kese verdi. Sonra elini alnıma koydu oradan aşağı indirip yüzüme sürdü, sonra göğsüme oradan göbeğime kadar elini indirdi ve sıvazladı.' Sonra da: 'Allah sana iyilik versin ve bereketini üzerinden eksik etmesin!' buyurdu. Ben de bunun üzerine: 'Ey Allah'ın Resûlü! Emredin de Mekke'de ezan okuma görevi benim olsun!' dedim. O da: 'Öyle olsun, bu görevi sana verdim' buyurdu. O anda Resûlullah'a karşı hissettiğim bütün nefret birden sevgiye dönüştü."

İsnâdda yer alan Abdülazîz b. Abdülmelik b. Ebû Mahzûre, İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *es-Sikât*'ında yer almakla birlikte İbn Hacer onunla ilgili olarak "makbûl" değerlendirmesinde bulunmuştur.¹⁰⁰ Ebû Velîd İbn Cüreyc hakkında ise İbn Hibbân ve Zehebî (ö. 748/1348) "sika" olmakla birlikte "tedlîs" yaptığını ifade etmişlerdir.¹⁰¹ Sünen'i tahkîk eden Şuayb el-Arnaûd isnadın "hasen, hadis in ise "sahîh" olduğunu ifade etmiştir.¹⁰²

⁹⁸Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 24/91; Müslim, "Salât", 6; İbn Mâce, "Ezân", 2; Ebû Dâvûd, "Salât", 28; Nesâî, "Ezân", 5.

⁹⁹ İbn Mâce, "Ezân", 2.

¹⁰⁰ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 18/167.

¹⁰¹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 18/338.

¹⁰² İbn Mâce, "Ezân", 2.

Bu rivâyet Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde de¹⁰³ yer almaktadır.

Müsned'de dua ifadesi “بَارَكَ اللَّهُ فِيكَ” şeklinde yer almaktadır. Ebû Mahzûre'ye Hz. Peygamber'in ezanın sözlerini öğrettiği rivâyetler Müslim'in *Sahîh*'i,¹⁰⁴ Ebû Dâvûd,¹⁰⁵ Tirmizî¹⁰⁶ ve Nesâî'nin *Sünen*'inde¹⁰⁷ yer almakla birlikte dua ibaresi geçmemektedir.

Aralarında geçen bu sohbetten sonra İslâm'a ısınan ve akabinde Müslüman olmakla da şereflenen Ebû Mahzûre (r.a) Hz. Peygamberden kendisini Mescid-i Harâm'a müezzin olarak görevlendirmesi talebinde bulunmuştur. Onun bu talebini geri çevirmeyen Hz. Peygamber (s.a.v), o sıralar Mekke valisi olan Attâb b. Esîd aracılığıyla bu görevi ona tebliğ etmiştir.¹⁰⁸ Allah Resûlü'nün okşamış olduğu saçlarını hiç kesmeyen Ebû Mahzûre (r.a), 59/679 senesinde vefatına kadar bu mukaddes görevini sürdürmüştür.¹⁰⁹ Onun vefatından sonra ise müezzinlik görevi oğlu ve torunları tarafından yürütülmüştür.

2.4 Sâib b. Yezîd

İhtilâf bulunmakla birlikte¹¹⁰ Kinâne kabilesinden olduğu düşünülen Sâib (r.a) (ö. 63/683), hicretten iki yıl sonra (3/624) Medîne'de dünyaya gelmiştir.¹¹¹ Babası, sahâbilerden Yezîd b. Saîd; annesi ise Alâ b. Hadrami'nin kız kardeşi olan Ümmü'l-Alâ bt. Şüreyh el- Hadramiyye'dir.¹¹² İbn ühtü'n-Nemr¹¹³ olarak da adlandırılan Sâib

¹⁰³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 24/97. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Ravh b. Ubâde— Ebû Velîd İbn Cüreyc— Tahvîl— Ebû Abdullah Muhammed b. Bekir— Ebû Velîd İbn Cüreyc— Abdülazîz b. Abdülmelik— Abdullah b. Muhayriz— Ebû Mahzûre Senedde yer alan Abdülazîz b. Abdülmelik b. Ebû Mahzûre ve Ebû Velîd İbn Cüreyc cerh edilmekle birlikte, birinci sened incelenirken haklarında bilgi verilmiştir. Muhakkik bu isnadın “hasen”, hadisin ise mütâbileri ile birlikte sahîh olduğunu ifade etmiştir.

¹⁰⁴ Müslim, “Salât”, 6.

¹⁰⁵ Ebû Dâvûd, “Salât”, 28.

¹⁰⁶ Tirmizî, “Salât”, 26.

¹⁰⁷ Nesâî, “Ezân”, 5,6.

¹⁰⁸ Murat Sarıcık, “Ebû Mahzûre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/10/179.

¹⁰⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 6/8; İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 4/1752; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 6/274; İbn Hâcer, *el-İsâbe*, 7/303.

¹¹⁰ Hakkında ihtilaf edilen diğer kabileler: Kinâne, Kinde, Leys, Süleym, Ezd, Hüzeyl. bkz: İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 2/576.

¹¹¹ Künyesi ve Nesebi: Ebû Yezîd es-Sâib b. Yezîd b. Saîd b. Sümâme b. el- Esved (İbn ühtü'n- Nemr) b. Abdillâh b. el- Hâris el- Kinânî'dir. bkz: İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 2/576.

¹¹² İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 2/576; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 2/401; İbn Hâcer, *el-İsâbe*, 3/62.

¹¹³ Dedesinin dedesi Esved b. Abdullah, Nemr b. Kâsıt'ın kız kardeşinin oğlu olması sebebiyle bu şekilde isimlendirilmiştir. bkz: İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 2/576-577; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 2/401; İbn Hâcer, *el-İsâbe*, 3/62.

b. Yezîd, yedi yaşında iken babası ile beraber Vedâ haccında hazır bulunmuştur.¹¹⁴ O, altı yaşlarında Tebük Gazvesi'nden dönüşünde Hz. Peygamber'i karşılayanlar arasında bulunduğunu ve onunla sohbet etme imkânı bulduğunu nakletmiştir.¹¹⁵ Hz. Ömer'in (ö. 23/644) hilâfeti döneminde, Süleyman b. Ebû Hayseme ve Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd ile birlikte Medine çarşısının teftişinden sorumlu olan¹¹⁶ Sâib'in (r.a), yaklaşık olarak 80/700 ilâ 91/711 seneleri arasında Medine'de vefat ettiği nakledilmekle birlikte¹¹⁷ Harre Vak'ası esnasında (63/683) vefat ettiği de ileri sürülen görüşler arasındadır.¹¹⁸

İmam-ı Buhârî (ö.256/870) *el-Câmiu's-sahîh* adlı eserinin Deavât (Dualar) bölümünde şöyle bir bâb başlığı açmıştır: “Bâbü'd-duâ li's-sıbyân bi'l-bereketi ve meshi ruûsihim.” Bu ifadeyi “Çocuklara hayır duada bulunma ve başlarını meshetme bâbı” olarak da çevirebiliriz. İbarede “bereket” ifadesi geçmekle birlikte dilimizde “bereketle dua etmek” ya da “bereket duası yapmak” tarzında bir kullanım yerine; “hayır duada bulunma” ifadesi daha yaygındır.¹¹⁹

Ashâb-ı Kirâm, Resûlullah'ı (s.a.v) canlarından evlâ bilmiş, her durum ve şartta onu merkeze alan bir hayat benimsemiştir. Yaşadıkları mutluluk ve sevinci onunla paylaştıkları gibi, bir sıkıntıya düştüklerinde de küçük büyük demeden yaptıkları ilk şeylerden biri Hz. Peygamber'in kapısını çalarak, ondan yardım istemektir. Resûlullah da gerek uzaktan gerek yakından kapısına gelenleri boş çevirmemiş, onlara yakınlık göstermiş, maddî ve manevî ihtiyaçları ile yakından ilgilenmiştir. Bu bağlamda sahâbe, küçük çocuklarını da feyiz ve bereketinden istifade etmesi için Hz. Peygamber'e getirmeyi ihmal etmemiştir. Resûlullah (s.a.v) bu çocuklara isim vermiş, tahnîk yapmış, onların yanaklarını ve başını okşamış, hayır duada bulunmuş, hasta olanlar için de Yüce Allah'tan şifa temennisinde bulunmuştur. Hz. Peygamber'in (s.a.v) duasını alan ve başını meshetmesiyle şifa ve bereket bulan sahâbilerden biri olan Sâib b. Yezîd'in (r.a) yaşadığı bu olayı Buhârî *Sahîh*'inde şu şekilde nakletmiştir:

¹¹⁴ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 2/576-577; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 2/401; İbn Hâcer, *el-İsâbe*, 3/62.

¹¹⁵ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 2/577; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 2/401; İbn Hâcer, *el-İsâbe*, 3/62.

¹¹⁶ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 2/576; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 2/401; İbn Hâcer, *el-İsâbe*, 3/62.

¹¹⁷ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 2/577; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 2/401; İbn Hâcer, *el-İsâbe*, 3/62.

¹¹⁸ İbn Hâcer, *el-İsâbe*, 3/62.

¹¹⁹ Şemsettin Kırış, “Peygamber Sevgisinin Bir Tezahürü: Teberrük”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 11/1 (30 Nisan 2011), 211.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا حَاتِمٌ عَنْ الْجُعَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ سَمِعْتُ السَّائِبَ يَقُولُ ”ذَهَبْتُ بِي خَالَتِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ ابْنِ أُخْتِي وَجِعٌ . فَمَسَحَ رَأْسِي ، وَدَعَا لِي بِالْبَرَكَاتِ ، ثُمَّ تَوَضَّأَ فَشَرِبْتُ مِنْ وَضْؤِهِ ، ثُمَّ قُمْتُ خَلْفَ ظَهْرِهِ ، فَنَظَرْتُ إِلَى خَاتَمِهِ بَيْنَ كَتِفَيْهِ مِثْلَ زَرِّ الْحَجَلَةِ “ 120

Muhammed b. Ubeydullah→ Hâtim b. İsmâil→ Cuayd b. Abdurrahman, ona da Sâib b. Yezîd şöyle demiştir: "Teyzem beni Resûlüllah'a (sav) götürüp 'Ey Allah'ın Resûlü! Kız kardeşimin (şu) oğlunun çok ağrısı¹²¹(rahatsızlığı) var.' dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, başımı sıvazladı ve benim için bereket diledi (bana hayır duada bulundu). Sonra abdest aldı. Ben de onun abdest suyundan (geri kalanını) içtim. Sonra arkasında durdum da omuzlarının arasındaki çadır düğmesi¹²² (veya keklik yumurtası) gibi Peygamberlik mührüne baktım."

Hz. Peygamber, kendisine getirilen henüz çocuk yaştaki Sâib'in yüzünü okşamış ve onun için dua etmiştir. Daha sonra abdest almış, Sâib de onun abdestinden artan suyu içmiştir.¹²³ Zikredilen rivâyette Hz. Peygamber'in bereket duasını alan Sâib b. Zeyd iyileşmiş ve onun sırtındaki peygamberlik mührünü görmüştür. Bu da Allah Resûlü'nün (s.av) yaptığı duanın kabul edilmesi olarak değerlendirilmiştir.¹²⁴

Bu rivâyet Müslim'in *Sahîh*'ide¹²⁵ ve Tirmizî'nin *Sünen* 'inde¹²⁶ de nakledilmiştir.

Cuayd¹²⁷ b. Abdurrahman'ın bildirdiğine göre Sâib b. Yezîd'i (bu duanın bereketi ile olsa gerek) doksan dört yaşında sağlıklı ve güzel bir cilde sahip iken görmüştü. Sâib

¹²⁰ Buhârî, "Menâkıb", 22, "Merdâ", 18, "Deavât", 31, "Vüdû", 40.

¹²¹ Sâib b. Yezîd'in rahatsızlığını tanımlamak için kullanılan "veci'un" kelimesi, Araplar tarafından bütün hastalıkları tanımlamak için kullanılan genel bir ifade olduğu bildirilmiştir. Buhârî'nin Kitâbü'l Menâkıb 22 numaralı rivâyetinde kullanılan "vegi'un" ifadesi ise muhaddisler tarafından "ayağında bir rahatsızlık bulunan kişi" manası verilmiştir. Aynı kelimeyi "vega'a" şeklinde fiil manası vererek okuyanlar da vardır. Bu şekilde okunursa kelimenin manası "ona bir hastalık isabet etti" anlamındadır. bkz. Bedreddin Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed Aynî, *Umdetü'l-kârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), 3/77; Ahmed b. Muhammed b. Ebû Bekir b. Abdülmelik el-Mısri el-Kastallânî, *İrşâdû's-sârî li şerhi'l-Buhârî* (Mısır: el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emiriyye, 1323) 6/24,25.

¹²² Hz. Peygamber'in sırtında, iki kürek kemiği arasında yer alan "Nübüvvet mührü" olarak isimlendirilen et benî; bazı rivayetlerde güvercin ya da keklik yumurtasına, bazılarında düğün çadırının büyük düğmelerine, bazen de atların iki gözü arasındaki aklığa benzetilmiştir. bkz: Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 3/78.

¹²³ Abdest suyu artığının ne olduğu ve temizlik yönünden hükmü âlimler arasında ihtilaf konusu olmakla birlikte genel kanı, Resûlüllah'ın abdest suyu artığının onun şahsına mahsus olmak üzere temiz olduğu yönündedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Ebû't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Ali Diyânüvî Azimâbâdî, *'Avnû'l-ma'bûd şerhu Süneni Ebî Dâvûd* (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1415), 1/93.

¹²⁴ İbn Battâl, Ebû'l-Hasen Ali b. Halef b. Abdülmelik, *Şerhu Sahîh-i Buhârî*, thk. Ebû Temim Yâsir b. İbrahim, 2. Basım, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1423/2003, 9/386.

¹²⁵ Müslim, "Fedâil", 111.

¹²⁶ Tirmizî, "Menâkıb", 11. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Kuteybe b. Saîd— Hâtim b. İsmâil— Ca'd b. Abdurrahmân— Sâib b. Yezîd. Tirmizî hadisin bu isnadıyla "hasen- sahîh- garib" olduğunu ifade etmiştir.

¹²⁷ Senedde Cuayd olarak yazılan râvinin ismi konu ile ilgili diğer rivâyetlerde Ca'd şeklinde geçmektedir.

(r.a), Cuayd'a "Biliyor musun, Resûlullah'ın duası olmasaydı, görme ve duyma yetilerimi kaybederdim" demiştir.¹²⁸

Sâib'in (r.a) bu sözleri, bazı alimler tarafından Resûlullah'ın yaptığı bereket duasının bir emaresi olarak da değerlendirilmiştir.¹²⁹ Bu konu ile ilgili olarak Taberânî'de (ö. 360/971) nakledilen başka bir rivâyette ise Hz. Peygamber'in bereket duasını alan sahâbî Sâib'in, bütün saç ve sakalının ağardığı, buna rağmen Resûlullah'ın sıvazladığı saçının ön kısmının ise siyah kaldığı¹³⁰ bildirilmiştir. Ayrıca bu ve benzeri rivâyetler ulemâ tarafından küçük çocukların bereket ve şifa niyetiyle fazilet sahibi kişilere götürülebileceğine bir delil kabul edilmiştir.¹³¹

2.5 Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm

Kureyş kabilesinin Esed b. Abdüluzzâ kolundan olan Abdullah b. Zübeyr (r.a), (73/692) hicretin birinci¹³² veya ikinci senesinde Medine'de dünyaya gelmiştir.¹³³ Sahâbeden Zübeyr b. Avvâm (ö. 36/656) ve Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ bt. Ebû Bekir'in (ö.73/692) oğulları olan Abdullah (r.a),¹³⁴ aynı zamanda Hz. Peygamber'in kıymetli eşi Hz. Âişe'nin de (ö. 58/678) yeğenidir. Medine'de muhâcirlerden dünyaya gözlerini açan ilk çocuk olması nedeniyle doğumu büyük bir sevinçle karşılanmıştır.¹³⁵ Abdullah b. Zübeyr (r.a) Medine'de doğar doğmaz Hz. Peygamber'e getirilmiş, O da ona dedesinin adını ve künyesini vermiştir. Bu sebeple o, "Ebû Hubeyb" künyesiyle birlikte "Ebû Bekir" künyesi ile de tanınmaktadır.¹³⁶ Abdullah (r.a) yaklaşık yedi ya da sekiz yaşlarında iken babası tarafından Rasûlullah'a biat etmesi için getirilmiş, Hz. Peygamber'de tebessüm ederek onun biatını kabul etmiştir.¹³⁷ Annesi Esmâ bt. Ebû

¹²⁸ Buhâri, "Menâkıb", 21.

¹²⁹ Kastallânî, *İrşâdû's-sârî*, 6/24.

¹³⁰ Sâib'in azatlısı Atâ şöyle rivayet etmiştir: "Sâib bin Yezîd'in saçları üstten öne kadar siyah, şakakları, saçının arka kısmı ve sakalları beyazdı. Ona: 'Efendim! Saçları sizin gibi birisini hiç görmedim' dediğimde bana: 'Evladım! Neden böyle olduğunu biliyor musun?' karşılığını verdi ve sözüne şöyle devam etti: 'Küçüklüğümde ben diğer çocuklarla birlikte oynarken Hz. Peygamber (s.a.v) yanımdan geçiyordu. O sırada bana: 'Senin adın ne?' diye sordu. 'Nemr'in kardeşi Sâib bin Yezîd'im' dediğimde eli ile başımı okşadı ve 'Allah seni mübârek kılsın!' diyerek bana dua etti. Hz. Peygamber'in (s.a.v) elinin dokunduğu yer ise asla beyazlamaz." b kz: Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 6/160.

¹³¹ İbn Battâl, *Şerhu Sahih-i Buhârî*, 9/386.

¹³² İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 3/905; İbn Hâcer, *el-İsâbe*, 4/79.

¹³³ Zehebî, *es-Siyer*, 3/363.

¹³⁴ Nesebi: Abdullah b. Zübeyr b. el-Avvâm b. Huveylid b. Esed b. Abdüluzzâ b. Kusay el-Esedî el-Kuraşî. b kz: İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 3/905.

¹³⁵ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 3/905-906; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 3/242; İbn Hâcer, *el-İsâbe*, 4/79.

¹³⁶ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 3/905-906; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 3/242.

¹³⁷ Müslim, *Âdâb*, 24; İbn Hâcer, *el-İsâbe*, 4/80.

Bekir, Abdullah'a (r.a) hamile iken Medîne'ye hicret etmek için yola çıkmış, doğum gerçekleşikten sonra da Resûl-i Ekrem (s.a.v) tarafından kendisine tahnîk yapılarak ismi konulmuş, onun hayır ve bereket duasına mazhar olmuştur. Esmâ bt. Ebû Bekir'in Abdullah b. Zübeyr'in dünyaya gelişini ifade ettiği rivâyet Buhârî'nin *Sahîh*'inde şu şekilde nakledilmiştir:

حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرِ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّهَا حَمَلَتْ بِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ بِمَكَّةَ قَالَتْ فَخَرَجْتُ وَأَنَا مُتِمٌّ ، فَاتَيْتُ الْمَدِينَةَ فَنَزَلْتُ قُبَاءَ فَوُلِدْتُ بِقُبَاءَ ، ثُمَّ أَتَيْتُ بِهِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَوَضَعْتُهُ فِي حَجْرِهِ ، ثُمَّ دَعَا بِتَمْرَةٍ فَمَضَعَهَا ، ثُمَّ تَقَلَّ فِي فِيهِ فَكَانَ أَوَّلَ شَيْءٍ دَخَلَ جَوْفَهُ رَيْقُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ حَنَكَهُ بِالتَّمْرَةِ ، ثُمَّ دَعَا لَهُ فَبَرَكَ عَلَيْهِ ¹³⁸ ، وَكَانَ أَوَّلَ مَوْلُودٍ وُلِدَ فِي الْإِسْلَامِ فَفَرَحُوا بِهِ فَرَحًا شَدِيدًا ، لِأَنَّهُمْ قِيلَ لَهُمْ إِنَّ الْيَهُودَ قَدْ سَحَرَتْكُمْ فَلَا يُؤَدُّ لَكُمْ ¹³⁹ ،

İshak b. İbrâhim b. Nasr→ Ebû Üsâme→ Hişâm b. Urve→ babası (Urve b. Zübeyr) ona da Esmâ bt. Ebû Bekir şöyle rivayet etmiştir: “Gebelik süresini tamamlamış olarak Mekke'den yola çıktım, Bir süre sonra Medine'ye geldim. Kuba'da konakladım. Bu sırada Abdullah Kuba'da dünyaya geldi. Resûl-i Ekrem'e getirip çocuğu kucağına koydum. Rasûlüllah bir kuru hurma istedi ve çiğneyip yumuşattığı hurmayı çocuğun ağzına koydu. Bu sebeple çocuğun karnına giren ilk şey Resûl-i Ekrem'in tükürüğü oldu. Daha sonra onu hurma ile tahnîk etti ve dua ederek ona bereket diledi. Abdullah İslamiyet'te (Medine'de) doğan ilk çocuk oldu. Müslümanlar bu doğuma çok sevindi. Çünkü onlara; ‘Yahudiler size büyü yaptı, artık sizlerin çocukları olmayacak’ denilmişti.”

Bu rivâyet Müslim'in *Sahîh*'inde¹⁴⁰ ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde de¹⁴¹ tahrir edilmiştir.

Sahâbe yeni doğmuş çocuklarını Hz. Peygamber'e getirerek onun feyiz ve bereketinden istifade etmek istemişlerdir.¹⁴² Resûlüllah da onları kırmayarak

¹³⁸ İfadeyi şârihler tarafından بالبركة olarak yorumlanmıştır. bkz: Aynî, Umdetü'l-kârî, 21/83,84.

¹³⁹ Buhârî, “Menâkibu'l-Ensar”, 45, “Akika” 1.

¹⁴⁰ Müslim, Âdâb”, 26.

¹⁴¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 44/504. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Hammâd b. Üsâme— Hişâm b. Urve— babası (Urve b. Zübeyr)— Esmâ bt. Ebû Bekir. Muhakkik rivâyetin Şeyhayn'ın şartlarına göre sahîh olduğunu belirtmiştir.

¹⁴² Sahâbe, hem şifa bulmaları hem de büyüdüklerinde sağlam bir imana sahip olmaları için yeni doğmuş çocuklarını Hz. Peygamber'e getirirdi. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Ebû'l-Abbâs Şehabeddin Ahmed b Ahmed b Abdüllatif Zebîdî, *Sahih-i Buhari muhtasari Tecrid-i sarih tercemesi ve şerhi*, çev. Babanzâde Ahmed Naim (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1982), 11/402.

kendisine getirilen çocuklara, ağzında yumuşattığı hurmayı damaklarına sürerek tahnik uygulamış,¹⁴³ Yüce Allah'tan bereket ve hayır dilemiştir.¹⁴⁴ İslamiyet'ten önce de tatbik edilen bu gelenek¹⁴⁵ İslamiyet'ten sonra da uygulanmaya devam etmiş, Rasûlullah tarafından bizzat onaylandığı ve uygulandığı için de müstehâb kabul edilmiştir.¹⁴⁶

Hz. Peygamber tarafından “Abdullah” ismi verilen, başı okşanarak bereket duası edilen bu çocuk ilerleyen yıllarda ashabın önde gelen âbid ve âlim kişiliklerinden biri olmuştur. İbadete çok düşkün olması ile de tanınan Abdullah b. Zübeyr'e “Mescid Güvercini” anlamına gelen “Hamâmetü'l-Mescid” lakabı verilmiştir.¹⁴⁷ Küçük yaşlardan itibaren ilme oldukça düşkün olan Abdullah (r.a), aynı zamanda İslâm kültüründe vermiş oldukları fetvalarla temâyüz eden abâdileden¹⁴⁸ biri olmuştur. Ashâb-ı Kirâm'ın içerisinde “Abdullah” isminde yaklaşık olarak 220 sahâbî yer almasına rağmen bunların içerisinde fetvaları ve fıkıh kültürleri ile ön plana çıkan dört âlim sahâbî, “abâdile” lakâbıyla anılmıştır. Bu sahâbîler; Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Amr ve Abdullah b. Zübeyr'dir. Abâdile'nin çeşitli fetva, görüş ve düşünceleri hadis, fıkıh ve tefsir kaynaklarında yer almış, ittifak ettikleri ilmî görüş ve düşünceleri “kavlü'l-abâdile” olarak anılmıştır.¹⁴⁹ Hayatının önemli bir kısmını cihat meydanlarında geçiren Abdullah b. Zübeyr'in rivâyet ettiği otuz üç hadis,¹⁵⁰ çeşitli hadis kaynaklarında yer almış, Hz. Peygamber'den aldığı duanın bereketiyle de hem ilmî hem de siyâsi yönüyle ön plana çıkmıştır.¹⁵¹

¹⁴³ Tahnik: Ağzda yumuşatılan hurma veya bal gibi tatlı bir maddenin, yeni doğmuş bebeğin damağına sürülmesi demektir. Aynı'nin ifade ettiğine göre yeni doğan çocuğa hurmayla yapılan tahnik, çocuğun inancının sağlam olması ve Allah'tan lütuf bekleme düşüncesine dayanmaktadır. Bu sebeple muhannikin, ilim ve fazilet sahibi salih kişilerden olması da tavsiye edilen hususlardandır. Hz. Peygamber, mü'min ile hurma arasında yakınlık kurarak, çekirdeğine varıncaya kadar hurmanın faydalı olması gibi mü'minin de her zaman faydalı işler yaptığına dikkat çekmiştir. bkz: Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 21/83,84; Zekeriyâ Güler, “Tahnîk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/312.

¹⁴⁴ Buhârî'de Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den nakledilen bir rivâyette şöyle demektir. “Bir çocuğum oldu. Onu Hz. Peygamber'e getirdim. Çocuğa “İbrahim” adını verdim, ona hurma ile tahnik yaptım ve bereket duasında bulundu.” Buhârî, “Akikâ,” 1, “Edeb”, 109.

¹⁴⁵ Cevâd Ali, *el-Mufasssal fî târihi'l-'Arab kable'l-İslâm* (Dârü's-Sâkî, 2001), 8/243.

¹⁴⁶ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 1392), 14/124.

¹⁴⁷ Zehebî, *Siyer*, 3/367.

¹⁴⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/87.

¹⁴⁹ Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdîrrahmân b. Mûsâ İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî, *Mukaddimetü İbni's-Salâh*, thk. Nüreddin İtr (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1986), 296; Ayrıca bkz: Raşit Küçük, “Abâdile (Hadis)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/236.

¹⁵⁰ Ebû Muhammed 'Alî b. Ahmed el-Endelûsî İbn Hazm, *Cevâmi'u's-Sîre* (Beyrut: y.y., ts.), 281.

¹⁵¹ Sahâbînin meşgul olduğu işlerine göre rivâyet sayıları farklılık arz etmektedir. Özellikle devlet işleri ve cihat ile iştigâl eden sahâbînin rivâyet sayısı, diğer sahâbînin rivâyet sayısından az olabilmektedir. Abdullah Özkul,

2.6 Nükâde (Nekâde) el-Esedî

Kaynaklarda Esed¹⁵² kabilesine mensup olduğu rivâyet edilen Nükâde (r.a) (ö.?), Câhiliye döneminde Hicaz çöllerinde yaşamış, daha sonra da Medine'ye gelmiş ve burada Müslüman olmuştur. Hz. Peygamber vefat edinceye kadar da burada yaşamıştır. Nükâde'nin (r.a) ömrünün sonuna doğru Basra şehrine yerleştiği ve kendisinden hadis rivâyet eden Sa'd adında bir oğlu bulunduğu kaynaklarda zikredilmiştir. ¹⁵³ Hz. Peygamber'in sütü sağılmak üzere menîha dışı bir deve istemesi üzerine ona bu vasıflara sahip bir deve getiren Nükâde (r.a), bu vesileyle de onun bereket duasına mazhar olmuş sahâbiler arasında yer almıştır. Bu rivâyet İbn Mâce'nin *Sünen*'inde şu şekilde nakledilmiştir:

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَفَّانُ حَدَّثَنَا غَسَّانُ بْنُ بُرْزَيْنَ ح وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاوِيَةَ الْجَمَحِيُّ حَدَّثَنَا غَسَّانُ بْنُ بُرْزَيْنَ حَدَّثَنَا سَيَّارُ بْنُ سَلَامَةَ عَنِ الْبَرَاءِ السَّلِيلِيِّ عَنْ نُقَادَةَ الْأَسَدِيِّ قَالَ بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى رَجُلٍ يَسْتَمْنَحُهُ نَاقَةً فَرَدَّه ثُمَّ بَعَثَنِي إِلَى رَجُلٍ آخَرَ فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ بِنَاقَةٍ فَلَمَّا أَبْصَرَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اللَّهُمَّ بَارِكْ فِيهَا وَفِيمَنْ بَعَثَ بِهَا . قَالَ نُقَادَةُ فَقُلْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِيمَنْ جَاءَ بِهَا قَالَ وَفِيمَنْ جَاءَ بِهَا ثُمَّ أَمَرَ بِهَا فَخَلِبَتْ فَذَرْتُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اللَّهُمَّ أَكْثِرْ مَالَ فُلَانٍ . لِلْمَنَاعِ الْأَوَّلِ وَاجْعَلْ رِزْقَ فُلَانٍ يَوْمًا بِيَوْمٍ . لِلَّذِي بَعَثَ بِالنَّاقَةِ. ¹⁵⁴

Ebû Bekr b. Ebû Şeybe→ Affân b. Müslim→ Ğassân b. Bürzîn→ (Tahvîl) → Abdullah b. Muâviye el-Cümeihî→ Ğassân b. Bürzîn→ Seyyâr b. Selâme→ Berâ es-Selîti ona da Nükâde el- Esedî rivâyet ettiğine göre; Hz. Muhammed (s.a.v) Nükâde el- Esedî'yi dışı bir deveyi menîha olarak (bir süre sütünden faydalanmak için) almak üzere bir adama gönderdi. Adam, bu isteği reddetti. Hz. Peygamber bunun üzerine Nükâde'yi (r.a) bir başkasına gönderdi. Bu adamın, sağmal bir deve gönderdiğini görünce Hz. Peygamber deveye bakarak “Allah’ım! Onu bereketli eyle, onu göndereni mübârek kıl!” diyerek dua etti. Nükâde (r.a), kendisi için de dua etmesini isteyince Resûlüllah “onu getireni de (mübârek kıl!)” buyurdu. Hz. Peygamber bu ödünç devenin sağılmasını istedi. Deve sağıldığında derhal memeleri sütle doldu. Hz.

Sahâbilerin Hadis Rivâyet Sayılarını Etkileyen Faktörlerin Analizi, (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), 245.

¹⁵² Nükâde el-Esedî, Mekke'nin fethinden sonra (9/630 ortaları) Medine'ye Hz. Peygamber ile görüşmeye gelen Benî Esed b. Huzeyme heyeti içerisinde yer almıştır. bkz: İbn Sa'd, *et-Tabâkât*, 1/223.

¹⁵³ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 4/1531; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 5/335; İbn Hâcer, *el-İsâbe*, 6/369.

¹⁵⁴ İbn Mâce, “Zühd”, 8.

Peygamber deveyi göndermeyi reddeden adam için “Allah’ım! Filanın malını ve evladını çoğalt”¹⁵⁵ diyerek dua ederken, devesini göndermeyi kabul eden kişi için ise “Allah’ım! Falanın rızkını günbegün (daima) arttır” diyerek dua etmiştir.

Senedin râvilerinden Berâ es-Selîti, İbn Hacer tarafından “makbul” olarak nitelendirilmiştir.¹⁵⁶ Sünen’i tahkik eden Şuayb el-Arnaût ise bu râvinin “meçhul” olması sebebiyle isnadın zayıf olduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁷

Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde¹⁵⁸ de bu rivâyete yer verilmiştir.

2.7 Mikdâd b. Esved (Amr)

Mikdâd b. Esved (ö. 33/653)¹⁵⁹ Kuzâa kabilesinin Behrâoğulları kolundan olmakla birlikte babası Amr b. Sa’lebe’nin işlediği bir cinayet sebebi ile Yemen asıllı Kinde kabilesine sığınmasıyla bu topraklarda dünyaya gelmiştir.¹⁶⁰ Fakat bir süre sonra bu kabileye mensup Ebû Şemr b. Hucr adında bir şahsı yaralaması sebebiyle Mekke’ye gelmiş, Hz. Peygamber’in de akrabalarından olan Esved b. Abdüvegûs’un himayesi altına girmiştir.¹⁶¹ Yanında kaldığı bu kişinin onu evlat edinmesi sebebiyle Mikdâd b. Esved (İbnü’l-Esved) olarak tanınmış ve daha ilk yıllarında İslâmiyet’i kabul ederek ilk Müslümanlardan olma şerefine nâil olmuştur.¹⁶² Birinci ve ikinci Habeşistan hicretlerde yer almış, daha sonra diğer sahâbîlerle birlikte Mekke’ye geri dönmüştür.¹⁶³ Kureyş’in zayıflarından olan Mikdâd, Medîne’ye hicret esnasında açıktan hicret edememiş, bir süre Mekke’de kalarak Müslümanların lehine istihbarat toplamıştır. Hz. Peygamber’e gönderdiği bir mektupta, Müşriklerin Medîne’ye saldırı

¹⁵⁵ Hz. Peygamber’in kendisine deveyi göndermeyen kişiye de “mal ve evladının çoğalması” için dua etmesi, bu nimetlerin insanoglu için aynı zamanda birer imtihan vesilesi olduğu düşünüldüğünde bu duanın zarif bir imâ içerdiği söylenebilir. bkz: Hatice Nur Ertürk, *Hz. Peygamber’in Duaları*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021), 163.

¹⁵⁶ İbn Hacer, *Takrîbü’l-Tehzîb*, 1/121.

¹⁵⁷ İbn Mâce, “Zühd”, 8.

¹⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 34/337. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Yûnûs ve Affân—Ğassân b. Bürzîn—Seyyâr b. Selâme—Berâ es-Selîti—Nükâde el-Esedî. *Müsned*’deki rivâyetin senedinde de yer alan Berâ es-Selîti sebebi ile Şuayb el-Arnaût bu rivâyetin zayıf olduğunu ifade etmiştir.

¹⁵⁹ Künyesi ve Nesebi: Ebû Ma’bed el-Mikdâd b. Amr b. Sa’lebe b. Mâlik b. Rebîa b. Sümâme b. Matrûd b. Amr b. Sa’d b. Düheyre b. Lü’ey b. Sa’lebe b. Mâlik b. eş-Şerîd b. Ebî Ehven b. Fâ’iş b. Düreyim b. el-Kayn b. Ehved b. Behrâ b. Amr b. el-Hâf b. Kuzâ’a el-Behrâvi. bkz: İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 3/119.

¹⁶⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/160; Mustafa Ertürk, “Mikdâd b. Amr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/49.

¹⁶¹ İbn Abdilber, *el-İstî’âb*, 4/1480; Ertürk, “Mikdâd b. Amr”, 30/49.

¹⁶² İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 3/119; İbn Abdilber, *el-İstî’âb*, 4/1480.

¹⁶³ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 3/119; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-gâbe*, 5/242.

hazırlığında olduğunu haber vermiş ve Müslümanlar tarafından gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamıştır. ¹⁶⁴ Hz. Muhammed (s.a.v), Ubeyde b. Hâris b. Abdülmüttalib'in komutasındaki muhâcirlerden oluşan bir birliği Mekke'ye doğru göndermiştir. İki ordu, "Seniyyetü'l- Mürre" denilen bölgede karşılaştı. Bu esnada Müşriklerin ordusunda yer alan Mikdâd (r.a) ile Utbe b. Gazvân Müslümanların safına katılmıştır. ¹⁶⁵ Karşılıklı ok atma dışında ciddi bir çarpışmanın yaşanmadığı bu seriyyede Mikdâd, İslâm ordusuyla beraber Medine'ye dönmüş, sonraki yıllarda gerçekleştirilen bütün gazvelere katılmıştır. ¹⁶⁶

Hz. Peygamber (s.a.v) onu, amcası Zübeyr b. Abdülmuttalib'in kızı olan Dubâa ile evlendirerek aralarında aynı zamanda akrabalık bağı tesis etmiştir. ¹⁶⁷ Bedir savaşında ordunun sol kanadının idaresi kendisine verilen, "Sebha" isimli atıyla savaşa katılan ve İslâm'ın ilk süvarisi kabul edilen Mikdâd (r.a), "fârisü Resûlillah" ünvanıyla tanınmıştır. ¹⁶⁸ Bedir savaşı öncesi ashâbıyla iştişâre eden Hz. Peygamber'e şöyle hitap etmiştir: "Ya Resûlallah! Allah Teâlâ'nın sana göstermiş olduğu yolda yürü! Bizler senin ile beraberiz. Vallahi sana İsrâiloğulları'nın Mûsâ peygambere (a.s), söyledikleri gibi 'Sen, Rabbin ile beraber git ve çarpış, bizler burada oturacağız' (Mâide, 5/24) demeyeceğiz. Senin dört bir tarafında savaşacağız" demiştir. ¹⁶⁹ Hz. Ömer'in (r.a), hilafeti döneminde Yermük Savaşı (13/634) ve Mısır'ın fethine de katılan Mikdâd b. Esved (r.a), Hz. Osman'ın hilafeti sürecinde İfrîkiyye'nin fethinde yer almış, (27/647)bir sene sonra da o sıralar Şam Valisi olan Muâviye tarafından Kıbrıs'a gönderilen ordu içerisinde yer alarak Kıbrıs'ın fethine de (28/648) iştirak etmiştir. ¹⁷⁰ Oldukça kilolu olduğu bildirilen Mikdâd (r.a), yağlarının bir kısmının Rum asıllı kölesi tarafından alınması ya da zayıflamak içtiği bir bitkinin tesiri ile 33/653 tarihinde yaklaşık yetmiş yaşlarında Medine'nin Cürf bölgesinde vefat etmiştir. Medine'ye getirilen cenazesi Hz. Osman'ın (r.a) kıldırması olduğu namazın ardından Bâkî

¹⁶⁴ Ertürk, "Mikdâd b. Amr", 30/49.

¹⁶⁵ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 4/1480; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 5/242; Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Mehmet Yazgan (İstanbul: Beyan yayınları, 2004), 187,362.

¹⁶⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/119-120; İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 4/1480,1481.

¹⁶⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/119; İbn Hâcer, *el- İsbâbe*,6/159.

¹⁶⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/120; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dimaşkî ez-Zehbî, *Siyerü 'Âlâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnâvut v.dğr. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985), 1/386.

¹⁶⁹ Buhârî, "Megâzî", 4.

¹⁷⁰ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 4/1481; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 5/243; Ertürk, "Mikdâd b. Amr", 30/50.

kabristanlığında defnedilmiştir.¹⁷¹ Resûlullah'ın (s.a.v) “Allah bana kendilerini sevmemi emretti” buyurduğu dört sahâbeden biri olan Mikdâd (r.a),¹⁷² çeşitli hadis kaynaklarında yer alan kırk iki hadis nakletmiştir.¹⁷³

Mikdâd b. Esved'in (r.a) naklettiğine göre, bir harabede fare deliğinde bulduğu on sekiz dinarı Hz. Peygamber'e getirerek bunların sadakasını (humus) vermek istemiştir. Bunun üzerine Resûlullah, bulduğu bu dinarların sadaka (humus) gerektirmediğini ifade ederek ona bereket duasında bulunmuştur. Bu rivâyet İbn Mâce'nin *Sünen*'inde şu şekilde nakledilmiştir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ بْنُ عَثْمَةَ حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ يَعْقُوبَ الرَّمَعِيُّ حَدَّثَنِي عَمَّتِي قُرَيْبَةُ بِنْتُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ أُمَّهَا كَرِيمَةَ بِنْتُ الْمُقْدَادِ بْنِ عَمْرِو أَخْبَرَتْهَا عَنْ ضُبَاعَةَ بِنْتُ الزُّبَيْرِ عَنِ الْمُقْدَادِ بْنِ عَمْرِو “أَنَّهُ خَرَجَ ذَاتَ يَوْمٍ إِلَى الْبَيْعِ وَهُوَ الْمُقْبَرَةُ لِحَاجَتِهِ وَكَانَ النَّاسُ لَا يَذْهَبُ أَحَدُهُمْ فِي حَاجَتِهِ إِلَّا فِي الْيَوْمَيْنِ وَالثَّلَاثَةِ فَإِنَّمَا يَبْعُرُ كَمَا تَبْعُرُ الْإِبِلُ ثُمَّ دَخَلَ خَرِبَةً فَبَيْنَمَا هُوَ جَالِسٌ لِحَاجَتِهِ إِذْ رَأَى جُرْدًا أَخْرَجَ مِنْ جُحْرِ دِينَارًا ثُمَّ دَخَلَ فَأَخْرَجَ آخَرَ حَتَّى أَخْرَجَ سَبْعَةَ عَشَرَ دِينَارًا ثُمَّ أَخْرَجَ طَرَفَ خِرْقَةٍ حَمْرَاءَ . قَالَ الْمُقْدَادُ فَسَلَّلْتُ الْخِرْقَةَ فَوَجَدْتُ فِيهَا دِينَارًا فَتَمَمْتُ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ دِينَارًا فَخَرَجْتُ بِهَا حَتَّى أَتَيْتُ بِهَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرْتُهُ خَبَرَهَا فَقُلْتُ خُذْ صَدَقَتَهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ . قَالَ ارْجِعْ بِهَا لَا صَدَقَةَ فِيهَا بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِيهَا . ثُمَّ قَالَ لَعَلَّكَ أَتْبَعْتَ يَدَكَ فِي الْجُحْرِ . قُلْتُ لَا وَالَّذِي أَكْرَمَكَ بِالْحَقِّ . قَالَ فَلَمْ يَفِنْ أَجْرَهَا حَتَّى مَاتَ.”¹⁷⁴

Muhammed b. Beşşâr el-Abdî → Muhammed b. Hâlid b. Asme → Ebû Muhammed Mûsâ b. Yâkûb ez-Zem'î → Kureybe bt. Abdullah → Kerîme bt. Mikdâd b. Amr → Dubâ'a bt. Zübeyr ona da Mikdâd b. Amr'ın naklettiğine göre; bir gün büyük abdestini bozmak için el-Bakî mezarlığına gitti. Sonra kendisi bir harabeye girdi ve büyük abdestini yapmak için oturmuş iken baktı ki erkek büyük bir fare yerdeki bir delikten bir dinar çıkardı. Fare o deliğe girip bir dinar daha çıkardı. Sonra böylece on yedi adet dinar çıkardı. Daha sonra kırmızı bir bez parçasının kenarını delikten çıkardı. Mikdâd dedi ki: “Sonra ben o bez parçasını çektim. Onun (yani bezin) içinde de bir dinar buldum. On sekiz adet dinar tamamlandı. Ben bunlarla (harabeden) çıktım ve bunları Resûlullah'ın (s.a.v) huzuruna getirip durumu ona arz ettim. Sonra ‘bunların sadakasını (humus) al Yâ Resûlâllah’ dedim. Resûl-i Ekrem bana: ‘Bunları götür.

¹⁷¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/120; İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 4/1480,1481; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 5/244; İbn Hâcer, *el-İsâbe*, 6/160.

¹⁷² İbn Mâce, *Mukaddime*, 11; Tirmizî, “Menâkıb”, 21.

¹⁷³ İbn Hazm, *Sîre*, 280.

¹⁷⁴ İbn Mâce, “Lukâtâ”, 3.

Bunda sadaka (humus) yoktur. Allah bunu sana mübarek eylesin'¹⁷⁵ buyurdu. Sonra 'bunları elinle delikten çıkarmış olabilir (mi)sin?' buyurdu. Ben: 'Sana hak (din) ile ikramda bulunan (Allah)'a yemin ederim ki hayır (elimi deliğe sokmadım)'dedim." Râvî demiştir ki: Mikdâd ölünceye kadar bu dinarların sonu gelmedi. (Yani bitmedi)

Hadisin râvilerden Ebû Muhammed Mûsâ b. Yâkub ez-Zem'îyi İbn Hacer, (ö. 852/1449) sadûk ve seyyiü'l-hıfz olarak nitelendirmiş, Dârekutnî (ö. 385/995) onun rivayetleri ile ihticâc edilemeyeceğini (lâ yuhteccü bihî), Zehebî (ö. 748/1348) ise leyyin olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte İbn Hibbân Sikât'ın da zikretmiştir.¹⁷⁶ Muhakkik Şuayb el-Arnaût senedde yer alan Ebû Muhammed Mûsâ b. Yâkub ez-Zem'î'nin zayıf olması, Kureybe bt. Abdullah'ın ise cehaleti (bilinmemesi) sebebi ile isnadın "zayıf" olduğunu ifade etmiştir.¹⁷⁷

Bu rivâyet aynı zamanda Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde¹⁷⁸ de yer almaktadır.

2.8 Enes bin Mâlik

Enes b. Mâlik (ö. 93/711-712)¹⁷⁹ Medine'nin iki önemli kabilesinden biri olan Hazrec kabilesinin Neccâroğuları¹⁸⁰ kolundandır. O, hicretten yaklaşık on sene evvel (m. 612) Medine'de dünyaya gözlerini açmıştır. Annesi; hanım sahâbîlerden, ensarın Neccâroğuları soyundan Ümmü Süleym bt. Milhân'dır. O ve oğlu Enes (r.a), Medine'deki ilk Müslümanlardan olmakla birlikte eşi Mâlik b. Nadr bu durumdan rahatsız olmuş, eşini ve çocuklarını terk ederek Şam taraflarına gitmiştir.¹⁸¹ Enes (r.a),

¹⁷⁵ Hattâbî rivâyette geçen "bunu elini deliğe uzatarak mı aldın?" sorusunu altınların rikâz mı yoksa lukâtâ denilen buluntu mallar hükmüne mi girdiğini tespit etmek için sorduğunu ifade etmiş, altınları elini uzatarak alması durumunda rikâz hükmüne gireceğini ve bunun da "humus"u gerektirdiğini ifade etmiştir. "Allah bunu sana mübarek kılsın" ifadesini açıklarken de Hz. Muhammed'in (s.a.v) bu sözüyle Mikdâd'ın (r.a) bulmuş olduğu altınların lukâtâ hükmüne tabi olduğunu ve usulüne uygun ilan edildikten sonra sahibinin bulunamaması halinde bu altınların bulanın malı olabileceğine işaret ettiği yorumunu yapmıştır. bkz: Ebû Süleymân Hamd (Ahmed) b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb el-Büstî el-Hattâbî, *Meâlimü's-Sünen* (Halep: Matbaatü'l-İlmiyye, 1932), 3/50.

¹⁷⁶ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 29/172-173.

¹⁷⁷ İbn Mâce, "Lukâtâ", 3.

¹⁷⁸ Ebû Dâvûd, "Harâc", 38,40. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Ca'fer b. Müsâfir— Muhammed b. Ebû Füdeyk— Ebû Muhammed Mûsâ b. Yâkub ez-Zem'î— Kureybe bt. Abdullah el-Kuraşîyye— Kerîme bt. Mikdâd el-Kindîyye— Duba'a bt. Zübeyr. Muhakkik senedde yer alan Ebû Muhammed Mûsâ b. Yâkub ez-Zem'î'nin zayıf olması, Kureybe bt. Abdullah'ın ise cehaleti sebebi ile bu senedin "zayıf" olduğunu belirtmiştir.

¹⁷⁹ Nesebi: Enes b. Mâlik b. en-Nadr b. Damdam b. Zeyd. b. Harâm b. Cündeb b. Âmir b. Ganm b. Adî b. Neccâr b. Sa'lebe b. Amr b. Hârîse el-Ensârî el-Hazrecî'dir. bkz: İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 1/109. Kaynaklarda el-Ensârî, el-Hazrecî, en-Neccârî, el-Basrî künyeleri zikredilmekle birlikte onun daha çok Ebû Hamza künyesi ile tanındığı ifade edilmiştir. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1/294; Zehebî, *es-Siyer*, 3/395.

¹⁸⁰ Bu kabile Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib'in annesi olan Selmâ bt. Amr'ın kabilesiydi. Bu sebeple Ümmü Süleym, Hz. Muhammed'in akrabalarından sayılır. bkz: İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/137.

¹⁸¹ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 1/109; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1/295; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/409.

küçük yaşlarından itibaren teyzesi Ümmü Harâm bt. Milhân, kardeşi Berâ b. Mâlik, üvey babası Ebû Talha el-Ensârî ve Bedir şehitlerinden Enes b. Nadr olmak üzere Müslüman bir ailede yetişmiştir.¹⁸² Kendisine Resûlullah'ın (s.a.v) on yıl boyunca hizmetinde bulunduğu için "Hâdimü'n-Nebi" lakabı verilmiştir.¹⁸³

Hiz. Peygamber'in Medine'ye hicretinin akabinde Ensâr'dan Ümmü Süleym¹⁸⁴ küçük oğlu Enes ile birlikte onu ziyarete gitmiş, "Ya Resûlallah! Görüyorum ki Ensâr'ın kadın ve erkeklerinden sana hediye takdîm etmeyen kimse kalmadı. Ben ise bu küçük oğlumdan başka sana hediye olarak takdîm edebileceğim başka bir şeye sahip değilim. Bu küçük evladımı senin hizmetinde bulunması için getirdim" demiştir.¹⁸⁵ Bu sıralarda yaklaşık olarak on yaşlarında¹⁸⁶ olan Enes (r.a), ölünceye kadar Hiz. Peygamber'in hizmetinde bulunmuş, seferde ve hizada daima onun en yakında bulunmaya gayret etmiştir.¹⁸⁷ Hiz. Peygamber'in bu ilgi ve yakınlığı sadece Enes (r.a) ile sınırlı kalmamış, bütün aile fertleri ile yakından ilgilenmiştir. O, aynı zamanda aralarında akrabalık bağı da bulunan Ümmü Süleym'in evini sık sık ziyaret eder, bazen orada kaylûle uykusuna yatar,¹⁸⁸ hane halkı ile yemek yerd. Nitekim Enes b. Mâlik, Hiz. Muhammed'in eşleri haricinde başka hanımların yanına pek girip çıkmadığını, annesi Ümmü Süleym'in ise istisna olduğunu belirtmiştir.¹⁸⁹ Hiz. Muhammed (s.a.v) Ümmü Süleym'in evini ziyarete gittiği bir günde, ev halkı hakkında hayır duada bulunmuş, Ümmü Süleym ise çok sevdiği oğlu Enes için de dua etmesini rica etmiştir.¹⁹⁰ Bunun üzerine Hiz.

¹⁸² İbrahim Canan, "Enes b. Mâlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/234.

¹⁸³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/275-278.

¹⁸⁴ Kaynaklarda Enes'i (r.a) annesi Ümmü Süleym'in Hiz. Peygamber'e getirdiğine dair rivayetler ağırlık kazanmakla birlikte üvey babası Ebû Talha'nın onu Hiz. Peygamber'e getirerek "Ya Resûlallah! Enes hakikaten zeki bir çocuktur. Eğer istersen sana işlerinde yardımcı olur, senin hizmetinde bulunur" dediği, bunun üzerine Enes b. Mâlik'in Hiz. Peygamber'in hizada (yolculuk dışında) ve seferde hizmetinde bulunduğu da rivayet edilmiştir. bkz: İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 7/14; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 19/47.

¹⁸⁵ Zehebî, *es-Siyer*, 3/398.

¹⁸⁶ Zehebî, *es-Siyer*, 3/398.

¹⁸⁷ Yaklaşık olarak on yıl Hiz. Peygamber'in hizmetinde bulunan Enes b. Mâlik; ondan daima sitâyîş ile bahsetmiş, kendisini hiçbir zaman azarlamadığını, yapılacak bir iş hususunda "Niçin yaptın?" ya da "Niçin yapmadın?" şeklinde bir ifade kullanmadığını belirtmiştir. bkz: İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 7/14; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 19/3.

¹⁸⁸ Buhârî, "İstî'zân", 41.

¹⁸⁹ Müslim, "Fedâilü's-sahâbe", 19.

¹⁹⁰ Buhârî ve Müslim'in Sahih'in de geçen bir rivâyet, bu hadisin bağlamının anlaşılması açısından önem arz etmektedir. "Hz. Muhammed (s.a.v) Enes b. Mâlik'in evini ziyarete gittiği bir gün; Enes'e (r.a), annesi Ümmü Süleym'e ve teyzesi Ümmü Harâm'a 'size namaz kıldırayım' diyerek Enes'i (r.a) sağ tarafına alarak cemaat ile namaz kıldırıştır. Daha sonra Allah Resûlü, ev halkına dünya ve âhiret hayırlarının her türlüyle dua etmiş, Enes'in annesi Ümmü Süleym ise 'Ey Allah'ın Resûlü! Senin bu küçük hizmetkârın için de dua ediver' diye oğlu için de dua talebinde bulununca Hiz. Peygamber bu duayı yapmıştır. bkz: Buhârî, "Savm", 61; Müslim, "Mesâcid ve Mevâdi'u's-salât", 48.

Peygamber, dünya ve ahirete dair pek çok hayrı bir araya getiren duasını yapmıştır. Bu rivâyet Buhârî'nin *Sahîh*'inde şu şekilde yer almıştır:

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ سَمِعْتُ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ عَنْ أُمِّ سُلَيْمٍ أَنَّهَا قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَسُ خَادِمُكَ ادْعُ اللَّهَ لَهُ قَالَ "اللَّهُمَّ أَكْثِرْ مَالَهُ وَوَلَدَهُ ، وَبَارِكْ لَهُ فِيمَا أُعْطِيَتهُ" ¹⁹¹

Muhammed b. Beşşâr→ Ğunder→ Şu'be b. Haccâc→ Katâde b. Diame → Enes ona da Ümmü Süleym bt. Milhân şöyle rivayet etmiştir: “Ey Allah’ın Resûlü! Enes senin hizmetçindir. Onun için Allah'a dua etsen!” deyince Resûlüllah (s.a.v): "Ey Allah’ım! Onun malını ve evladını artır! Kendisine verdiklerini de bereketlendir" diye dua etti.

H. Peygamber’in Enes b. Mâlik için yaptığı bu dua Müslim’in *Sahîh*'inde, ¹⁹² Tirmizî'nin *Sünen*'inde ¹⁹³ ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde ¹⁹⁴ de tahrir edilmiştir.

Buhârî'de yer alan bir diğer rivâyette “اللهم اكرهه” ibaresi yerine “اللهم ارزقه” ibaresi geçmektedir. Ayrıca “Ben, ensârın en zengin olanlarındanım. Kızım Ümeyne bana Haccâc'ın Basra'ya geldiği sene (hicri 75 senesi) o güne kadar benim soyumdan yüz yirmi küsur kişinin gömüldüğünü söyledi” ziyadesi yer almaktadır. ¹⁹⁵

H. Peygamber’in Ümmü Süleym’in ricası üzerine Enes b. Mâlik için yaptığı bereket duasının tüm bu rivâyetler incelendiğinde “sahîh” olduğunu söyleyebiliriz.

Enes b. Mâlik bu duanın bereketini hayatının her alanında görmüş, “Haccac’ın Basra’ya geldiği H.75 senesine kadar kendi soyundan gelen yüz yirmi kişinin vefat ettiğini gördüğünü” ¹⁹⁶ ifade etmiş, başka bir rivayette ise çocuk ve torunlarının yaklaşık olarak yüz civarında olduğunu belirtmiştir. ¹⁹⁷ Yine kendisinin yüz üç yaşında

¹⁹¹ Buhârî, “Deavât”, 19, 47, “Savm”, 61.

¹⁹² Müslim, “Fedâilu’s-Sahâbe”, 141, 142, 148.

¹⁹³ Tirmizî, “Menâkıb”, 45. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Muhammed b. Beşşâr— Muhammed b. Ca’fer— Şu’be b. Haccâc— Katâde b. Diame — Enes b. Mâlik— Ümmü Süleym bt. Milhân. Tirmizî, *Sünen*'inde yer alan rivâyeti, “hasen-sahîh” olarak değerlendirmiştir.

¹⁹⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 19/109. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Muhammed b. Ca’fer— Şu’be— Tahvil— Haccâc— Şu’be— Katâde b. Diame — Enes b. Mâlik— Ümmü Süleym bt. Milhân. Bu isnad Şeyhayn’ın şartlarına göre “sahîh”tir.

¹⁹⁵ Buhârî, “Savm”, 61.

¹⁹⁶ Buhârî, “Savm”, 61.

¹⁹⁷ Buhârî, “Deavât”, 26; Müslim, “Fedâilu’s- Sahâbe”, 143.

vefat ettiği nakledilmiştir.¹⁹⁸ Kaynaklarda Basra’da vefat eden son sahâbi olduğu bilgisi de yer alır. Mu’temir b. Süleyman onun hakkında: “İki kible yönünde (Kudüs ve Kâbe) benden başka namaz kılan kalmamıştır” dediğini nakletmiştir.¹⁹⁹ Başka bir rivayette ise Enes (r.a), Allah Resûlû’nün ömrünün uzun olması, evlatlarının çok olması, malının bol olması ve günahlarının bağışlanması için kendisine dua ettiğini ifade etmiştir.²⁰⁰ Hatta hayattan usanacak kadar uzun yaşadığını, Hz. Peygamberin duasında dördüncü olarak belirttiği “günahlarının bağışlanması” yani ahireti arzu ettiğini ifade etmiştir.²⁰¹ Mal ve mülk açısından ensârın en zenginlerinden biri olduğunu ifade eden Enes (r.a), bahçesindeki ağaçların senede iki defa ürün verdiğini de söylemiştir.²⁰² Basra’da yaşanan bir kuraklık nedeniyle mahsulün zarar gördüğü Enes’e (r.a) haber verilmiş, kendisinden yağmur yağması için dua etmesi istenmişti. Onun bu duasından kısa bir süre sonra gökyüzünün bulutlarla dolduğu ve yağmurun yağmaya başladığı da rivayet edilmiştir.²⁰³

Müslim şârihlerinden Nevevî (ö. 676/1277), Enes’in (r.a) Hz. Peygamber’in bu dualarının bereketinden hayatının her alanında faydalandığını, hem malının hem de evlatlarının oldukça çok olduğunu belirtmekte, bu durumun ise hem Enes’in (r.a) faziletine hem de Allah Resûlünün nübüvvetine bir alamet olduğunu ifade etmiştir. Üstelik Enes b. Mâlik’in sahip olduğu bu zenginliğin, diğer zenginlerin başlarına gelebilecek olan belalardan, musibetlerden, taşkınlık ve fitnelerden hiçbirisine yol açmadığını, aksine hem kendisinin hem de evlatlarının düzgün bir şekilde yaşayıp, düzgün bir şekilde öldüklerini ifade etmiştir.²⁰⁴

Enes b. Mâlik, İlmî açıdan da oldukça bereketli bir ömür sürmüştür. Rivayet ettiği hadislerin sayısı mükerrerleriyle birlikte 2286’yı bulan Enes (r.a), “müksirûn”²⁰⁵

¹⁹⁸ Enes b. Mâlik’in vefat tarihi ile ilgili farklı rivayetler olmakla birlikte, bizzat kendisi Hz. Peygamber Medine’ye geldiğinde on yaşlarında olduğunu, onun vefatı sırasında ise yirmi yaşlarında olduğunu belirtmiştir. Bu tarihler göz önüne alındığında yüz üç yaşında H.93/712 yılında vefatı tarihçiler arasında genel kabul görmüştür. bkz: Zehebî, *es-Siyer*, 3/416.

¹⁹⁹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 7/14.

²⁰⁰ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 7/14.

²⁰¹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 7/14.

²⁰² Tirmizî, “Menâkıb”, 45.

²⁰³ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 7/15.

²⁰⁴ Nevevî, *el-Minhâc*, 16/39-40.

²⁰⁵ İbnü’s-Salâh eş-Şehrezûrî, *Mukaddime*, 1/296; Aralarında Ebû Hüreyre, Abdullah b. Ömer, Enes b. Mâlik, Hz. Âişe, Abdullah b. Abbas ve Câbir b. Abdullah’ın da bulunduğu binin üzerinde hadis rivayet eden sahâbi için kullanılan bir tanımdır. bkz: Cemal Ağırman, “Müksirûn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/532-533.

arasında üçüncü sırada yer almaktadır.²⁰⁶ Bununla birlikte Enes (r.a), hadis rivayetinde oldukça titiz davranmıştır. Bir defasında Hz. Peygamber'den hadis naklederken yanına yaklaşan bir adam bu hadisi bizzat Peygamber Efendimizden işitip işitmediğini sordu. Bu soruya oldukça kızan Enes (r.a), “Allah’a yemin ederim ki, size hadis olarak nakletmiş olduğumuz her sözü, bizzat Allah Resûlünden işittik...” demiştir.²⁰⁷

2.9 Abdurrahman b. Avf

Abdurrahman b. Avf,²⁰⁸ (ö.32/652) Fil olayından on yıl sonra 581 tarihinde Mekke’de dünyaya gelmiştir.²⁰⁹ Kureyş kabilesinin Zühreoğulları koluna mensup olan Avf b. Abdiavf babası, yine bu kabileden olan hanım sahâbî Şifâ bt. Avf da annesidir.²¹⁰ Buna göre Abdurrahman b. Avf, Hz. Peygamber’in (s.a.v) annesi ile aynı kabileye, yani Zühreoğulları kabilesine mensuptur. Câhiliye yıllarında “Abdü’l-Amr” ya da “Abdü’l-Kâbe” olan adı, İslâmiyet ile şereflendikten sonra Allah Resûlü tarafından “Abdurrahman” olmak üzere değiştirilmiştir.²¹¹

O başta putlara tapmak olmak üzere, içki, kumar gibi câhiliye döneminin oldukça yaygın olan çirkin adetlerinden uzak durmuş, insan onuruna ve fitratına uygun bir hayat yaşamayı tercih etmiştir. Yakın arkadaşı olan Hz. Ebû Bekir’in (r.a) aracılığıyla otuz bir yaşlarında Müslüman olmuş, onun katılımı ile Müslümanların sayısı sekize ulaşmıştır.²¹² Önce Habeşistan’a hicret eden Abdurrahman b. Avf, buradan döndükten sonra Medine’ye yapılan hicrete de katılmıştır. Muhacirlerin öncülerinden olan Abdurrahman b. Avf’ı (r.a), Hz. Peygamber Sa’d b. Rebî ile kardeş ilan etti. Başta Bedir ve Uhud olmak üzere Resûlullah ile birçok savaşa iştirak eden Abdurrahman b. Avf, Uhud günü aldığı yaralar sebebi ile total kalmıştır.²¹³ Aynı zamanda Aşere-i

²⁰⁶ Canan, “Enes b. Mâlik”, 11/234-235.

²⁰⁷ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 7/15.

²⁰⁸ Nesebi ve Künyesi: Abdurrahman b. Avf b. Abdiavf b. Abdi’l- Haris b. Zühre b. Kilâb b. Mürre b. Kâb b. Lüey el- Kureşî ez- Zührî olup, künyesi Ebû Muhammed’dır. bkz: İbn Abdilber, *el-İsti’âb*, 2/844.

²⁰⁹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 3/88; İbn Abdilber, *el-İsti’âb*, 2/844; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-gâbe*, 3/476.

²¹⁰ Ebû Abdullah İbnü’l-Beyyî’ Muhammed Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek ale’s-Sahîhayn*, thk. Mustafa Abdulkadir Atâ (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1411), 3/346; İbn Abdilber, *el-İsti’âb*, 2/844; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-gâbe*, 3/475-476.

²¹¹ Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek*, 3/346; İbn Abdilber, *el-İsti’âb*, 2/844; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-gâbe*, 3/475-476

²¹² Ahmet Önkâl, “Abdurrahman b. Avf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/157.

²¹³ İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-gâbe*, 3/476.

Mübeşşere'den²¹⁴ olan Abdurrah (r.a), 32/652 tarihinde Medine'de vefat etmiş, vasiyeti üzerine cenaze namazını Hz. Osman kıldırmıştır.²¹⁵

Abdurrahman b. Avf, hem Câhiliye yıllarında hem de Müslüman olduktan sonra Mekke'nin önde gelen tüccarlarından idi. Bununla beraber servetini Allah yolunda harcamaktan kaçınmayan, muhtaçlara yardım konusunda da öncülük eden şahsiyetlerden biri idi. Bu cömertliğini hicret sonrası Medine'de de devam ettirmiştir. Zehebî, onun hakkında *Siyer*'in de şöyle demektedir “Abdurrahman b. Avf'ın (r.a) cömertliği herkesçe bilinirdi. Öyle ki Medine'de halk onun mallarına ortak olmuş gibiydi. O, sahip olduğu malının bir kısmını borç verir, bir kısmını muhtaçlara dağıtır, kalan diğer kısmı ile de borçluların borcunu öderdi” demiştir.²¹⁶ Hz. Peygamber (s.a.v) sahâbeden evlenenleri tebrik eder, velîme²¹⁷ (düğün yemeği) için davet edildiğinde ise icâbet etmeyi ihmal etmezdi. O, yeni evli çiftleri tebrik ederken gerek kullandığı ifadeler, gerekse de içerik açısından bereket temennisinde bulunduğu görülmektedir. Muhâcirlerden Abdurrahman b. Avf, tecrübeli ve maharetli bir tüccar olduğu için Medine'de de yaptığı ticaret ile oldukça kâr elde etmiş,²¹⁸ maddi imkanları elverişli hale gelince de bir evlilik yapmıştı. Buhârî'nin *Sahîh*'inde bu rivâyet şöyle nakledilmiştir:

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ ”رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَثَرَ صُفْرَةٍ فَقَالَ مَهْمٌ أَوْ مَهْ . قَالَ تَزَوَّجْتَ امْرَأَةً عَلَى وَرْنِ نَوَافٍ مِنْ ذَهَبٍ . فَقَالَ بَارَكَ اللَّهُ لَكَ أَوَّلِمَ وَلَوْ بِشَاةٍ“²¹⁹

Müsedded b. Müserhed→ Hammâd b. Zeyd→ Sâbit b. Eslem el-Bünânî, ona da Enes b. Mâlik (ra) şöyle nakletmiştir: “Hz. Peygamber, Abdurrahman b. Avf'ın üzerinde evlilere has sarı bir boya izi görmüştü. ‘Bu nedir?’ diye sorunca Abdurrahman (r.a) ‘Bir hurma çekirdeği ağırlığında altını mehir vererek evlendim’ demiştir. Bunun

²¹⁴ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 2/846.

²¹⁵ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 2/850; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 3/479.

²¹⁶ Zehebî, *es-Siyer*, 1/88.

²¹⁷ Araplarda “Velîme” kelimesi özellikle “düğün yemeği” anlamında kullanılmaktadır. “Davet” ise birçok sebeple kullanılması nedeni ile daha genel bir anlam içermektedir. Hz. Peygamber (s.a.v), evliliğin sembollerinden olan velîmeye oldukça ehemmiyet vermiş, gerek kendisinin gerekse de yakın çevresinin evliliklerinde az ya da çok ikramda bulunarak bu geleneği sürdürmüştür. bkz: Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, 9/70.

²¹⁸ Abdurrahman b. Avf, ticaret hayatında sahip olduğu bolluk ve bereketi “şayet bir taş bile kaldıracak olsam altın ya da gümüş bulacağımı ümit ediyorum” diyerek ifade etmiştir. bkz: İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/93.

²¹⁹ Buhârî, “Deavât”, 53, “Nikâh”, 7, 56.

üzerine Hz. Peygamber: ‘Allah (evliliğini) mübarek eylesin’ diyerek onu tebrik etmiş, öte yandan ‘Bir koyunla bile olsa velime²²⁰ yap’ diyerek” tavsiyede bulunmuştur.

Bu rivâyet İbn Mâce,²²¹ Tirmizî,²²² Nesâî²²³ ve Dârimî’nin Sünen’inde²²⁴ de yer almaktadır.

2.10 Câbir b. Abdullah

Câbir b. Abdullah’ın (ö.78/697) doğum tarihi hakkında ilk dönem tabakât kaynaklarında kesin bir bilgi verilmemekle birlikte genel kanaat onun hicretten on altı yıl önce (m. 607) Medîne’de dünyaya geldiği yönündedir.²²⁵ Medine’nin iki önde gelen kabilesinden biri olan Hazreç kabilesinin Benî Selime kolundandır.²²⁶ Hz. Câbir’in (r.a) babası Abdullah b. Amr el-Ensârî, ashâbdan olup Uhud savaşında şehit düşen ilk sahâbidir, annesi ise Nüseybe bint Ukbe b. Adıyy b. Sinân b. Nâbî b. Zeyd b. Harâm b. Ka’b b. Ğanem’dir.²²⁷ Anne ve babasının nesebi Harâm b. Ka’b da birleşmektedir.²²⁸ Küçük yaşında babası ile birlikte İkinci Akabe Biatı’nda hazır bulunan²²⁹ Hz. Câbir, babası tarafından kız kardeşlerinin bakımı ile görevlendirilmesi sebebiyle Bedir ve Uhud savaşlarına iştirak edemediğini fakat Uhud harbinden sonra on dokuz gazvede Allah Resûlü ile birlikte yer aldığını ifade etmiştir.²³⁰ Hulefâ-i Râsîdîn döneminde ise cihad ve ilim ile meşgul olan Hz. Câbir’in (r.a), Muâviye ile

²²⁰ Hz. Peygamber’in (s.a.v) velîme hususundaki bu hassasiyetinin nedeni; yeni evli çiftlerin mutluluklarının paylaşılması, yeni kurulan bu yuvanın çiftlerin dost ve yakınları tarafından maddî olarak (hediyeyle) desteklenmesi, farklı çevrelerden gelen bu iki bireyin toplumsal hayatta tanınması ve yer edinmesi, yeni evli çiftin ailelerinin de bir araya gelerek aralarında bir bağ ve samimi ilişkinin kurulması, en önemlisi de hayatın önemli bir eşiğinden geçen yeni çiftlere hayır ve bereket duası etmek için bir fırsat olduğu da düşünülebilir. bkz: Hatice Nur Ertürk, *Hz. Peygamber’in (s.a.v) Duaları* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021), 200.

²²¹ İbn Mâce, “Nikâh”, 24. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Ahmed b. Abde— Hammâd b. Zeyd— Sâbit el-Bünânî— Enes b. Mâlik. Muhakkik bu rivâyetin sahîh olduğunu ifade etmiştir.

²²² Tirmizî, “Nikâh”, 10. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Kuteybe b. Saîd— Hammâd b. Zeyd— Sâbit b. Eslem— Enes b. Mâlik. Tirmizî bu rivâyetin “hasen-sahîh” olduğunu ifade etmiştir.

²²³ Nesâî, “Nikâh”, 74. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Kuteybe b. Saîd— Hammâd b. Zeyd— Sâbit b. Eslem— Enes b. Mâlik. Muhakkik Elbânî bu rivâyetin sahîh olduğunu ifade etmiştir.

²²⁴ Dârimî, “Nikâh”, 22. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Ebû Nûman Muhammed b. Fadl— Hammâd b. Zeyd— Sâbit b. Eslem— Enes b. Mâlik. İbn Hacer senedde yer alan Ebû Nûman Muhammed b. Fadl’ın sika, sebt olduğunu ancak ömrünün sonuna doğru bu halinin değiştiğini ifade etmiştir. bkz: İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, 9/402. Muhakkik Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî bu rivâyetin sahîh olduğunu ifade etmiştir.

²²⁵ Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris ed-Dımaşkî ez-Zirikli, *el-A’lâm* (Beyrut: Dârü’l-İlim li’l-Melâyîn, 2002), 2/104.

²²⁶ Künyesi ve Nesebi: Ebû Abdillâh Câbir b. Abdillâh b. Amr b. Harâm b. Sa’lebe b. Harâm b. Ka’b b. Ğanem b. Ka’b b. Selime es- Seleimî. bkz: İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-ğâbe*, 1/492; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/546.

²²⁷ İbn Abdilber, *el-İstî’âb*, 1/220; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-ğâbe*, 1/492.

²²⁸ İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-ğâbe*, 1/492.

²²⁹ İbn Abdilber, *el-İstî’âb*, 1/492; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-ğâbe*, 1/492.

²³⁰ İbn Abdilber, *el-İstî’âb*, 1/220; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-ğâbe*, 1/492-493.

Hiz. Ali (ö.40/661) arasındaki ihtilafta Hiz. Ali'nin safında yer aldığı da rivayet edilmiştir.²³¹ Hicrî 78 senesinde Medîne'de vefat etmiş, Hiz. Osman'ın oğlu aynı zamanda Medîne valisi olan Ebân b. Osman (ö. 105/723) ise cenaze namazını kıldırılmış, teşhiz ve tekfin işlemlerini gerçekleştirmiştir.²³²

Câbir b. Abdullah'ın Uhud savaşında şehit düşen babası geriye, yedi (ya da dokuz) kız evladı ve oldukça da borç bırakmıştı. Şehâdetinden önce de kızlarının bakımını ve borçlarının ödenmesini oğlu Câbir'e (r.a) vasiyet etmişti.²³³ Hem ekonomik durumunun el vermemesi hem de kız kardeşleri ile ilgilenecek, bakımlarını üstlenecek birisinin olmasını istediği için akrabalarından dul bir bayanla evlenmişti.²³⁴

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ عَمْرِو عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ "هَلَّاكَ أَبِي وَتَرَكَ سَبْعَ بَنَاتٍ أَوْ تِسْعَ بَنَاتٍ فَتَزَوَّجْتُ امْرَأَةً نُبَيَّا فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَزَوَّجْتَ يَا جَابِرُ. فَقُلْتُ نَعَمْ. فَقَالَ بِكْرًا أَمْ نُبَيَّا. قُلْتُ بَلْ نُبَيَّا. قَالَ فَهَلَّا جَارِيَةً ثَلَاثِيئَةً وَثَلَاثِيئَةً، وَثَضَاجُكُهَا وَثَضَاجُكَ. قَالَ فَقُلْتُ لَهُ إِنَّ عَبْدَ اللَّهِ هَلَّاكَ وَتَرَكَ بَنَاتٍ، وَإِنِّي كَرِهْتُ أَنْ أَجْبِيَهُنَّ بِمِثْلِهِنَّ، فَتَزَوَّجْتُ امْرَأَةً تَقُومُ عَلَيْهِنَّ وَتُصْلِحُهُنَّ. فَقَالَ بَارَكَ اللَّهُ لَكَ أَوْ خَيْرًا"،²³⁵

Müsedded b. Müserhed→ Hammâd b. Zeyd el-Ezdî→ Amr b. Dinar el-Cümahî→ ona da Câbir b. Abdullah şöyle nakletmiştir: "Babam (Uhud'da) öldü. Geriye yedi (ya da dokuz) yetim kız bıraktı. Ben de bu sebeple dul bir bayanla evlilik yaptım. (Bunu haber alan) Allah Resûlü, 'evlendin mi ya Câbir?' diye sordu ben de 'evet' dedim." Bunun üzerine Allah Resûlü yeni evlenen Câbir b. Abdullah'a (r.a) eşini sormuş, o da "Dul bir bayanla evlendim çünkü (bakımını üstlendiğim) yedi (ya da dokuz) kız kardeşim var" demesi üzerine Hiz. Peygamber (s.a.v) bâkire ile evlenmesinin onun için daha uygun olacağını ifade etmiş ve "Allah senin bu evliliğini hayırlı mübârek kılsın" diyerek ona evliliğinde hayır ve bereket temennisinde bulunmuştur.²³⁶

²³¹ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 1/220.

²³² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/546.

²³³ Buhârî, "Cenâiz", 76; Muvattâ, "Cihâd", 21.

²³⁴ Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *Müsnedu el-İmâm Ahmed b. Hanbel.*, thk. Şuayb el-Arnaûd, Âdil Mürşid (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 22/232. Hiz. Câbir'in evlendiği bu dul kadın, halasının kızı, Süheyme bint Mes'ud b. Evs b. Mâlik'dir. Süheyme de İslâmiyeti kabul etmiş ve Hiz. Peygamber'e biat etmiştir. bkz: İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/256.

²³⁵ Buhârî, "Et'ime", 12, "Deavât", 53, "Nafakât", 12.

²³⁶ Câbir (r.a) dul bir bayanla evlenmesinin gerekçelerini söyleyince Hiz. Peygamber, bu sebepleri makul bulmuş ve hem kendisine hem de evliliğine hayır duada bulunmuştur. İbn Hacer ise bu durumu iki şekilde izah eder. Birincisi, yapılan bu dua eşine ve evliliğine yapılmıştır. İkincisi ise kız kardeşlerinin bakımı hususunda gösterdiği fedakârlık ve itina sebebi ile şahsına yapılmıştır. bkz: İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 9/122.

Bu rivâyet Müslim'in *Sahîh*'inde de²³⁷ yer almakla birlikte dua ifadesi geçmemektedir.

Câbir (r.a), sık sık Hz. Peygamber'in ilgi ve sevgisine mazhar olan bahtiyar sahâbilerden birisidir. Evliliğini tebrik ederek onun mutluluğuna ortak olan Resûlullah sıkıntılı ve dar günlerinde de onu yalnız bırakmamıştır. Bir taraftan babasının vasiyet ettiği borçları, diğer taraftan kız kardeşlerinin bakımı ve ihtiyaçları ile ilgilenen Câbir alacaklılarına o yılın hurma mahsulünü teklif etmişti. Bu teklifinin alacaklılar tarafından yeterli görülmemesi üzerine Câbir (r.a) yaşadığı bu sıkıntıyı Resûlullah ile paylaşmaya karar verir. Buhârî'nin *Sahîh*'inde nakledilen rivâyet şu şekildedir:

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ عَنْ وَهْبِ بْنِ كَيْسَانَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: " ثَوَّقَى أَبِي وَعَلَيْهِ دَيْنٌ ، فَعَرَضْتُ عَلَى غُرَمَائِهِ أَنْ يَأْخُذُوا النَّمْرَ بِمَا عَلَيْهِ ، فَأَبَوْا وَلَمْ يَرَوْا أَنَّ فِيهِ وَفَاءً ، فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ ، فَقَالَ « إِذَا جَدَدْتَهُ فَوَضَعْتَهُ فِي الْمِرْبَدِ آذَنْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ » . فَجَاءَ وَمَعَهُ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ فَجَلَسَ عَلَيْهِ ، وَدَعَا بِالْبَرَكَةِ ثُمَّ قَالَ « ادْعُ غُرَمَاءَكَ ، فَأَوْفِهِمْ » . فَمَا تَرَكَتُ أَحَدًا لَهُ عَلَى أَبِي دَيْنٍ إِلَّا قَضَيْتُهُ ، وَفَضَلَ ثَلَاثَةَ عَشَرَ وَسَقًا سَبْعَةَ عَجُوزَ ، وَسِنَّةً لَوْنٌ أَوْ سِنَّةً عَجُوزَ وَسَبْعَةَ لَوْنٌ ، فَوَافَيْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَغْرِبَ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ فَضَجَّكَ فَقَالَ « أَنْتَ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرُ فَأَخْبِرْهُمَا » . فَقَالَا لَقَدْ عَلِمْنَا إِذْ صَنَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا صَنَعَ أَنْ سَيَكُونُ ذَلِكَ . وَقَالَ هِشَامٌ عَنْ وَهْبٍ عَنْ جَابِرٍ صَلَاةَ الْعَصْرِ . وَلَمْ يَذْكُرْ أَبَا بَكْرٍ وَلَا ضَجَّكَ ، وَقَالَ وَتَرَكَ أَبِي عَلَيْهِ ثَلَاثِينَ وَسَقًا دَيْنًا . وَقَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ عَنْ وَهْبٍ عَنْ جَابِرٍ صَلَاةَ الظُّهْرِ " ²³⁸

Muhammed b. Beşşâr→Abdülvehhâb b. Abdülmecid es-Sakafî→ Ubeydullah b. Ömer→ Vehb b. Keysân, ona da Câbir b. Abdullah (ra) şöyle demiştir: “Babam öldüğü zaman borçları vardı. Borca karşılık alacaklılarına, o senenin hurma mahsulünü teklif ettim. Ancak onlar bunu yeterli görmediler. Bunun üzerine ben de Hz. Peygamber'e (sav) gelerek durumu ona anlattım. Resûl-i Ekrem (sav) ‘Hurmaları kesip de depoya kaldırdığın zaman (bana bildir)’ buyurdu. Ben Resûlullah'a (sav) haber verdiğimde Ebû Bekir ve Ömer ile birlikte geldi, mahsûlün bereketlenmesi için dua etti ve ‘Alacaklıları çağır ve onların alacaklarını tamamıyla öde’ buyurdu. Bunun üzerine babamın borçlu olduğu herkese alacaklarını ödedim. Geriye ise yedisi acve, altısı levn (bir çeşit hurma) yahut da altısı acve yedisi levn olmak üzere on üç vesk hurma arttı. Akşam namazında Resûl-i Ekrem (sav) ile karşılaştım ve olanları ona anlattım.

²³⁷ Müslim, “Radâ”, 54, 58.

²³⁸ Buhârî, “Sulh”, 13.

Resûlullah (s.a.v) gülümseyerek ‘Ebû Bekir ve Ömer’e git, bunları o ikisine anlat’ buyurdu. (Ben de gidip, olan biteni anlatınca) onlar ‘Resûlullah o duayı yaptıktan sonra, böyle olacağını biz biliyorduk zaten’ dediler.”

Bu rivâyet Nesâî’nin *Sünen*’inde²³⁹ de yer almaktadır.

Resûlullah’ın dualarının rahmet ve bereketini hayatının her alanında müşahade eden Câbir (r.a), Doksan dört yaşında vefat ederek معمرון Muammerûn olarak nitelenen sahâbîler kategorisinde yer almış,²⁴⁰ ömrünü Hz. Peygamber ve ilme adanarak rivâyet ettiği 1540 hadis ile de Müksirûn olarak adlandırılan sahâbîler arasında zikredilmiştir.²⁴¹

2.11 Ebû Talha el-Ensârî/ Ümmü Süleym bint Milhan

Kaynaklarda Enes b. Mâlik’in üvey babası olarak zikredilen²⁴² Ebû Talha el-Ensârî²⁴³ (ö. 34/654-655) Medine’nin iki önemli kabilesinden biri olan Hazrec kabilesinin Neccâroğulları boyundandır.²⁴⁴ Annesinin ismi Abbâde bint Mâlik’tir.²⁴⁵ Eşi ise Ümmü Süleym bint Milhân’dır. Ümmü Süleym, kendisine evlilik teklifinde bulunan Ebû Talha el-Ensârî’ye Müslüman olmayışının bu evliliğe engel teşkin ettiğini, İslâmiyet’i kabul etmesi durumunda ise mehirsiz olarak onunla evlenebileceğini ifade etmiş, Ebû Talha’nın bu teklifi kabul ederek Müslüman olması üzerine evlilik gerçekleşmiştir.²⁴⁶ Bu evlilikten Ebû Talha’nın Abdullah ve Ebû Umeyr isminde iki erkek evladı dünyaya gelmiştir.²⁴⁷ Hicret sonrası Hz. Peygamber onu ve Ebû Ubeyde b. Cerrâh’ı kardeş ilan etmişti.²⁴⁸ Ebû Talha, Resûlullah’ın katıldığı bütün gazvelere

²³⁹ Nesâî, “Vesâyâ”, 4. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Muhammed b. Müsennâ— Abdülvehhâb b. Abdülmecid— Ubeydullah b. Ömer el-Adevî— Vehb b. Keysân— Câbir b. Abdullah. Muhakkik bu rivâyetin sahîh olduğunu ifade etmiştir.

²⁴⁰ M. Yaşar Kandemir, “Câbir b. Abdullah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/531.

²⁴¹ İbnü’s-Salâh eş-Şehrezûrî, *Mukaddime*, 1/296.

²⁴² İbn Abdilber, *el-İstî’âb*, 2/555; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-ğâbe*, 2/361.

²⁴³ Künyesi ve Nesebi: Ebû Talha Zeyd b. Sehl b. el- Esved b. Harâm b. Amr b. Zeydmenât b. Adî b. Amr b. Mâlik b. en- Neccâr el- Hazrecî’dir. bkz: İbn Abdilber, *el-İstî’âb*, 2/553; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-ğâbe*, 2/361; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/502.

²⁴⁴ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 3/382,383; İbn Abdilber, *el-İstî’âb*, 2/553; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-ğâbe*, 2/361; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/502.

²⁴⁵ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 3/383; İbn Abdilber, *el-İstî’âb*, 2/554.

²⁴⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/409.

²⁴⁷ İbn Abdilber, *el-İstî’âb*, 2/555; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-ğâbe*, 3/285, 6/226.

²⁴⁸ İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-ğâbe*, 2/361.

iştirak etmiş,²⁴⁹ ok atmadaki mahareti ile de onun dikkatini çekmişti.²⁵⁰ 34/654-655 senesinde Medine’de vefat eden Ebû Talha’nın cenaze namazı Hz. Osman (r.a) tarafından kıldırılmıştır.²⁵¹

Nesebi Medine’nin önde gelen kabilelerinden biri olan Hazrec kabilesinin Neccâroğulları’na²⁵² dayanan Ümmü Süleym binti Milhan, Peygamberimizin küçük hizmetkarı Enes b. Mâlik’in (r.a) annesidir.²⁵³ Adı konusunda farklı görüşler olmakla birlikte daha çok künyesiyle meşhur olmuştur.²⁵⁴ Ümmü Süleym bint Milhân ve oğlu Enes, Medine’nin ilk Müslümanlarından olmakla şereflenmiş buna karşılık eşi Mâlik b. Nadr bu duruma oldukça sinirlenmiş, ailesini terk ederek Suriye taraflarına gitmiş ve burada karıştığı bir kavga sonucunda da öldürülmüştür.²⁵⁵ Dul kalan Ümmü Süleym bint Milhan’a aynı zamanda akrabası olan Ebû Talha tâlip olmuş, evlilik öncesi İslâmiyet’i kabul etmesini teklif ederek onun hidâyetine de vesile olmuştur.²⁵⁶

Kaynaklarda yer aldığına göre Allah Resûlü sık sık Ümmü Süleym’i ziyaret eder, orada namaz kıldırır, bazen de onun evinde istirahat eder ve kaylûleye (öğle uykusuna) yatar. Bununla ilgili olarak Enes b. Mâlik şöyle söylemiştir. “Hz. Peygamber, Ezvâc-ı Tâhirât (eşleri) hariç, hanımlardan yalnızca Ümmü Süleym’in evine girer çıkardı.”²⁵⁷ Bunun sebebi Hz. Peygamber’e sorulduğunda ise onun kardeşinin (Harâm b. Milhân) şehit edilmesinden dolayı Ümmü Süleym’e acıdığını (merhamet ettiğini) ifade ederdi.²⁵⁸ Resûlullah’ın bu ziyaretlerinin sebeplerinden bir diğeri de Ümmü Süleym ve kız kardeşi Ümmü Harâm’ın, Allah Resûlü’nün soy ve süt bakımından teyzeleri olması idi. Hz. Peygamberin dedesi Abdülmuttalib’in annesi olan Selmâ bint Amr ve Ümmü Süleym bint Milhân’ın soyu, Âmir b. Ğanem’de birleşmektedir.²⁵⁹ Rivâyet

²⁴⁹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 3/383.

²⁵⁰ Özellikle Uhud Savaşında deriden kalkarı ile kendisini Hz. Peygambere siper etmiş ve düşman kuvvetlerinin üstüne ok yağdırmıştı. Onun okçuluğunu ve cesaretini takdir eden Hz. Peygamber (s.a.v), sadağı okla dolu olarak geçenlere oklarını Ebû Talha’nın önüne boşaltmalarını istemiştir. bkz: Buhârî, “Megâzî”, 18, “Menâkıbu’l- Ensâr”, 18.

²⁵¹ Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, 3/395.

²⁵² İbn Abdilber, *el-İstî’âb*, 4/1940; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-ğâbe*, 7/333.

²⁵³ O aynı zamanda Bi’rîmaüne’de şehit düşen Harâm ve Süleym’in, Kıbrıs seferine katılan Ümmü Harâm’ın kız kardeşidir.

²⁵⁴ İsminin Rumeysa, Rumeysâ, Rümeyle, Üneyfe veya Sehle olduğu da rivayet edilmiştir. bkz: İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8/312.

²⁵⁵ İbn Abdilber, *el-İstî’âb*, 4/1940; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-ğâbe*, 7/333.

²⁵⁶ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8/313; İbn Abdilber, *el-İstî’âb*, 4/1940; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-ğâbe*, 7/333.

²⁵⁷ Müslim, “Fezâilü’s- Sahâbe”, 19.

²⁵⁸ Buhârî, “Cihâd ve’s- Siyer”, 38; Müslim, “Fezâilü’s- Sahâbe”, 19.

²⁵⁹ İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-ğâbe*, 1/295.

edildiğine göre bir gün Ümmü Süleym'in Ebû Umeyr²⁶⁰ ismindeki oğlu hastalanmış, Ebû Talha'nın evde olmadığı bir sırada ise vefat etmişti. Enes b. Malik tarafından nakledilen bu rivâyet, Buhârî'nin *Sahîh*'inde şu şekilde yer almıştır:

حَدَّثَنَا مَطَرُ بْنُ الْفَضْلِ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَوْنٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ سِيرِينَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ "كَانَ ابْنُ أَبِي طَلْحَةَ يَشْتَكِي ، فَخَرَجَ أَبُو طَلْحَةَ ، فَقُبِضَ الصَّبِيُّ فَلَمَّا رَجَعَ أَبُو طَلْحَةَ قَالَ مَا فَعَلَ ابْنِي قَالَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ هُوَ أَسْكَنُ مَا كَانَ . فَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ الْعِشَاءَ فَتَعَشَّى ، ثُمَّ أَصَابَ مِنْهَا ، فَلَمَّا فَرَغَ قَالَتْ وَارِ الصَّبِيَّ . فَلَمَّا أَصْبَحَ أَبُو طَلْحَةَ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ « أَعْرَسْتُمُ اللَّيْلَةَ » . قَالَ نَعَمْ . قَالَ « اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمَا » . فَوَلَدَتْ غُلَامًا قَالَ لِي أَبُو طَلْحَةَ احْفَظْهُ حَتَّى تَأْتِيَ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَى بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَرْسَلَتْ مَعَهُ بَتَمَرَاتٍ ، فَأَخَذَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ « أَمَعَهُ شَيْءٌ » . قَالُوا نَعَمْ تَمَرَاتٍ . فَأَخَذَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَضَعَهَا ، ثُمَّ أَخَذَ مِنْ فِيهِ فَجَعَلَهَا فِي فِي الصَّبِيِّ ، وَحَنَكَهُ بِهِ ، وَسَمَّاهُ عَبْدُ اللَّهِ،²⁶¹

Matar b. Fadl→ Yezîd b. Hârûn→ Abdullah b. Avn→ Enes b. Sîrîn, ona da Enes b. Malik şöyle nakletmiştir: “Ebû Talha'nın (r.a) hasta yatmakta olan bir oğlu vardı. Ebû Talha, dışarı çıktığında ise çocuk vefat etti. Eve döndüğünde ‘oğlum nasıl?’ diye sordu. Eşi Ümmü Süleym ise ‘eskisinden çok daha iyi durumda’ dedi. Ümmü Süleym onun için akşam yemeği hazırladı, o da hazırlanan bu yemeği yedi. Sonrasında eşi Ümmü Süleym ile birlikte oldu. Münasebetleri bitince Ümmü Süleym: ‘Haydi! Çocuğu defnet’ dedi.²⁶² Sabah olunca Ebû Talha doğruca Resûlüllah'a (sav) geldi ve olanları ona haber verdi. Hz. Peygamber (sav) ‘bu gece münasebette bulundunuz mu?’ dedi. Ebû Talha ‘evet’ cevabını verince: ‘Yâ Rabbi (bu gecelerini) onlara bereketli kıl!’ diyerek dua etti. Ümmü Süleym bir erkek çocuk dünyaya getirdi. Enes b. Mâlik dede ki: Ebû Talha bana ‘Onu dikkatli bir şekilde Resûlüllah'ın (sav) yanına götür’ dedi. Enes de (r.a) bu çocuğu Hz. Peygamber'e (sav) götürdü. Ümmü Süleym, onunla birlikte biraz da hurma göndermişti. Resûlüllah (sav) bebeği (kucağına) aldı ve ‘onun yanında bir şey var mı?’ diye sordu. Oradakiler ‘evet, hurma var’ dediler. Hz. Peygamber (s.a.v) o hurmaları aldı ve onları ağzında biraz çiğneyip yumuşattıktan

²⁶⁰ Hz. Peygamber (s.a.v), Ümmü Süleym'i ziyarete gittiğinde Ebû Umeyr'in kuşunun öldüğünü öğrenmiş, üzgün olduğunu anlayınca da “Ey Ebû Umeyr, ne yaptı Nugayr” diyerek şakalaşmış, kuşu ölünce de yanına giderek tesilli edip gönlünü almıştır. bkz: İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/314.

²⁶¹ Buhârî, “Akika”, 1, “Cenâiz”, 41.

²⁶² Ümmü Süleym, evladının ölüm haberini Ebû Talha'ya “komşusuna ödünç veren bir kimsenin malını geri almak istediğinde karşılaştığı olumsuz tavır” misalini vererek “Yüce Allah (c.c) vermiş olduğu emanetini geri aldı” şeklinde izah etmiştir. bkz: İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 5/55.

sonra ağzından çıkardığı hurmayı bebeğin ağzına koydu, ona tahnîk yaptı (damağını onunla ovaladı) ve ismini Abdullah koydu.”

Bu rivâyet Müslim’in *Sahîh*’i²⁶³ ve Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde²⁶⁴ de tahrir edilmiştir. Buhârî ve Müslim’de yer alan bir rivâyette “اللهم بارك لهما”²⁶⁵ ibaresi yer alırken, bir başka rivâyette Hz. Peygamber “لَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يُبَارِكَ لَكُمَا فِي أَلْيَتِكُمَا”²⁶⁶ “Umulur ki Allah gecenizi sizlere mübârek kılmıştır” buyurmuştur. Müslim’de ve Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde yer alan bir başka rivayette ise “بَارَكَ اللَّهُ لَكُمَا فِي غَابِرِ أَلْيَتِكُمَا”²⁶⁷ Allah geçirmiş olduğunuz gecenizi sizlere bereketli kılsın” ibaresi yer almaktadır.

Resûl-i Ekrem’in bereket duasına mazhar olan Abdullah b. Ebû Talha’nın ilerleyen yıllarda dokuz erkek evladı olmuş, hepsi de faziletleri, Kur’an Kerîm’e karşı muhabbetleri ve onu güzel okumaları ile tanınır olmuşlardır.²⁶⁸ Buhârî’de yer alan bir rivâyette ise Ümmü Süleym ve Ebû Talha’nın bu evlilikten başka çocukları da dünyaya gelmiş ve hepsi de Kur’ân ehli olmakla tanınmıştır.²⁶⁹ Unutmamak gerekir ki bereket kavramı sadece maddi artışı değil, bu artıştaki hayır ve rahmeti de ifade etmektedir. Rivâyetlerde görüldüğü üzere Hz. Peygamber’in duasına mazhar olan sahabe ve evlatları bu hayır, fazilet ve bereketi hayatlarının her alanında müşahade etmişlerdir.

Enes b. Mâlik’in naklettiği bir diğer rivâyette Ebû Talha, Resûlüllah’ı mescitte açıklıktan uzanmış kıvranırken görmesi üzerine yemek hazırlar ve Enes’i (r.a) Hz. Peygamber’i yemeğe çağırmak üzere mescide gönderir. Enes (r.a) mescide geldiğinde Hz. Peygamber’in yanında başkalarının da olduğunu görür ve Ebû Talha’nın davetini iletir. Bunun üzerine Allah Resûlü oradakileri de bu yemeğe davet eder. Eve gelince Ebû Talha’nın yemeğin sadece kendisine yetecek kadar hazırlandığını ifade etmesi üzerine yemeğe dokunur ve bereket diler. “فَمَسَّهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَدَعَا فِيهَا بِالْبَرَكَةِ.” Enes (r.a) olayı anlatırken şunları söyler: “Hz. Peygamber elini (yemeğin üstüne) koydu ve üzerine besmele çekti. Ardından: ‘On kişiyi içeriye al’ dedi. Ebû Talha da onları içeri

²⁶³ Müslim, “Âdâb”, 23, “Fedâilü’s- Sahâbe”, 107.

²⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 20/328. Bu rivâyetin isnadı şu şekildedir: Behz b. Esed— Süleyman b. Muğîre— Sâbit b. Eslem— Enes b. Mâlik. Muhakkik isnadın Müslim’in şartı üzere “sahîh” olduğunu ifade etmiştir.

²⁶⁵ Buhârî, “Akîka”, 1; Müslim, “Âdâb”, 23.

²⁶⁶ Buhârî, “Cenâiz”, 41.

²⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 20/328; Müslim, “Fedâilü’s- Sahâbe”, 107.

²⁶⁸ Akif Köten, “Abdullah b. Ebû Talha”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/97.

²⁶⁹ Buhârî, “Cenâiz”, 41.

aldı ve içeri girdiler. Resûlullah: ‘Besmele çekin ve yiyin’ buyurdu. Onlar da yediler. Resûlullah’ın aynı şeyi seksen kişiye yaptı. En sonunda Resûlullah ile ev sahipleri yediler. (Sonunda) yemeğin bir kısmı artmıştı.”²⁷⁰

Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde de bu rivâyet yer almaktadır.²⁷¹ Benzer bir rivâyet Buhârî’nin *Sahîh*’inde²⁷² ve Tirmizî’nin *Sünen*’inde²⁷³ nakledilmiş ancak دَعَا فِيهَا بِالْبَرَكَةِ lafzı kullanılmamıştır.

Görüldüğü üzere başta Ümmü Süleym ve eşi Ebû Talha olmak üzere bu kutlu aile pek çok defa Hz. Peygamber’in dualarının feyiz ve bereketine nail olmuştur.

2.12 Abdullah b. Ebû Rebî’a

İslâmiyet’ten önceki ismi Büceyr olan Abdullah b. Ebû Rebî’a el-Mahzûmî,²⁷⁴ (ö. 35/656) Kureyş kabilesinin kollarından biri olan Mahzûmoğullarına mensuptur. Künyesi “Ebû Abdurrahman” olarak kaynaklarda zikredilen Abdullah b. Ebû Rebî’a’nın babası, aynı kabileden Zü’r-Ramhayn lakabı ile bilinen Ebû Rebî’a b. Muğîre’dir.²⁷⁵ Annesi ise Esmâ bt. Muharrib en-Nehşeliyye’dir.²⁷⁶ Kureyş kabilesinin önde gelen ailelerinden birine mensup olan Abdullah b. Ebû Rebî’a, yaptığı baharat ticareti ile de büyük bir gelir elde etmişti.²⁷⁷ Aynı zamanda Mekke’de oldukça önemli bir konuma da sahip olan Abdullah (r.a), Amr b. Âs ile birlikte Habeşistan’a hicret eden Mekkeli Müslümanları geri getirmekle görevlendirilmiş, Bedir Savaşı’nda esir düşen Mahzûmoğullarına mensup esirlerin fidyelerini ödemek üzere görevlendirilen heyet içerisinde de yer almıştır.²⁷⁸ Mekke’nin fethinde, Hz. Ali’nin de kız kardeşi olan Ümmü Hânî tarafından himaye edilen Abdullah b. Ebû Rebî’a Müslüman olmuş,

²⁷⁰ Müslim, “Eşribe”, 143.

²⁷¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 21/14. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Abdullah b. Nümeyr— Sa’d (ibn Saîd)— Enes b. Mâlik. Hadisin râvilerinden Sa’d b. Saîd el-Ensârî ile ilgili olarak Nesâî “leyse bi’l-gaviyy” ifadesini kullanırken, Ahmed b. Hanbel “zayıf” olarak nitelendirmiştir. bkz: Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, 10/264. Muhakkik isnadın hasen, rivâyetin ise sahîh olduğunu ifade etmiştir.

²⁷² Buhârî, “Et’ime”, 48, “Eymân ve’n-Nuzûr”, 22, “Menâkıb”, 25.

²⁷³ Tirmizî, “Menâkıb”, 6.

²⁷⁴ Künyesi ve nesebi: Ebû Abdurrahman Abdullah b. Ebî Rebî’a b. el- Muğîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm’dur. bkz: İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 6/3; İbn Abdilber, *el-İstî’âb*, 3/896.

²⁷⁵ Belâzürî, *Ensâbu’l-Eşrâf*, 10/186; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/68.

²⁷⁶ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 6/3; Belâzürî, *Ensâbu’l-Eşrâf*, 10/186.

²⁷⁷ İsmail Lütfî Çakan, “Abdullah b. Ebû Rebî’a”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/96.

²⁷⁸ Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. ‘Ömer b. Vâkıd el-Eslemî el-Vâkıdî, *el-Meğâzî*, thk. Marsden Jones (Beyrut: Dâru’l-İlmî, 1409/1989), 1/130.

Büceyr olan ismi ise Resûlullah tarafından Abdullah olmak üzere değiştirilmiştir.²⁷⁹ Mahzûmoğullarının ileri gelenlerinden biri olan Abdullah (r.a), İslâm dinini benimsedikten sonra Allah Resûlü tarafından Yemen'in Cened²⁸⁰ isimli bölgesine vali olarak tayin edilmiştir. Hz. Osman döneminde, isyancıların onun evini kuşattığı haberini alınca, halifeye destek olmak amacıyla Yemen'den hareket etmiş ancak yolda binitinden düşmüş ve vefat etmiştir.²⁸¹ Mekke'nin fethi sonrasında Huneyn seferine Abdullah b. Ebû Rebî'a da iştirak etmişti. Hz. Peygamber (s.a.v) Huneyn gazvesi öncesi aralarında Abdullah'ın (r.a) da bulunduğu Mekke'nin bazı ileri gelenlerinden borç almıştı.²⁸² Allah Resûlü, Huneyn gazvesinde elde edilen ganimetler ile Abdullah'a (r.a) olan borcunu ödemiş ve ona dua etmiştir. Rivâyet İbn Mâce'nin *Sünen*'inde şu şekilde nakledilmiştir:

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَيْبَعَةَ الْمَخْرُومِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَأْذَنَ مِنْهُ جَيْنَ غَزَا حَنْثِيئًا ثَلَاثِينَ أَوْ أَرْبَعِينَ أَلْفًا فَلَمَّا قَدِمَ قَضَاهَا إِلَيْهِ ثُمَّ قَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِي أَهْلِكَ وَمَالِكَ إِنَّمَا جَزَاءُ السَّلْفِ الْوَفَاءُ وَالْحَمْدُ»²⁸³

Ebû Bekir İbn Ebû Şeybe → Vekî' b. Cerrâh → İsmâil b. İbrâhim b. Abdullah b. Ebû Rebî'a → İbrâhim b. Abdullah → ona da Abdullah b. Ebû Rebî'a şöyle nakletmiştir: “Hz. Peygamber (s.a.v) benden otuz veya kırk bin dirhem borç almıştı. Kendisine mal (ganimet) gelince de bana olan borcunu ödedi ve şöyle söyledi: ‘Allah aileni ve malını mübarek kılsın! Borcun karşılığı, dua ve borcu geri ödemektir’ buyurdu.”

Bu rivâyet aynı zamanda Nesâî'nin *Sünen*'inde²⁸⁴ ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde²⁸⁵ de yer almaktadır.

Her üç senedin de ortak râvisi olan İsmâil b. İbrâhim b. Abdullah b. Ebû Rebî'a'ya İbn Hibbân *Sikât* 'ında yer vermiş, Ebû Dâvûd'da onu sika olarak nitelendirmiştir. Bununla

²⁷⁹ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 3/896; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe*, 3/233; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/69.

²⁸⁰ Yemen o dönemde Cened, San'a ve Hadramevt olmak üzere üç idari bölgeden oluşmaktaydı. bkz: Şihâbuddîn Ebû Abdillâh Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân* (Beyrut: Dâr Sâdır, 1995), 2/169.

²⁸¹ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 3/897; İbn Esir, *Üsdü'l-ğâbe*, 3/233; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/69.

²⁸² Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 3/895.

²⁸³ İbn Mâce, “Sadakât”, 16.

²⁸⁴ Nesâî, “Büyü”, 97. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Amr b. Ali el-Fellâs — Abdurrahman b. Mehdî — Süfyân es-Sevrî — İsmâil b. İbrâhim b. Abdullah b. Ebû Rebî'a — İbrâhim b. Abdullah — Abdullah b. Ebû Rebî'a. Muhakkik Elbânî bu rivâyetin “sahîh” olduğunu belirtmiştir.

²⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 26/336. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Vekî' b. Cerrâh — İsmâil b. İbrâhim b. Abdullah b. Ebû Rebî'a — İbrâhim b. Abdullah — Abdullah b. Ebû Rebî'a Muhakkik bu rivâyetin isnadının “sahîh” olduğunu ifade etmiştir.

birlikte Ebû Hâtim onu “şeyhun” olarak nitelendirmiştir.²⁸⁶ Bununla birlikte senedin diğer râvileri sika olup muhakkik Şuayb el-Arnaûd bu isnadın “sahîh” olduğunu ifade etmiştir.

Hiz. Peygamber’in borcunu öderken aynı zamanda dua etmesi, başta Abdullah b. Ebû Rebî’a olmak üzere İslâm ile yeni tanışan Mekkelilerin kalplerini İslâm dinine ısıdırma çabası olarak düşünülebileceği gibi aynı zamanda bizlere de borcumuzu nasıl ödememiz gerektiği hususunda ışık tutmaktadır.

2.13 Abdullah b. Büsr

Abdullah b. Büsr (r.a) (ö. 88/708) Ebu Safvân²⁸⁷ künyesi ile bilinir. İki kıbleye (Kudüs ve Kâbe) yönelerek namaz kılanlardan biri de odur. O, babası, annesi, kız kardeşi Sammâ ve erkek kardeşi Atıyye de sahâbî idi.²⁸⁸ Babası Mâzin kabilesinden Büsr b. Ebû Büsr’dür (r.a).²⁸⁹ Annesinin adı kaynaklarda zikredilmemekle beraber hanım sahâbîler arasında yer aldığı kaydedilmiştir.²⁹⁰ Genç sahâbîlerden olan Abdullah (r.a), ilerleyen zamanlarda Şam veya Humus’a yerleştikten sonra 88/708 senesinde doksan dört yaşındayken vefat etmiştir. Kaynaklar onun Şam bölgesinde vefat eden son sahâbî olduğunu da bildirmiştir.²⁹¹ Abdullah b. Büsr, Hiz. Peygamber (s.a.v) ile olan bir anısını naklederek: “Allah Resûlü (s.a.v) elini başıma koyarak benim için ‘bu çocuk bir asır yaşar’ buyurdu”²⁹² demiştir. Kendisinin doksan dört yaşına kadar yaşadığı göz önüne alınırsa oldukça bereketli bir ömür geçirdiği söylenebilir. Abdullah b. Büsr’ün (r.a), bir gün evlerine konuk olarak gelen Hiz. Peygamber ile anısını ve onun aile bireylerine yaptığı bereket duasını Müslim *Sahîh*’inde şöyle nakletmiştir:

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى الْعَنَزِيُّ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ يَزِيدَ بْنِ خُمَيْرٍ عَنِ اللَّهِ بْنِ بُسْرِ قَالَ نَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أَبِي - قَالَ - فَقَرَّبْنَا إِلَيْهِ طَعَامًا وَوَطْبَةً فَأَكَلَ مِنْهَا ثُمَّ أَتَى بِتَمْرٍ فَكَانَ يَأْكُلُهُ وَيُلْقِي النَّوَى بَيْنَ إصْبَعَيْهِ وَيَجْمَعُ السَّبَابَةَ وَالْوُسْطَى - قَالَ شُعْبَةُ هُوَ ظَنِّي وَهُوَ فِيهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ الْقَاءُ النَّوَى بَيْنَ الإِصْبَعَيْنِ

²⁸⁶ İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, 1/272

²⁸⁷ Künyesi ve adı: Ebû Büsr (Ebû Safvân) Abdullah b. Büsr el- Mâzinî. bkz: İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 1/375-376; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/375.

²⁸⁸ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 3/185.

²⁸⁹ Büsr b. Ebû Büsr el- Mâzinî. bkz: İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/375.

²⁹⁰ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/295.

²⁹¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 7/289.

²⁹² Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, 6/503; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/20.

- ثُمَّ أَتَى بِشَرَابٍ فَشَرِبَهُ ثُمَّ نَاولَهُ الَّذِي عَنْ يَمِينِهِ - قَالَ - فَقَالَ أَبِي وَأَخَذَ بِلِجَامِ دَابَّتِهِ ادْعُ اللَّهَ لَنَا فَقَالَ اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي مَا رَزَقْتَهُمْ وَاعْفُورْ لَهُمْ فَارْحَمَهُمْ “ 293

Muhammed b. Müsennâ el-Anezî→ Muhammed b. Ca'fer→ Şu'be→ Yezîd b. Humeyr→ ona da Abdullah b. Büsr şöyle rivayet etmiştir: “Allah Resûlü (s.a.v), babama misafir olduğunda bizler de kendisine çorba ve yemek ikram etmiştik. Onlardan yedikten sonra (kuru) hurma getirildi. Hz. Peygamber (s.a.v) hurmayı yedikten sonra işaret parmağı ve orta parmağını birleştirmek suretiyle hurmanın çekirdeğini atıyordu -Râvî Şu'be şöyle söylemiştir: Zannedersem çekirdekleri iki parmağı arasına alarak atıyordu- daha sonra Resûlüllah'a (s.a.v) içecek ikram edildi. Ondandır içtikten sonra sağında oturana verdi. Hz. Peygamber (ayrılmak üzere iken) babam hayvanının geminden tutarak ‘bizim için Allah Teâlâ’ya dua ediverin’ dedi. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v) şöyle söyledi: ‘Allah’ım! Bunlara verdiğin rızıkta bereket ver. Onlara mağfiret ve rahmet eyle’ diyerek dua etti.”

Bu rivâyet Ebû Dâvûd’un²⁹⁴ ve Tirmizî’nin Sünen’inde²⁹⁵ de nakledilmiştir.

Bu rivayetten, faziletli kişilerden dua istenebileceği, misafirin ise ev sahibi için rızkının genişlemesi, bolluk ve bereket temenni etmesi, günahlarının mağfiret olunması ve Allah’ın merhametine nail olması hususlarında dua etmesi müstehap görülmüştür. Nitekim Allah Resûlü yaptığı bu dua ile dünya ve ahiret hayırlarını bir arada zikretmiştir.²⁹⁶

²⁹³ Müslim, “Eşribe”, 146.

²⁹⁴ Ebû Dâvûd, “Eşribe”, 20. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Hafs b. Ömer— Şu'be b. Haccâc— Yezîd b. Humeyr—Abdullah b. Büsr. Muhakkik isnadın sahîh olduğunu belirtmiştir.

²⁹⁵ Tirmizî, “Deavât”, 117. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Ebû Mûsâ Muhammed b. Müsennâ— Muhammed b. Ca'fer— Şu'be b. Haccâc— Yezîd b. Humeyr— Abdullah b. Büsr. Hadisin râvilerinden Yezîd b. Humeyr ile ilgili olarak Şu'be sika derken, Ebû Hâtim “sadûk” olduğunu ifade etmiştir. Nesâî ise onun sika olduğunu ifade etmiş ancak başka bir zaman “leyse bihî be's” nitelendirmesinde bulunmuştur. bkz: Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 32/116. Tirmizî bu hadisi “hasen-sahîh” olarak değerlendirmiştir.

²⁹⁶ Nevevî, *el-Minhâc*, 13/225.

2.14 Ebû Hâzim Sahr b. Ayle

Sahr b. el-Ayle (r.a) (ö. ?),²⁹⁷ Becîle kabilesine mensuptur. Künyesi Ebû Hâzim'dir.²⁹⁸ Ayle, annesinin ismidir.²⁹⁹ Kûfe'de yaşamıştır. Fetih Müslümanlarındandır.³⁰⁰ Tâif muhasarasına katılan ve yanındaki süvarileri ile birlikte büyük bir kahramanlık sergileyen bu sahâbi, Hz. Peygamber'in övgüsüyle birlikte bereket içerikli duasına da nail olmuştur.

حَدَّثَنَا عُمرُ بْنُ الْخَطَّابِ أَبُو حَفْصٍ حَدَّثَنَا الْفَرَّيَّابِيُّ حَدَّثَنَا أَبَانُ قَالَ قَالَ عُمَرُ - وَهُوَ ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي حَارِمٍ - قَالَ حَدَّثَنِي عُمَرَانُ بْنُ أَبِي حَارِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ صَخْرٍ " أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَزَا ثَقِيفًا فَلَمَّا أَنْ سَمِعَ ذَلِكَ صَخْرٌ رَكِبَ فِي خَيْلٍ يُمِدُّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَوَجَدَ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أَنْصَرَفَ وَلَمْ يَفْتَحْ فَجَعَلَ صَخْرٌ يَوْمِئِذٍ عَهْدَ اللَّهِ وَذِمَّتَهُ أَنْ لَا يُفَارِقَ هَذَا الْقَصْرَ حَتَّى يَنْزِلُوا عَلَى حُكْمِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ يُفَارِقْهُمْ حَتَّى نَزَلُوا عَلَى حُكْمِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَتَبَ إِلَيْهِ صَخْرٌ أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ ثَقِيفًا قَدْ نَزَلَتْ عَلَى حُكْمِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَأَنَا مُقْبِلٌ إِلَيْهِمْ وَهُمْ فِي خَيْلٍ. فَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالصَّلَاةِ جَامِعَةً فَدَعَا لِأَحْمَسَ عَشَرَ دَعَوَاتٍ اللَّهُمَّ بَارِكْ لِأَحْمَسَ فِي خَيْلِهَا وَرَجَالِهَا،"³⁰¹

Ebû Hafs Ömer b. Hattâb→ Muhammed b. Yûsûf el-Firyâbî→ Ebân b. Abdullah el-Becelî→ Osman b. Ebû Hâzim→ babası (Ebû Hâzim b. Sahr) aracılığı ile dedesi Ebû Hâzim Sahr b. Ayle'den naklettiğine göre; Hz. Muhammed'in (s.a.v), Tâif'e (Sakîf kabilesi üzerine) gazveye çıktığını işiten Sahr b. Ayle, Hz. Muhammed'e destek olmak üzere atına binip (bir grup süvari ile) yola çıkar. Resûlullah'ı (s.a.v) fetih gerçekleşmeden geri dönmüş bulması üzerine Sahr (r.a), o gün Yüce Allah'a şöyle diyerek yemin eder: "Şu Kasr (saray), Allah Resûlünün (s.a.v) hükmüne boyun eğmedikçe bu kuşatmayı kaldırmayacağım." Sahr (r.a) gerçekten de onlar Resûl-i Ekrem'in hükmünü kabul edinceye değin onlarla savaşı bırakmadı (oradan ayrılmadı). Nihayet içeridekiler Hz. Muhammed'in hükmünü kabule yanaşınca Sahr (r.a), bir mektup yazdı. Mektubunda: "Ya Resûlâllah, Sakîf (kabilesi) senin hükmüne boyun eğdi ve şimdi ben onların karşısındayım onlar da at üzerinde (karşımda duruyorlar)" diyerek durumu Hz. Muhammed'e bildirdi Hz. Peygamber (s.a.v) (mektubu alır

²⁹⁷ Künyesi ve nesebi, Sahr b. el-Ayle b. Abdullah b. Rebî'a b. Amr b. Âmir b. Ali b. Eslem b. Ahmes. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 6/106.

²⁹⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 6/106.

²⁹⁹ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 2/715.

³⁰⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/335.

³⁰¹ Ebû Dâvûd, *Harâc*, 34, 36.

almaz) namazın cemaat ile kılınması emrini verdi ve (cemaat toplanınca) Sahr (r.a) için on defa şöyle diyerek dua etti: “Allah’ım! Şu kahramana atlarını ve adamlarını mübarek kıl.”

Sünen’i tahkik eden Şuayb el-Arnaûd, Osman b. Ebû Hâzim ve babası Ebû Hâzim b. Sahr el-Becelî’nin meçhul olduğunu ifade etmiş ve bu rivâyetin isnadının “zayıf” olduğunu belirtmiştir. Yine hadisin râvilerinden Ebân b. Abdullah el-Becelî ile ilgili olarak İbn Maîn “sika” olduğunu ifade etmekle birlikte onunla ilgili olarak “lâ be’s bih” ve “sadûk sâlihu’l-hadis” ifadelerini kullanılmıştır.³⁰² Muhakkik Elbânî, bu rivâyetin isnadının “zayıf” olduğunu ifade etmiştir.

2.15 Abdullah b. Hişâm

Hicretten dört sene sonra (ö. 5/626) Medine’de dünyaya gelen³⁰³ Abdullah b. Hişâm’ın³⁰⁴ aynı zamanda sahâbî olan babası Hişâm b. Zühre Kureyş kabilesinin Teymoğulları koluna mensuptur. Yine aynı kabilenin Esedoğulları kolundan olan hanım sahâbî Zeyneb bt. Humeyd ise annesidir. Daha küçük yaşlarından itibaren Resûlullah’ın duasına nâil olan Abdullah (r.a) hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamakla birlikte önde gelen hadis râvilerinden Zühre b. Ma’bed’in dedesi olduğu, Resûl-i Ekrem’den tek hadis naklettiği bilinmektedir.³⁰⁵

Zühre b. Ma’bed’in (ö. 127/745), dedesi Abdullah b. Hişâm’dan naklettiğine göre o (Abdullah) Resûlullah’ı görmüştü. Bir gün Zeynep bt. Humeyd oğlu Abdullah’ı Hz. Peygambere götürüp ondan biat almasını ister. Bunun üzerine Resûlullah onun yaşının küçük olduğunu hatırlatarak onun başını okşar ve dua eder. Bu olayı Buhârî *Sahîh*’inde şöyle nakletmiştir:

حَدَّثَنَا أَصْبَغُ بْنُ الْفَرَجِ قَالَ أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ قَالَ أَخْبَرَنِي سَعِيدٌ عَنْ زُهْرَةَ بْنِ مَعْبُدٍ عَنْ جَدِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ هِشَامٍ - وَكَانَ قَدْ أَدْرَكَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَذَهَبَتْ بِهِ أُمُّهُ زَيْنَبُ بِنْتُ حُمَيْدٍ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ بَايِعْهُ . فَقَالَ هُوَ صَغِيرٌ . فَمَسَحَ رَأْسَهُ وَدَعَا لَهُ . وَعَنْ زُهْرَةَ بْنِ مَعْبُدٍ أَنَّهُ كَانَ يَخْرُجُ

³⁰² Zehebî, *Mizânü'l- i 'tidâl*, 1/9.

³⁰³ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 3/1000; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/129; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/217.

³⁰⁴ Nesebi: Abdullah b. Hişâm b. Zühre b. Osman b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre et-Teymî'dir. bkz: İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 3/406; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/217.

³⁰⁵ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, 3/1000; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/129; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/217.

بِهِ جَدُّهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ هِشَامٍ إِلَى السُّوقِ فَيَشْتَرِي الطَّعَامَ فَيُلْقَاهُ ابْنُ عُمَرَ وَابْنُ الزُّبَيْرِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ - فَيَقُولَانِ لَهُ أَشْرَكْنَا ، فَإِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ دَعَا لَكَ بِالْبَرَكَةِ فَيَشْرِكُكُمْ ، فَرُبَّمَا أَصَابَ الرَّاحِلَةَ كَمَا هِيَ ، فَيَبْعُثُ بِهَا إِلَى الْمَنْزِلِ. 306

Esbağ b. Ferec → Abdullah b. Vehb → Saîd → Zühre b. Ma'bed, ona da Hz. Peygamber (sav) zamanına yetişen Dedesi Abdullah b. Hişâm şöyle rivayet etmiştir: Abdullah b. Hişâm'ın annesi Zeynep bt. Humeyd, onu Hz. Peygamber'e götürüp “Ya Resûlallah bundan biat al! dedi. Resûl-i Ekrem ise ‘onun yaşı küçük’ diyerek (biat almadı, sadece) başını okşadı ve ona dua etti. Zühre b. Ma'bed dedesi Abdullah b. Hişâm (r.a) ile birlikte pazara çıkarak yiyecek satın alırdı. Bir seferinde Abdullah b. Ömer ve İbn Zübeyr (r. anhümâ) ile karşılaştı. O ikisi ‘alışverişine bizi de ortak et, zira Allah Resûlü (s.a.v) sana bereket duasında bulunmuştur’ dediler. Abdullah (r.a) da onları ortak etti. Bazen tam bir deve yükü kar ettiği olurdu da kazancını eve yollardı.”

Rivâyette Abdullah b. Hişâm'ın (r.a), Hz. Peygamberin “başını sıvazladığını ve kendisine dua ettiğini” ifade etmesine rağmen sahâbenin bunu “bereketle” dua etmek olarak yorumladıklarını ve onun bu bereketinden istifade etmek için de gayret ettikleri görülmektedir. Sahâbe, Resûlullah'ın gerek şahsına gerekse de dualarına Allah tarafından bahşedilen berekete birebir şahit olmaları, onu kendilerine herkesten daha yakın bulmaları, ona duymuş oldukları iştîyak ve muhabbetin bir yansıması olarak her vesile ile onun dualarına talip olmuşlardır. Hz. Peygamber'de onların bu teveccühünü geri çevirmemiş, bereket yüklü dualarına onları da katıvermiştir. Kimi zaman da yakarış ve dualarında diğerkâmlığı esas almış, bir talebe bağlı olmaksızın dualarını kendiliğinden etmiştir. Böylece bereket anlayışının topluma sirayet etmesine, ashâbın dünyevî ve uhrevî hayatında yeni pencereler açılmasına da vesile olmuştur.

³⁰⁶ Buhârî, “Şerîke”, 13.

3. HZ. PEYGAMBER'İN BEREKET DUASINDA BULUNDUĞU BAZI MEKÂN, ZAMAN, YİYECEK VE İÇECEKLER

Yakın çevresinde yer alan kişilere sıklıkla hayır ve bereket temennisinde bulunan Hz. Peygamber, insanlarla olduğu kadar diğer varlıklarla da dua merkezli bir hayat benimsemiştir. Özellikle de vahiy ile irtibatlı bazı mekân ve zaman dilimlerini, kendilerinden sıklıkla istifade edilen yiyecek ve içeceği de bereket yüklü dualarına dahil etmiştir.

3.1 Hz. Peygamber'in Bereket Duasında Bulunduğu Mekânlar

Resûlullah'ın bazı mekânların bereketli kılınması için Allah'a dua ettiği rivâyetlerde bildirilmiştir. Bu beldelerden öne çıkanlardan ilki Mekke'den hicret eden Müslümanlara kucak açan Medine şehridir. Hz. Peygamber sık sık Medine şehri ve ürünleri için bereket duasında bulunmuştur. Rivâyetlerde yer alan diğer şehirler ise Şam ve Yemen'dir. Kur'ân'da “mübârek (bereket verilen) belde” ifadesine çeşitli ayetlerde yer verilmiş ve bu ayetler bir kısım müfessir tarafından Şam ve çevresi olarak tefsir edilmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber pek çok rivâyette Yemenlileri övmüş, onların ne kadar ince ruhlu ve yufka yürekli olduklarını ifade etmiştir.

3.1.1 Medine

İslâm dininde Mukaddes kılınan beldelerden biri olan Medine; Mekke'de inanç özgürlüğü tanınmayan Müslümanlara kucak açması, Hz. Peygamberin nübüvvetinin on yılına sahne olması, Mescid-i Nebî'yi burada inşa ederek bu şehri İslâm dininin merkezi konumuna getirmesi, Hz. İbrâhim'in dili ile harem kılınan Mekke şehri gibi bu beldenin de Hz. Peygamber tarafından harem kılınması ve nihayet Resûlullah'ın burada âhirete irtihal edip, burada defnedilmesi sebebiyle İslam Tarihinde ayrıcalıklı bir konuma sahiptir.³⁰⁷

³⁰⁷ İbrahim Kutlay, *Mukaddes Zaman ve Mekânlar* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2009), 203.

Medine'ye hicret eden Allah Resûlü (s.a.v) ve muhâcirler, ziyaret ve ticaret ile refaha kavuşan Mekke şehrinin aksine, geçimlerini hayvancılık ve tarım ile sağlayan ve Mekke'ye kıyasla imkanları daha kısıtlı olan Medine şehrini yurt edindiler. Mekke'ye duydukları özlem, Medine'nin iklimi, salgınlar gibi bazı nedenlerden dolayı muhacirlerin bir kısmı hastalanmıştı. Hz. Âişe'nin naklettiğine göre hicretten sonra kendisi de dahil olmak üzere muhâcirlerin bir kısmı Medine hummasına tutulmuştu. Hz. Âişe, babası Ebû Bekir ile Bilâl-i Hâbeşî ve azatlıları olan Âmir b. Führeyre'yi ziyarete gittiği bir günde, onların yakalandıkları vebâ hastalığının da etkisiyle Mekke'ye özlem dolu ve ölüm içerikli şiirlerine şahit olmuştur.³⁰⁸ Onların bu halinden endişelenen Hz. Âişe, durumu Allah Resûlüne haber verdi.

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ عَنْ مَالِكٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ عَائِشَةُ... ”فَجِئْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ: اللَّهُمَّ حَبِّبْ³⁰⁹ إِلَيْنَا الْمَدِينَةَ كَحُبِّنَا مَكَّةَ أَوْ أَشَدَّ، اللَّهُمَّ وَصِّحْهَا، وَبَارِكْ لَنَا فِي مُدَّهَا وَصَاعِهَا، وَانْقُلْ حُمَاهَا فَاجْعَلْهَا بِالْجُحْفَةِ“³¹⁰

Kuteybe→ Mâlik→ Hişâm b. Urve→ babası (Urve b. Zübeyr) ona da Hz. Âişe Resûlüllah'dan şöyle rivayet etmiştir: “...Allah'ım! Bizlere Mekke'yi sevdirdiğin gibi veya ondan daha fazla Medine'yi de sevdire. Allah'ım! Sâ' ve müd ile ölçülen rızıklarımızda bizim için bereket ihsan eyle! Allah'ım! Medine'nin havasını bizim için düzeltip hastalıklardan salim kıl! Hummasını ve sıtmasını da Cuhfe'ye³¹¹ gönder” diye dua etmiştir. Abdullah b. Ömer'in (r.anhümâ) bildirdiğine göre Hz. Peygamber yaptığı bu duadan sonra “rüyamda saçları siyah ve dağınık bir kadının Medine'den çıkarak

³⁰⁸ Buhârî'de yer alan bir rivâyette Hz. Âişe (r. anhâ) bu olayı şöyle nakletmiştir: “Peygamber (sav) Medine'ye hicret edip geldiğinde, babam Ebû Bekir ile Bilâl (r.anhumâ) sıtmaya tutuldular. Ben yanlarına girip ‘babacığım nasılsın, sen nasılsın ey Bilâl’ diye hatırlarını sordum. Ebû Bekir, kendisini sıtma nöbeti tuttuğunda ‘Her kişi ailesi ile birlikte sabahlar. Halbuki ölüm ona pabucunun tasmaından daha yakındır’ beytini söylerdi. Bilâl ise sıtma nöbeti geçince yüksek sesle ‘Ah bir bilsem! Bir kez olsun Mekke vadisinde geceleyecek miyim, etrafımda ızdır ve celil otları? Bir gün Mecenne sularına varır mıyım? Bir kere daha görünür mü bana acaba Şâme ve Tafıl dağları (mecenne panayırının yapıldığı yere yakın iki dağ)?’ derdi. bkz: Ebû Abdullah el-Asbahî el-Himyerî Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî (Ebûzabî [Abudabî]: Müesssetü Zâyed b. Sultan Âl-i Neheyân li'l-A'mâlî'l-Hayriyye ve'l-İnsâniyye, 1425), Câmi', 4; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 40/419, 43/47; Buhârî, “Merdâ”, 8.

³⁰⁹ Semhûdî, Medine'nin isimlerini sayarken 21. İsim olarak الحبيبة habîbe / sevgili ismini zikrederek bu duaya atıfta bulunmuştur. bkz: Ebû'l-Hasen 'Alî b. 'Abdullâh es-Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ bi ahhâri dâri'l-Mustafâ*, thk. Hâlid 'Abdulğani Mahfûz (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419), 1/17.

³¹⁰ Buhârî, “Fedâilu'l-Medîne”, 12, “Menâkıbu'l-Ensar”, 46, “Merdâ”, 8, 22, 43.

³¹¹ Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde, hummanın Cuhfe'ye gittiği, hatta bu bölgede doğan çocukların ergenliğe girmeden bu hastalığa yakalandıkları rivayet edilmiştir. bkz: Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 43/289.

Mehyea'ya (Cuhfe) gittiğini ve orada kaldığını gördüm. Ben bu rüyayı Medine vebâsının Cuhfe'ye gitmesi olarak yordum” diyerek bu rüyasını yorumlamıştır.³¹²

Bu rivâyet ayrıca *Muvatta*'da³¹³ ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde³¹⁴ yer almaktadır.

Muhacirlerin Mekke şehrine olan özlemleriyle birlikte yaşadıkları ekonomik sıkıntılara da şahit olan Hz. Peygamber, sık sık bu kutlu belde için bereket duasında bulunmuş, Medine'nin ürünleriyle de yakından ilgilenmiştir. Kendisine sunulan turfanda meyveyi yemeden önce dua eder ve onu yanındaki en küçük çocuğa ikram ederdi.

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ - فِيمَا قُرِئَ عَلَيْهِ - عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ قَالَ كَانَ النَّاسُ إِذَا رَأَوْا أَوَّلَ الثَّمَرِ جَاءُوا بِهِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِذَا أَخَذَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي ثَمَرِنَا وَبَارِكْ لَنَا فِي مَدِينَتِنَا وَبَارِكْ لَنَا فِي صَاعِنَا وَبَارِكْ لَنَا فِي مَدِينَةِ اللَّهِ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ عَبْدُكَ وَخَلِيلُكَ وَنَبِيُّكَ وَإِنِّي عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ وَإِنَّهُ دَعَاكَ لِمَكَّةَ وَإِنِّي أَدْعُوكَ لِلْمَدِينَةِ بِمَثَلِ مَا دَعَاكَ لِمَكَّةَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ." قَالَ ثُمَّ يَدْعُو أَصْغَرَ وَلَدِهِ لَهُ فَيُعْطِيهِ ذَلِكَ الثَّمَرَ.³¹⁵

Kuteybe b. Saîd→ Mâlik b. Enes→ Süheyl b. Ebû Sâlih→ babası, ona da Ebû Hüreyre rivayet ettiğine göre: İnsanlar ilk meyveyi elde ettikleri zaman onu Resûlüllah'a (s.a.v) getirirlerdi. Resûlüllah bunu eline aldığı esnada şöyle dua ederdi: “Allah’ım ürünlerimizi bereketli kıl! Medine’mizi de bereketli kıl! Müd ve sâ’ ımızı da bereketli kıl! Allah’ım! İbrahim (a.s) senin kulun, habibin (dostun) ve peygamberindir. Ben de senin kulun ve peygamberinim. O sana Mekke hakkında nasıl dua ettiyse ben de Medine için aynı duayı ediyorum” diyerek orada bulunan en küçük çocuğu çağırır ve o meyveyi ona verirdi.

Bilhassa canlarının çekmesi ve yemeği daha çok arzu etmeleri sebebi ile turfanda mahsulü en küçük çocuğa ikram etmesi, Hz. Peygamber’in ne kadar üstün bir ahlaka sahip olduğunun, küçük çocuklara son derece yumuşak ve anlayışlı davrandığının,

³¹² Tirmizî, “Rüyâ”, 10. Tirmizî, bu rivayetin hasen- sahîh- garîb olduğunu bildirmiştir.

³¹³ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, Câmi’, 4. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Mâlik b. Enes— Hişâm b. Urve— babası (Urve b. Zübeyr)— Hz. Âişe.

³¹⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 40/332. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: İbn Nümejr— Hişâm b. Urve— babası (Urve b. Zübeyr)— Hz. Âişe. Muhakkik bu rivâyetin Şeyhayn’ın şartlarına göre sahîh olduğunu bildirmiştir.

³¹⁵ Müslim, “Hac”, 473.

merhamet ve şefkatinin kemalinin en açık örneğidir.³¹⁶ İnsanlar ilk mahsulü elde ettiğinde Hz. Peygambere sunarak; onun Medine'ye, ölçekleri olan sâ' ve müdlerine dua etmesini istedikleri için böyle yaparlardı. Aynı zamanda ürünlerde zekât ve başka haklar bulunduğundan mahsulün olgunlaşmaya başladığını da Hz. Peygamber'e bu şekilde bildirmiş olurlardı.³¹⁷

Bu rivâyet *Muvattâ*,³¹⁸ ve Tirmizî'nin *Sünen*'inde³¹⁹ de tahrir edilmiştir.

Medine'nin ölçü birimlerinden olan “müd”: Lügatte مِدّ (medd) kökünden gelerek, öne uzatarak birleştirilen iki elin avucunun aldığı miktar manasına gelir. Çoğunlukla bakliyat ve hububat gibi kuru gıdaları ölçmek için kullanılan bu ölçüye müd adı verilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde kullanılan ve bir süre sonra “şer'î müd” olarak isimlendirilen bu ölçüğün, diğer ölçü birimlerinde karşılığı hesaplanmaya çalışılmışsa da bu konuda mutâbakata varılan tek husus; müddün çeyrek sâa denk gelmesidir.³²⁰

Rivayetlerde geçen diğer ölçü birimi ise sâdır. Lügatte صَاع sâ, ağzı dar olan su kabı anlamına gelmektedir. Aslen Mezopotamya da kullanılmakla birlikte Araplarca da benimsenmiştir. İlerleyen yıllarda şer'î sâ olarak nitelendirilen bu Medine ölçüğü, Hicaz bölgesinde yüzyıllarca kullanılmıştır. Diğer ölçü birimlerinden sâın karşılığının hangisi olabileceği hesaplanmaya çalışılmışsa da bu konuda görüş birliğine varılamamıştır. Üzerinde ittifak edilen tek görüş; dört Peygamber müddünün, bir sâa denk geldiğidir³²¹

Kur'ân-ı Kerîm'de, Hz. İbrâhim'in (a.s) Mekke şehrini güvenli ve emin bir belde kıldığı ve Mü'minleri çeşitli ürünlerle rızıklandırması için Allah'a dua ettiği bildirilmiştir.³²² Yine onun bu duasının kabul edilerek Allah tarafından bir rızık olarak

³¹⁶ Nevevî, *el-Minhâc*, 9/146.

³¹⁷ Nevevî, *el-Minhâc*, 9/146.

³¹⁸ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, Câmi, 1. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Yahyâ— Mâlik b. Enes— Süheyl b. Ebû Sâlih— babası— Ebû Hüreyre.

³¹⁹ Tirmizî, “Deavât”, 53. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: İshâk b. Mûsâ el-Ensârî— Ma'n— Mâlik b. Enes— Tahvil— Kuteybe— Mâlik b. Enes— Süheyl b. Ebû Sâlih— babası— Ebû Hüreyre. Tirmizî bu rivâyetin “hasen-sahih” olduğunu ifade etmiştir.

³²⁰ Cengiz Kallek, “Müd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/455.

³²¹ Cengiz Kallek, “Sâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/317.

³²² el-Bakara 2/126.

ürünlerin oraya toplanarak getirildiği, Mekke'nin emin bir şehir kılındığı³²³ Yüce Allah tarafından beyan edilmiştir. Resûlullah da , atası Hz. İbrâhîm'in Mekke şehrine dua etmesi gibi, en sıkıntılı zamanlarında onlara kucak açan hicret yurdu Medine'nin hayırlı ve bereketli kılınması için Yüce Allah'a şöyle niyaz etmiştir:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ”اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي مَكِّيَالِهِمْ، وَبَارِكْ لَهُمْ فِي صَاعِهِمْ وَمُدِّهِمْ“، يَعْنِي أَهْلَ الْمَدِينَةِ .³²⁴

Abdullah b. Yûsuf→ Mâlik b. Enes→ İshâk b. Abdullah b. Ebû Talha, ona da Enes b. Malik'in rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: (Medinelileri kastederek) “Allah'ım, bunların tartılarına bereket ihsan et. Onların sâ' ve müd ölçeklerine de bereket ver.”

Bu rivâyet *Muvattâ*'da,³²⁵ Dârimî'nin *Sünen*'inde³²⁶ ve Müslim'in *Sahîh*'inde de³²⁷ yer almaktadır.

Kâdî İyâz'a (ö. 544/1149) göre hadiste geçen “bereket” kelimesi; nema (artma), ziyadelik, çoğalmak, sebat ve devamlılık anlamlarına gelmektedir. Kelimenin bu anlamları göz önüne alındığında Medine'nin ölçekleri ile (müd ve sa') ölçülen şeylerin ziyadeleşmesiyle dünyevî bereket anlaşılabılır. Ayrıca Nevevî, (ö. 676/1277) Medine dışında başka yerlerde insana yeterli gelmeyecek olan bir miktarın, Medine de yeterli gelmesinin de bu ölçeklerle yapılan ölçümlerin zâhirî bir artışın göstergesi olduğunu ifade etmiştir. Yine Kâdî İyâz'a göre hadiste geçen “bereket”, geçim darlığı çekerken (başta ticaret olmak üzere kâr getiren işlerde iştigal edilmesiyle birlikte), onlara bahşedilen bolluk sebebiyle mahsullerin bu zikredilen ölçeklerle çokça ölçülmesi olarak da anlaşılabılır. Bu bolluk ve bereket ise Yüce Allah'ın onlara nasip ettiği fetihler ile verimli ve geniş beldelere (Şam, Irak, Mısır ve diğer verimli beldeler) sahip olmaları suretiyle olmuştur. Bu fetihlerle birlikte Medine'ye taşınan ürün ve mahsul çoğalmış, Medine halkının geçimleri de genişlemiş oldu. Neticede bu bereket, bizzat

³²³ el-Kasas 28/57.

³²⁴ Buhârî, “Kefâratü'l-Eymân”, 5, “İ'tisâm”, 16.

³²⁵ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, Câmî, 1. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Yahyâ b. Yahyâ— Mâlik— İshâk b. Abdullah b. Ebû Talha— Enes b. Mâlik.

³²⁶ Ebû Muhammed 'Abdullah b. 'Abdurrahmân ed-Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî*, thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî (Suudi Arabistan: Dâru'l-Muğnî, 2000), “Büyû”, 39. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Ebû Muhammed el-Hanefî— Mâlik— İshâk b. Abdullah b. Ebû Talha— Enes b. Mâlik.

³²⁷ Müslim, “Hac”, 465.

bu ölçeklere de sirayet etmiş ve onların müddü Hâşimî müd haline gelmiştir. Bu müd ise Allah Resûlü'nün (s.a.v) müddünün iki katı ya da bir buçuk katıdır. Kâdî İyâz'a göre ise bunların tamamı Hz. Peygamber'in (s.av) duasının Allah tarafından kabulünün bir göstergesidir. Müslim şârihi Nevevî'ye göre ise bu bereket, ölçülen şeylerin bizzat kendisindedir. Şöyle ki, başka yerlerde yeterli gelmediği halde Medine'de bir müd yeterli gelebilmektedir. Medine ölçeklerinin bu bereketi Mekkeliler tarafından da bilinirdi.³²⁸

Ebû Saîd tarafından nakledilen bir başka rivâyette Hz. Peygamber Medine'nin ölçeklerine dua ederken aynı zamanda bu şehri “harem” ilan ettiğini ve Medine'nin melekler tarafından korunduğunu ifade etmiştir.

حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ ابْنُ عَلِيَّةَ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ وَهَيْبٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي إِسْحَاقَ أَنَّهُ حَدَّثَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ مَوْلَى الْمُهَرِّى أَنَّهُ أَصَابَهُمْ بِالْمَدِينَةِ جَهْدٌ وَشِدَّةٌ وَأَنَّهُ أَتَى أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرَى فَقَالَ لَهُ إِنِّى كَثِيرُ الْعِيَالِ وَقَدْ أَصَابَتْنَا شِدَّةٌ فَأَرَدْتُ أَنْ أَنْفِلَ عِيَالِى إِلَى بَعْضِ الرِّيفِ. فَقَالَ أَبُو سَعِيدٍ لَا تَفْعَلْ الزَّمِ الْمَدِينَةَ فَإِنَّا خَرَجْنَا مَعَ نَبِيِّ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم - أَظُنُّ أَنَّهُ قَالَ - حَتَّى قَدِمْنَا عُسْفَانَ فَأَقَامَ بِهَا لَيْلَى فَقَالَ النَّاسُ وَاللَّهِ مَا نَحْنُ هَا هُنَا فِي شَيْءٍ وَإِنَّ عِيَالَنَا لَخُلُوفٌ مَا نَأْمَنُ عَلَيْهِمْ. فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم فَقَالَ "مَا هَذَا الَّذِى بَلَغَنِى مِنْ حَدِيثِكُمْ - مَا أَدْرِى كَيْفَ قَالَ - وَالَّذِى أَخْلَفَ بِهِ أَوْ وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَقَدْ هَمَمْتُ أَوْ إِنْ شِئْتُمْ - لَا أَدْرِى أَيَّتُهُمَا قَالَ - لَا مَرْنَ بِنَاقَتِى تُرْحَلُ ثُمَّ لَا أَحُلُّ لَهَا عُقْدَةً حَتَّى أَقْدِمَ الْمَدِينَةَ - وَقَالَ - اللَّهُمَّ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ حَرَّمَ مَكَّةَ فَجَعَلَهَا حَرَامًا وَإِنِّى حَرَّمْتُ الْمَدِينَةَ حَرَامًا مَا بَيْنَ مَازِمِهَا أَنْ لَا يُهْرَاقَ فِيهَا دَمٌ وَلَا يُحْمَلَ فِيهَا سِلَاحٌ لِقِتَالٍ وَلَا يُخْبَطُ فِيهَا شَجَرَةٌ إِلَّا لِعَلْفٍ اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي مَدِينَتِنَا اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي صَاعِنَا اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي مُدِنَا اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي مَدِينَتِنَا اللَّهُمَّ اجْعَلْ مَعَ الْبَرَكَةِ بَرَكَتَيْنِ وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ مَا مِنَ الْمَدِينَةِ شَعْبٌ وَلَا نَفْثٌ إِلَّا عَلَيْهِ مَلَكَانِ يَحْرُسَانِهَا حَتَّى تَقْدَمُوا إِلَيْهَا - ثُمَّ قَالَ لِلنَّاسِ - ارْتَحِلُوا." فَارْتَحَلْنَا فَأَقْبَلْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ فَوَالَّذِى نَحْلِفُ بِهِ أَوْ يُحْلَفُ بِهِ - الشَّكُّ مِنْ حَمَادٍ - مَا وَضَعْنَا رِحَالَنَا حِينَ دَخَلْنَا الْمَدِينَةَ حَتَّى أَعَارَ عَلَيْنَا بَنُو عَبْدِ اللَّهِ بْنِ غَطَفَانَ وَمَا يَهِيْجُهُمْ قَبْلَ ذَلِكَ شَيْءٌ³²⁹.

Hammâd b. İsmâil b. Uleyye→ babası→ Vüheyb b. Hâlid→ Yahyâ b. Ebû İshâk, ona Mehrî'nin azadlısı Ebû Saîd şöyle rivayet etmiştir: (Ebû Saîd), Medine'de geçim sıkıntısı çekmeye başlayınca Ebû Saîd el-Hudrî'ye (ö. 74/693-694) gelerek: “Ben, çoluk çocuğu kalabalık bir adamım, geçim sıkıntısı çeker olduk. Bu nedenle ailem ile birlikte köylerden birine göç etmek istiyorum” demiş. Ebû Saîd el- Hudrî ona şöyle cevap verdi: “Bunu yapma! Medine'de kal. Çünkü Resûlüllah (s.a.v) ile yola çıktık. -

³²⁸ Nevevî, *el-Minhâc*, 9/142.

³²⁹ Müslim, “Hac”, 475.

zannederim şöyle dedi- Uşfân'a geldiğimiz zaman orada birkaç gece konakladık. Cemaat 'vallahi burada bizim bir işimiz yok. Çoluk çocuğumuz kimsesizdir. Onlar namına emin değiliz' dediler.” Hz. Peygamber (s.a.v) bunu duydu ve şöyle söyledi: “Konuştuklarınızdan bu kulağıma gelenler de nedir? Allah'a yemin ederim ki” yahut “nefsim yedi kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki” -tam olarak nasıl dediğini bilemiyorum- “gönlümden geçti” yahut “deveme semer vurulmasını emreleyim - bunların hangisini dediğini bilemiyorum- sonra onun bir düğümünü çözmeden Medine'ye kadar varayım” buyurdu ve şöyle devam etti “Allah'ım, İbrahim Mekke'yi dokunulmaz sayarak onu harem bölgesi kıldı, ben de Medine'yi, onun iki dağı arasında harem bölgesi kıldım. Artık orada kan dökülmeyecek, savaş amacıyla silâh taşınmayacak, hayvana yem vermek için düşürülen hariç, ağacından yaprak düşürülmeyecek. Allah'ım, bizim Medine'mize bereket ihsan eyle. Allah'ım, bizim sâmıza bereket ihsan eyle. Allah'ım, bizim müddümüze bereket İhsan eyle. Allah'ım, bizim sâmıza bereket ihsan eyle. Allah'ım, bizim müddümüze bereket ihsan eyle. Allah'ım, bizim Medine'mize bereket ihsan eyle. Allah'ım, bir bereketin yanı sıra iki bereket ihsan eyle. Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Medine'nin her dağ yolu ve geçidinde iki melek vardır. Onu siz varıncaya kadar korurlar.” Sonra cemaate “yola koyulun” buyurdu. Biz de yola revan olduk ve Medine'ye geldik. Kendisine yemin ettiğimiz yahut kendisine yemin olunan —buradaki şekk ravi Hammâd'a aittir.- Allah hakkı için Medine'ye girdiğimiz vakit henüz semerlerimizi indirmemiştik ki, Abdullah b. Gatafanoğulları kabilesi üzerimize baskın yaptı. Halbuki bundan önce onları harekete geçirecek bir sebep yoktu.”

Medine'nin melekler tarafından korunması ile ilgili Ebû Hüreyre'den rivâyet edilen bir diğer hadis ise şöyledir: “Medîne'nin kapıları önünde birtakım melekler vardır. Medîne'ye tâûn hastalığı da, deccâl de giremez.”³³⁰ Hadiste belirtildiği üzere oraya Deccal'in giremeyecek olması Medine'nin diğer faziletlerinden biridir. İbn Hacer; bu rivayetin zahirî anlamı üzere anlaşılması ve yorumlanması gerektiğini savunarak, Medine'de genel bir tâûn hastalığı yaşandığına dair bir rivayetin söz konusu

³³⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 12/174; Buhârî, “Fedâilü'l-Medine”, 9, “Fiten”, 27, “Ahkâm”, 27, “Tevhîd”, 31; Müslim, “Hac”, 485.

olmadığını,³³¹ Deccal'in ya da askerlerinin de Medine ve Mekke şehrine giremeyeceklerini ifade etmiştir.³³²

Enes b. Mâlik'ten gelen bir rivâyette ise Resûl-i Ekrem hem Medine'nin ölçekleri için bereket duasında bulunmuş hem de Medine'nin harem sınırlarını bildirmiştir.

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ عَنْ عَمْرِو بْنِ أَنَسٍ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - ... وَبَدَأَ لَهُ أَحَدٌ قَالَ ” هَذَا جَبَلٌ يُجْبُنَا وَنُجْبُهُ
نُحْمَ أَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ قَالَ ” اللَّهُمَّ إِنِّي أُحَرِّمُ مَا بَيْنَ لَابَتَيْهَا كَتَحْرِيمِ إِبْرَاهِيمَ مَكَّةَ اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي صَاعِنَا
وَمُمْنَانَا“³³³

Kuteybe b. Saîd→ Yâkub b. Abdurrahman→ Amr b. Zûrâre ona da Enes b. Mâlik Resûlüllah'tan şöyle nakletmiştir “...(Hz. Peygamber), Uhud dağı görününce: ‘Bu dağ bizi sever biz de onu severiz’ dedi. Sonra eliyle Medine’ye işaret ederek şöyle söyledi: ‘Ya Rabbi! İbrahim (a.s.) Mekke’yi harem kıldığı gibi bende O’nun (Medine’nin) iki taşlığı arasını³³⁴ harem kılıyorum. Allah’ım! Onların müdlerini ve sâlarını bereketli eyle’ buyurdu.”

Bu rivâyet Müslim’in *Sahîh*’inde³³⁵ de nakledilmiştir.

Haremlîği isminin değişmesi ile başlayan Medine, sınırlarının da tespit edilmesi ile yeni bir anlayış ve sürecin parçası olmuştur. Arabistan’da saygıya ve hürmete layık görülen, yasakları bulunan harem belde Mekke’den sonra yeni ismiyle “Medine” şehrini de Hz. Peygamber insanların güven içinde yaşayabilecekleri harem ilan etmiştir. Mekke şehri ile birlikte Haremeyn ilan edilen bu belde, zorlama ve savaş olmaksızın İslâmiyet’i kabul etmesi sebebi ile “Kur’ân ile fethedilmiş” olarak kabul edilir.³³⁶

³³¹ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 10/190.

³³² İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 4/96.

³³³ Buhârî, “Cihâd”, 71,74, Buhârî, “Et’ime”, 28, “Deavât”, 36.

³³⁴ Âlimlere göre rivayette geçen “lâbe” harre anlamındadır. Harre ise kara taşlıklı yer demektir. Medine’nin biri batı tarafında bir diğeri de doğu tarafında olmak üzere iki harresi bulunmaktadır. Medine şehri de bu iki kara taşlık arasındadır. Bu rivayette maksat Medine’yi harem kılmaktır. Yoksa iki kara taşlığın kendisi değildir. bkz: Nevevî, *el-Minhâc*, 9/135.

³³⁵ Müslim, “Hac”, 462.

³³⁶ Nebi Bozkurt - Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Medine”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/306.

3.1.2 Şam ve Yemen

Rivâyetlerde Resûlullah'ın (s.a.v) birtakım beldelerin mübârek kılınması için Allah'a dua ettiği bildirilmiştir. Bu beldelerden öne çıkanlardan biri Şam³³⁷ bir diğeri de Yemen'dir. Kur'ân-ı Kerîm'de "mübârek (bereket verilen) belde"³³⁸ ifadesine çeşitli ayetlerde yer verilmiş, bu ayetler bir kısım müfessir tarafından Şam ve çevresi olarak tefsir edilmiştir. Kuşkusuz bu bereketlilik; mezkûr beldelerin vahyin indirildiği, bir kısım peygamberin yaşadığı, evliyânın ikamet ettiği beldeler olduğundan, başka bir deyişle "mekânın kutsal olan şey ile ilişkisi"nden kaynaklanmaktadır.³³⁹ Nitekim "Onu da Lût'û da kurtarıp herkes için bereketli kıldığımız yere ulaştırdık"³⁴⁰ âyetinde ifade edilen herkes için "bereketli kılınan" toprakları, Zemahşerî, (ö. 538/1144) Şam ve Irak toprakları olarak yorumlamıştır. Yüce Allah bu beldelerin topraklarını verimli, ağaç ve meyvelerini bol, sularını da ziyadeleştirerek bereketli kılmıştır. Peygamberlerin de bu bölgelere gönderilmiş olması bu beldeleri bereketli kılan unsurlardandır.³⁴¹ Kurtubî ise A'râf sûresi 137. âyetinde geçen "bereketli kılınan topraklar" ile neresinin kastedilmiş olabileceğini izah ederken "Şam toprakları ve Mısır" olarak yorumlamıştır.³⁴²

Begavî (ö. 516/1122) ise "Bereketli kıldığımız beldeler ile onlar arasında birbirini gören birçok yerleşim yeri oluşturduk ve bunlar arasında seyahati uygun konaklara ayırdık. 'Oralarda geceleri, gündüzleri güven içinde seyahat edin' dedik."³⁴³ âyetinde bereketli kılınan, aralarında seyahatin de kolaylaştırıldığı bu yerin Şam olduğunu belirtmiştir. Ayrıca o, bu beldedeki çarşıların Yemen'den Şam bölgesine kadar

³³⁷ Bilâdüşşam (Suriye, Ürdün, Filistin ve Lübnan) bölgesinin önemli merkezlerinden biri olan Dimaşk, bir süre sonra da Osmanlının önemli bir paşalık merkezi oldu. Dimaşk ismini de kaynaklarda Suriye bölgesinin tümünü ifade etmek için kullanılan "Şam"a bıraktı. Günümüzde de dilimizde Şam ismiyle kaydedilir. Hz. Nuh'un oğullarından biri olan Sâm veya torunları tarafından kurulduğuna ve Hz. İbrâhim'in (a.s) burada dünyaya geldiğine dair rivayetler de mevcuttur. bkz: Cengiz Tomar, "Şam", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/315.

³³⁸ el-Enbiyâ, 21/71; el-A'râf, 7/137.

³³⁹ Kutlay, İbrahim, *Mukaddes Zaman ve Mekânlar* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2009), 211.

³⁴⁰ el-Enbiyâ, 21/71.

³⁴¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/89.

³⁴² Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Berdünî, İbrahim Atfîş (Kahire: Dârü'l-Kütübü'l-Misriyye, 1964), 7/272.

³⁴³ Sebe', 34/18.

uzandığını, bir kişinin Şam ve Yemen arasında azık almaya ihtiyaç duymaksızın gidip geldiğini de belirtir.³⁴⁴

Hiz. Peygamber'in bazen bir bölge halkının güzel hasletlerini överek, mekân kadar orada yaşayanlara da (mekîne) dikkat çektiği rivayetleri de vardır. Ebu Hüreyre'den rivayet edildiğine göre Yemen'den bir kafilc gelmesi üzerine Hiz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Yemenliler size geldi. Onlar son derece yumuşak kalpli, son derece yufka yürekli kimselerdir. İmân Yemenlidir, hikmet de Yemenlidir..."³⁴⁵

Resûlullah'ın Şam ve Yemen'in bereketli kılınması ile ilgili rivayeti Abdullah b. Ömer tarafından nakledilmiştir. Rivâyette Allah Resûlü'nün Şam ve Yemen'e dua etmekle birlikte Necid'e dua etmekten kaçındığı görölmektedir. Buhârî'nin *Sahîh*'inde nakledilen rivâyet şu şekildedir.

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا أَزْهَرُ بْنُ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عَوْنٍ عَنْ نَافِعِ بْنِ عُمَرَ قَالَ ذَكَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَارِكًا لَنَا فِي شَامِنَا ، اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي يَمِينَا . قَالُوا وَفِي نَجْدِنَا قَالَ اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي شَامِنَا ، اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي يَمِينَا قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَفِي نَجْدِنَا فَأُطِنْتُ قَالَ فِي الثَّالِثَةِ هُنَاكَ الرَّأْزُلُ وَالْفِتْنُ وَبِهَا يَطْلُعُ قَرْنُ الشَّيْطَانِ³⁴⁶

Ali b. Abdullah→Ezher b. Sa'd→ Abdullah b. Avn→ Nâfi' Mevlâ İbn Ömer, ona da Abdullah b. Ömer Resûlullah'tan şöyle nakletmiştir: "Ey Allah'ım! Şam'ımızı bize bereketli kıl. Allah'ım Yemen'imizi de bize bereketli kıl" buyurdu. Yanında bulunan bazı kimseler "Necid'imizde³⁴⁷ de Ey Allah'ın Resûlü" dediler. Hiz. Peygamber de tekrar: "Allah'ım! Şam'ımızı ve Yemen'imizi bize bereketli kıl" dedi. Oradakiler tekrar "Necid'imizde de Ey Allah'ın Resûlü" dediler. Sanıyorum üçüncüsünde "Zelzeleler ve fitneler işte oradadır. Şeytanın karni de (şeytanın boynuzu) orada çıkacaktır" buyurdu.

³⁴⁴ Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Meâlimü't-tenzil fi tefsîri'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Abdullah en-Nemr vd. (Riyad: Dâru Taybe, 1997), 6/395.

³⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 12/133; Buhârî, "Menâkıb", 1, "Meğâzi", 74, "Bed'ül-Halk", 14; Müslim, "İmân", 84; Tirmizî, "Menâkıb", 71.

³⁴⁶ Buhârî, "Fiten", 16, "İstiskâ", 27.

³⁴⁷ Necid, Orta Arabistan'da yer alan bir bölgedir. Çevresindeki çukur alanlara oranla yüksek olan bölgenin ismi Necd (yüksek yayla/plato) olup, kaynaklarda Nücud şeklinde de geçer. Kaynaklarda, Arap yarımadasının sahil kesimini teşkil eden Tihâme üzerinde yükselen bölge ya da yüksek kesimleri Yemen ve Tihâme'ye, alçak kesimleri Suriye ve Irak 'a bakan, büyük bir kısmı çöllerle kaplı olan geniş arazi için kullanılmaktadır. Bu anlamı dışında Irak ve Hicaz arasında kalan bölgeye de Necid denilir. Bu coğrafya en kadim göçebe Arap kabilelerinin yaşadıkları bir mekân olarak da bilinir. bkz: Zekeriya Kurşun, "Necid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/491.

Bu rivâyet Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde³⁴⁸ ve Tirmizî'nin *Sünen*'inde³⁴⁹ de yer almaktadır.

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan ilk isnad şu şekildedir.

Ahmed b. Hanbel— Ebû Abdurrahmân Abdullah b. Yezîd— Saîd b. Ebû Eyyûb— Abdurrahmân b. Atâ— Nâfi' Mevlâ İbn Ömer— İbn Ömer Abdullah b. Ömer. *Müsned*'de yer alan rivayetin isnadında geçen Abdurrahman b. Atâ (Ebû Muhammed Abdurrahman b. Ebû Lebîbe) zabt yönüyle kusurlu bulunan raviler için kullanılan “şeyhun” ibaresiyle tenkit edilmiştir.³⁵⁰ Şuayb el-Arnaûd senedinin “hasen” hadisin ise “sahîh” olduğunu belirtmiştir.³⁵¹

Müsned'de yer alan ikinci rivâyetin senedi ise; Ahmed b. Hanbel— Ezher b. Sa'd es-Semmân— Abdullah b. Avn— Nâfi' Mevlâ İbn Ömer— İbn Ömer Abdullah b. Ömer şeklindedir. Şuayb el-Arnaûd Şeyhayn'ın şartlarına göre bu isnadın “sahîh” olduğunu ifade etmiştir.³⁵²

Tirmizî şârihlerinden Mübârekpûrî; (ö. 1935) Rivayette mezkûr zelzelenin maddi (hissi) ve mânevî olacağını, mânevî zelzelenin ise kalplerin korkuya kapılması, sarsılması ve zelzele yaşayan halkın huzursuzluk ve kargaşaya uğraması olarak yorumlamıştır.³⁵³ Fitne ise; dindarlığın giderek azalması, dinin zayıf düşmesi sebebiyle ortaya çıkan musibet ve belalardır. Fitnenin bulunduğu yere bereket duası etmek münasip değildir.³⁵⁴

Rivayette geçen şeytanın boynuzundan maksat; şeytanın yardımcılarının ve çağdaşlarının bu bölgede çıkmasıdır. Boynuz ibaresi ile şeytanın güç ve kuvvetinin

³⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 9/458, 10/193.

³⁴⁹ Tirmizî, “Menâkıb”, 73. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Bîşr b. Âdem b. Binti Ezher— Ezher b. Sa'd es-Semmân— Abdullah b. Avn— Nâfi' Mevlâ İbn Ömer— İbn Ömer Abdullah b. Ömer. Tirmizî'nin isnadında yer alan Bîşr b. Âdem, İbn Hibban tarafından sika raviler arasında zikredilmekle beraber İbn Hacer onun hakkında “Sadûk” ve “fihî leyyin” ifadelerini kullanmıştır. Yine hadis âlimleri onu “leyse bi'l- kaviyy” olarak tanımlarken, Nesâî ise “lâ be'se bihi” ifadesini kullanmıştır. bkz: Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 4/90; İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, 1/442; İbn Hacer, *Takrîbü'l-Tehzîb*, thk. Muhammed Avvâme (Suriye: Dârü'r-Raşîd, 1986), 122. Tirmizî hadisin bu tarîk ile “hasen- sahîh- garîb” olduğunu ifade etmiştir.

³⁵⁰ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 17/285.

³⁵¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 9/458.

³⁵² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 10/193.

³⁵³ Ebû'l-'Alâ Muhammed Abdurrahman b. Abdürrahim Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî bi şerhi Câmiu't-Tirmizî* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 10/314.

³⁵⁴ Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî*, 10/315.

kastedilmiş olması muhtemeldir. Şeytan bu gücünü insanları saptırmada kullanır. Hz. Peygamber bu bölgede (doğu bölgesi) bir fitnenin çıkacağını haber vermiştir. Resûlullah'ın bizlere haber verdiği; şeytanı sevindiren ve onu memnun eden, Müslümanların arasında gruplaşma ve fırkalaşmaya neden olan ilk fitne hareketi doğu bölgesinde görülmüştür.³⁵⁵

Abdullah b. Ömer'den nakledilen rivayette Hz. Peygamber Şam ve Yemen'in Allah tarafından bereketlendirilmesi için duada bulunmuştur. Bu rivayet, zâhir anlamı üzere değerlendirilirse Allah Resûlü'nün bereketle dua etmesinin bu iki belde için bir fazilet ifade ettiğini söyleyebiliriz. Bununla birlikte Arap dilinde “nazartü yemeneten ve şâmeten” ibaresi “sağ ve soluma baktım” anlamını da içermektedir. O zaman hadiste yer alan Şam ve Yemen ifadeleriyle söz konusu bu iki şehir kastedilmiş olabileceği gibi Hicaz bölgesinin kuzey ve güneyindeki tüm İslâm coğrafyası da kastedilmiş olabilir.³⁵⁶

Kur'ân-ı Kerîm'de bazı mekanların diğer mekanlara, bazı zaman dilimlerinin diğer zaman dilimlerine, bazı insanların diğer insanlara fazilet bakımından üstün oldukları ifade edilir. Yüce Allah, insanoğlunu diğer mahlûkattan üstün olarak yarattığını,³⁵⁷ bir kısım peygamberin diğer peygamberlere göre üstün özelliklere sahip olduğunu,³⁵⁸ Kullar arasında birbirlerine karşı fazilet yönünden üstünlük taşıyanlar bulunduğunu³⁵⁹ açıkça ifade edilmektedir. Bununla birlikte Yüce Allah, insanlar arasında üstünlüğün takva sahibi olmakla da ilişkili olduğunu belirtmiştir.³⁶⁰ Kur'ân-ı Kerîm'de belirtilen bu üstünlük ve fazilet kavramı şahıs ve topluluklar için değişmez ve kat'î bir vasıf değildir. Örneğin İsrâiloğullarının diğer toplumlara üstünlüğü³⁶¹ ahde vefasızlık etmeleri nedeni ile alınmış, meskenet ve zillet damgası üzerlerine vurulmuştur.³⁶² Kur'ân-ı Kerîm'de; genel ve soyut bir manada fazilet kavramından bahsedilmiştir. Bir kişi ya da zümreye diğerlerine karşı daima övünebilecekleri özel bir vasıf verilmemiş,

³⁵⁵ Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî*, 10/314-315.

³⁵⁶ Kutlay, *Mukaddes Zaman ve Mekânlar*, 211.

³⁵⁷ el-İsrâ, 17/70.

³⁵⁸ el-Bakara, 2/253; el-İsrâ, 17/55.

³⁵⁹ el-İsrâ, 17/21.

³⁶⁰ el-Hucurât, 49/13.

³⁶¹ el-Bakara, 2/47,122; el-A'râf, 7/140; el-Câsiye, 45/16.

³⁶² el-Bakara, 2/61.

şahsi çaba ve amel ile kazanılan, takva ile harmanlanan üstünlüğü övmüş ve bu fazileti hiçbir şahsa, zümreye, topluluk ve kabileye vs. bırakmamıştır.³⁶³

3.2 Hz. Peygamber'in Bereket Duasında Bulunduğu Zaman Dilimleri

Hz. Peygamber bazı zaman dilimlerini bereket ile vasıflandırmış, insanın en değerli sermayesi olan zaman kavramına dikkatleri çekmiştir. Bilhassa hicri aylardan receb ve şâban ayı rivâyetlerde zikredilmiş, mübârek kılınmaları hususunda da dua edilmiştir. Başta ibadetler olmak üzere zamanın tanzim edilmesine önem veren Hz. Peygamber tarafından günün erken vakitlerine işaret edilmiş ve bu zaman diliminin bereketli kılınması hususunda Yüce Allah'a niyaz edilmiştir.

3.2.1 Receb ve Şâban Ayları İçin Yapılan Bereket Duası

Kur'ân- Kerîm'de yeryüzü ve gökyüzü yaratıldığı zaman, aylarının sayısının Allah'ın katında on iki olduğu, bunlardan dördünün ise “haram ay” olduğu ifade edilmiş ve insanlardan bu aylar içinde Allah Teâlâ'nın koyduğu yasakları çiğneyerek nefislerine zulmetmemeleri istenmiştir.³⁶⁴ Tarih ve tefsir kaynaklarında ise; Hz. İbrâhim (a.s) zamanında haram aylar ile ilgili hükümlerin, hac ibadeti ile birlikte teşrî' kılındığı ifade edilmektedir.³⁶⁵

Haram ayların hangileri olduğuna ilişkin Sahîhayn'da Ebû Bekre'den rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber Vedâ Hutbesinde haram ayların dört tane olduğunu ifade etmiş, bunlardan üçünün arkaya gelen Zilkâde, Zilhicce ve Muharrem ayları olduğunu, diğerinin de Cemâziyelâhir ve Şâban ayının arasında gelen ve Mudar kabilesinin ayı³⁶⁶ olan Receb ayı³⁶⁷ olduğunu ifade etmiştir. Kuşkusuz Allah Teâlâ ve Resûlü, mekân olarak Mekke ve Medîne'nin haramlığını ilan ederken, zaman olarak ise bu dört ayın

³⁶³ Ahmet Keleş, *Hadislerin Kur'an'a Arzı* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2020), 279,280.

³⁶⁴ et-Tevbe, 9/36.

³⁶⁵ Hüseyin Algül, “Haram Aylar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/105.

³⁶⁶ Bu aya “Mudar kabilesinin ayı” denilmesinin nedeni, Câhiliye döneminde bu kabilenin Receb aya büyük bir hürmet ve ihtirâm göstermesi, aynı zamanda bu ayı haram aylardan saymasıdır. Bu kabilenin uygulaması göz önüne alınarak “Mudar kabilesinin Receb'i” tabiri kullanılmıştır. bkz: Ebû'l-Ferec Zeynüddîn 'Abdurrahmân b. Ahmed b. 'Abdirrahmân Receb el-Bağdâdî ed-Dımaşkî İbn Receb, *Letâifu'l-Ma'ârif fîmâ li Mevâsimi'l-Âmmi mine'l-Vazâif* (b.y.: y.y., 1424/2004), 1/117.

³⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, 5/37; Buhârî, “Edâhî”, 5, “Bed'ül-Halk”, 2, “Tefsîr”, 8, “Tevhîd”, 24; Müslîm, Kasâme, 29; Ebû Dâvûd, Hac, 27.

haramlığını beyan etmiştir. Nitekim Yüce Allah ve Resûlü insanoğlunun huzur, selâmet ve barış içerisinde yaşamalarını, İslâm dininin temel hedeflerinden olan “faziletli toplum” ve “faziletli şehir” modelini esas almıştır.³⁶⁸

Şâban ayı ise kamerî yılın ramazan ayından önce, receb ayından ise sonra gelen sekizinci aydır. İslâm kültüründe önemli bir yere sahip olan üç ayların ise ikincisidir.³⁶⁹ Gerek ramazan ayına bir hazırlık olması, gerekse de bu ayın fazilet ve mağfireti sebebiyle Hz. Peygamber’in, ramazan ayı dışında en fazla orucu bu ayda tuttuğu nakledilmiştir.³⁷⁰ Mekkeli müşrikler, câhiliye döneminde receb ayını haram aylardan sayarlardı. İslâmiyet’ten sonra da bu anlayış devam etti. Sonraki yıllarda Müslümanlar, Kur’ân-ı Kerîm’in indirilmeye başlandığı ve içerisinde bin aydan daha hayırlı olan Kadir gecesini barındıran ramazan ayına ehemmiyet vermeye başladılar. Bu iki ay arasında kalan şâban ayı ise ihmal edilmeye başlandı. Oysaki bu ay, İslâm kültüründe önemsenen üç ayların ikincisi, hem de oruç tutulması oldukça faziletli bir aydır. Bu ayı başta oruç olmak üzere ibadetler ile değerlendirmek aynı zamanda ramazan ayına da bir ön hazırlık teşkil etmektedir.³⁷¹

Receb, şâban ve ramazan ayının fazileti ile ilgili olarak Ebû Bekr el-Belhî şöyle söylemiştir: “Receb ayı, ekim (ziraat) ayıdır. Şâban ayı, bu mahsulü sulama ayıdır. Ramazan ayı ise mahsulü toplama ayıdır. Bu üç ay ile ilgili olarak el-Belhî şöyle devam eder: Receb ayı rüzgara benzer, şâban ayı buluta, ramazan ayı ise yağmura benzer.”³⁷²

Receb ayı girdiğinde, Ziyâd b. Abdullah en-Nümejrî’nin (ö.?) Enes b. Mâlik’ten naklettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle dua etmiştir:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمرَ عَنْ زَائِدَةَ بْنِ أَبِي الرُّقَادِ عَنْ زِيَادِ الثُّمَيْرِيِّ أَنَّهُ قَالَ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَخَلَ رَجَبٌ قَالَ ”اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي رَجَبٍ وَشَعْبَانَ وَبَارِكْ لَنَا فِي رَمَضَانَ“³⁷³

³⁶⁸ Kutlay, *Mukaddes Zaman ve Mekânlar*, 267.

³⁶⁹ M. Kâmil Yaşaroğlu, “Şâban”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/207.

³⁷⁰ Buhârî, “Savm”, 52; Müslîm, “Sıyâm”, 176,177; Nesâî, “Savm”, 70.

³⁷¹ Mustafa Karabacak, *Faziletli Vakitlere Dâir Rivâyetlerin Değeri (İbn Receb el-Hanbelî’nin Kitapları Özelinde)* (Konya: Konya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), 183.

³⁷² İbn Receb, *Letâifu’l-Ma’ârif*, 1/121.

³⁷³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/180.

Abdullah→ Ebû Saîd Ubeydullah b. Ömer el-Cüşemî→ Zâide b. Ebû Rukâd→ Ziyâd b. Abdullah en-Nümeyrî, ona da Enes b. Mâlik şöyle nakletmiştir: “Allah’ım bize receb ve şâban ayını mübârek kıl ve bize ramazan ayını da mübârek kıl!”

Senedde yer alan Zâide b. Ebû Rukâd el-Bâhilî ile ilgili olarak; İbn Hacer, Buhârî’nin onun hakkında “Münkerü’l-hadis” yorumunu yaparken³⁷⁴ Nesâî’nin de yine onun hakkında “Münkerü’l-hadis”³⁷⁵ ifadesini kullandığını nakletmiştir. İbn Hibbân (ö.354/965) ise onun hakkında “lâ yuhteccu bih” ifadesini kullanmıştır.³⁷⁶ Senedde yer alan diğer râvi Ziyâd b. Abdullah en-Nümeyrî hakkında Buhârî ve Nesâî “Münkerü’l-hadis; İbn Maîn (ö. 233/848) ve Ebû Dâvûd ise (275/889) “zayıf” nitelendirmesinde bulunmuştur.³⁷⁷ Muhakkik bu rivâyetin senedinin “zayıf” olduğunu ifade etmiştir.³⁷⁸ Bezzâr’ın (ö. 292/905) *Müsned*’inde ve Taberânî’nin (ö. 360/971) *Mu’cem*’inde ise bu hadis, daha meşhur olan şekliyle yer almaktadır.³⁷⁹

Münâvî, (ö. 1031/1622) bu hadisin Hz. Peygamber’den (s.a.v) sadece şu bölümünün geldiğini ifade etmiştir. Receb ayı girdiğinde Allah Resûlü (s.a.v), şu şekilde dua ederdi: “Allah’ım receb ayını bizlere mübârek kıl.”³⁸⁰ Bu ayın faziletine ilişkin rivayetlerin ise uydurma olduğunu ifade etmiştir.³⁸¹ İbn Receb el-Hanbelî (ö. 795/1393) ise bu rivayetle ilgili olarak şöyle bir değerlendirmede bulunmuştur: “Bu rivâyet, faziletli vakitlerde salih amellere kavuşabilmek için dua etmenin müstehap olduğuna işaret etmektedir.³⁸² Yine bu rivâyet; receb ve şâban ayının mübârekliğinden ziyade bu iki ayın Yüce Allah tarafından mübârek kılınması için yapılan bir duadır. Unutulmamalıdır ki, bir mü’mine her zaman ve her şartta dua etmesi tavsiye edilmiştir. Bu rivayeti de bu kapsamda değerlendirmek mümkündür.³⁸³

³⁷⁴ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 1/213.

³⁷⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 3/305.

³⁷⁶ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, 9/273.

³⁷⁷ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, 9/493. İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 3/378.

³⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/180.

³⁷⁹“Allah’ım bize receb ve şâban ayını mübârek kıl ve bizi ramazan ayına ulaştır.” bkz: Ebû Bekr Ahmed b. ‘Amr el-Bezzâr, *Musned*, thk. ‘Âdil b. Sa’d Vd. (Medine: Mektebetü’l-‘ulûm ve’l-hikem, 2009), 13/117; Ebu’l-Kâsım Müsniddü’l-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb Taberânî, *el-Mu’cemu’l-‘evsat*, thk. Târik b. Avazullah b. Muhammed, Abdülmuhsin b. İbrâhim (Kahire: Dâru’l-Harameyn, ts.), 4/189.

³⁸⁰ Zeynüddin Muhammed Abdürraûf Haddâdî el-Münâvî, *Feyzü’l-kadîr şerhu’l-Camii’s-sağîr* (Mısır: Mektebetü’t-Ticâriyyeti’l-Kübrâ, 1356), 4/18.

³⁸¹ Münâvî, *Feyzü’l-kadîr*, 4/18.

³⁸² İbn Receb, *Letâîfu’l-Ma’ârif*, 1/121.

³⁸³ Karabacak, *Hadislerde Bereket* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016), 138.

3.2.2 Günün Erken Vakitleri İçin Yapılan Bereket Duası

İslâmiyet, insanın en değerli sermayesi olan zamanın iyi bir şekilde yönetilmesi ve değerlendirilmesi konusunda dikkatleri çekmiştir. Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamberin özellikle ibadet hayatındaki “zaman” merkezli yaklaşımı, inananları zaman kavramı karşısında bilinçli olmaya sevk etmiştir. Bu konuda İmam- ı Şâfiî'nin, (ö. 204/820) “Sûfiler ile arkadaşlık ettim. Bu arkadaşılığımın iki cümle faydam oldu. Onların şöyle söylediklerini işittim: Vakit; kılıca benzer, eğer sen onu kesemezsen, o seni keser” sözleri İslâm dininin zaman anlayışının oldukça anlamlı bir ifadesidir.³⁸⁴ Yine Hz. Peygamberden nakledilen bir hadiste insanoğlunun “vakit” konusunda ne kadar aldandığına, zaman yönetiminde gösterdiği gevşekliğe dikkat çekilmiştir.³⁸⁵ Bilhassa İslâm dininde büyük bir önem atfedilmiş olan ibadetler; günlük, haftalık ve senelik olmak üzere planlanmış, başta namaz ibadeti olmak üzere “belirli zamanlarda”³⁸⁶ yapılma kaydı ile kayıtlanmıştır. Bir günlük zaman dilimi içerisinde özellikle günün erken vakitlerine dikkat çeken Hz. Peygamber'den Tirmizî *Sünen* 'inde şöyle nakletmiştir:

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ عَنْ يَعْلَى بْنِ عَطَاءٍ عَنْ عُمَارَةَ بْنِ حَبِيبٍ عَنْ صَخْرِ الْغَامِدِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ “اللَّهُمَّ بَارِكْ لَأُمَّتِي فِي بُكُورِهَا”. قَالَ وَكَانَ إِذَا بَعَثَ سَرِيَّةً أَوْ جَيْشًا بَعَثَهُمْ فِي أَوَّلِ النَّهَارِ . قَالَ وَكَانَ صَخْرٌ رَجُلًا تَاجِرًا فَكَانَ يَبْعَثُ تِجَارَتَهُ فِي أَوَّلِ النَّهَارِ فَأَثَرَى وَكَثُرَ مَالُهُ .³⁸⁷

Yâkûb b. İbrâhîm → Hüseyim b. Beşîr → Ya'la b. Atâ → Umâre b. Hadîd, ona da Sahr b. el-Ğamidî şöyle nakletmiştir: “Allah'ım ümmetim için erken vakitleri bereketli kıl.” Hadisin devamında ise Resûlüllâh'ın (s.a.v), bir seriyye veya ordu göndermek istediğinde günün erken vakitlerinde gönderdiği belirtilmiştir. Bu rivayeti Hz. Peygamber'den (s.a.v) nakleden Sahr,³⁸⁸ ise ticaretle meşgul olduğu, ticaret için bir kafilâ göndereceği zaman kervanını günün erken saatlerinde gönderdiği, bu sebeple de kazancının ve malının bol olduğu ifade edilmektedir.

³⁸⁴ Abdulfettâh Ebû Gudde, *Zamanın Kıymeti*, çev. Enbiya Yıldırım (Ankara: Takdim Kitap, 2019), 55.

³⁸⁵ “İnsanların çoğunun aldandığı iki nimet vardır: Sağlık ve boş vakit.” Buhârî, “Rikâk”, 1; Tirmizî, “Zühâd”, 1; Dârimî, “Rikâk”, 2.

³⁸⁶ en- Nîsâ, 4/103.

³⁸⁷ Tirmizî, “Büyû”, 6.

³⁸⁸ Ebû Dâvûd, bu kişinin Sahr b. Vedâ'a olduğunu ifade etmiştir. Ebû Dâvûd, Cihâd, 78.

Tirmizî bu rivayetin “hasen” olduğunu, çünkü Sahr el- Ğâmidî’nin Hz. Peygamberden başka bir rivayetin bilinmediğini belirtmiştir.

Bu rivâyet Ahmed b. Hanbel’in Müsned’inde,³⁸⁹ İbn Mâce,³⁹⁰ Ebû Dâvûd,³⁹¹ ve Dârimî’nin *Sünen*’inde de³⁹² yer almaktadır.

Bazı kaynaklarda hem rızık talebi hem de ilim tahsili için günün erken vakitleri tavsiye edilen bir zaman dilimidir.³⁹³ Bununla birlikte rızık tahsilinin güneşin doğuşundan sonraya bırakılması daha uygun görülürken, güneşin doğuşundan önceki vaktin Hz. Peygamber’in yaptığı gibi zikir ve istiğfar ile değerlendirilmesi daha uygun görülmüştür.³⁹⁴ Nitekim bu konu ile ilgili Câbir b. Semüre’den (ö. 74/694) gelen bir rivayette Allah Resûlü’nün (sav) sabah namazını kıldıktan sonra güneş doğup yükselineye kadar yerinde bağdaş kurup oturduğu³⁹⁵ bildirilmiştir. Rivâyetten de anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber gün içerisinde zamanını tanzim etmeye ibadetlerden başlamıştır. Bu hususla ilgili Ebû Berze el-Eslemî’nin (ö. 65/685) naklettiği bir rivâyetten ise Hz. Peygamber’in yatsı namazından önce uyumaktan, namazı kıldıktan sonra da sohbetten hoşlanmadığı ifade edilmiştir.³⁹⁶

Vaktin en güzel şekilde değerlendirilebilmesi için güne erken başlamak oldukça önemlidir. Bunun için ise Hz. Peygamber yatsı namazından sonra konuşmayı, oyalanmayı hoş karşılamamıştır. Müslim şârihlerinden Nevevî bu rivayet ile ilgili olarak şöyle söylemiştir: “Âlimler, yatsı namazından önce uyumayı Hz. Peygamberin uygun görmemesinin nedenini derin uykuya dalarak namazı veya namaz için faziletli vakti veya uyuyarak cemaatle namaz kılma faziletini kaçırma tehlikesi olarak izah etmişlerdir. Namaz sonrasında konuşmayı uygun görmemesinin nedeni ise, bu

³⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 24/177, 325. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Hüseyim b. Beşîr— Ya’la b. Atâ— Umâre b. Hadîd— Sahr el-Ğâmidî. Muhakkik hadisin “اللَّهُمَّ بَارِكْ لَأُمْنِي فِي بُكُورِهَا” kısmı dışında isnadın zayıf olduğunu, bu kısmın ise şevâhidleri ile beraber “hasen” olduğunu ifade etmiştir.

³⁹⁰ İbn Mâce, “Ticâret”, 41. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Ebû Bekir İbn Ebû Şeybe— Hüseyim b. Beşîr— Ya’la b. Atâ— Umâre b. Hadîd— Sahr el-Ğâmidî. Muhakkik hadisin “sahîh li-gayrihi” olduğunu, isnadın ise Umâre b. Hadîd’in meçhul olması sebebiyle “zayıf” olduğunu ifade etmiştir.

³⁹¹ Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 78. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Saîd b. Mansûr— Hüseyim b. Beşîr— Ya’la b. Atâ— Umâre b. Hadîd— Sahr el-Ğâmidî. Muhakkik hadisin “sahîh li-gayrihi” olduğunu, isnadın ise Umâre b. Hadîd’in meçhul olması sebebiyle “zayıf” olduğunu ifade etmiştir.

³⁹² Dârimî, “Siyer”, 1. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Saîd b. Âmir— Şu’be b. Haccâc— Ya’la b. Atâ— Umâre b. Hadîd— Sahr el-Ğâmidî. Muhakkik hadisin şevahitleri ile birlikte “hasen” olduğunu ifade etmiştir.

³⁹³ Münâvî, *Feyzü’l-kadîr*, 3/195.

³⁹⁴ Münâvî, *Feyzü’l-kadîr*, 1/394.

³⁹⁵ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 26.

³⁹⁶ Ebû Dâvûd, “Salât”, 3; İbn Mâce, “Salât”, 12; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 33/37.

hareketin insanların gecenin geç saatlerine kadar uykusuz kalmalarına neden olması, aniden bastıran uykunun ise onları zikir yapmaktan, gece namazı kılmaktan, sabah namazını vaktinde veya en faziletli vakitte kılmaktan alıkoyma tehlikesidir.³⁹⁷

3.2.3 Perşembe Gününün Erken Vakitlerinin Bereketli Kılınması

Her günün erken vakti bereketli ve önemli olmakla birlikte Hz. Peygamber perşembe gününe özel olarak işaret etmektedir. Ebû Hüreyre'den gelen bir rivayette Hz. Muhammed (s.a.v) Perşembe gününün³⁹⁸ erken vakitlerinin mübarek kılınması için dua etmiştir ve şöyle söylemiştir

حَدَّثَنَا أَبُو مَرْوَانَ مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ الْعُثْمَانِيُّ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَيْمُونٍ الْمَدَنِيُّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ أَبِيهِ
عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ”اللَّهُمَّ بَارِكْ لَأُمَّتِي فِي بُكُورِهَا يَوْمَ الْخَمِيسِ“³⁹⁹

Ebû Mervan Muhammed b. Osman → Muhammed b. Meymûn ez-Za'feranî → Abdurrahman b. Ebû Zinâd → Ebû Zinâd Abdullah b. Zekvân el-Kuraşî → Ebû Dâvûd A'rec Abdurrahman b. Hürmüz ona da Ebû Hüreyre şöyle nakletmiştir: “Allah’ım ümmetim için Perşembe günlerinin erken vaktini bereketli kıl!”

Hadisin ravilerinden Abdurrahman b. Ebû Zinâd’ı İbn Hacer sadûk olarak tanımlamış ayrıca onun hafızasının Bağdat’a geldikten sonra bozulduğunu ifade etmiştir.⁴⁰⁰ Nesâî ise onun rivayetleri ile ihticâc edilemeyeceği kanaatindedir.⁴⁰¹ Muhakkik bu rivâyetin isnadının “zayıf” olduğunu ifade etmiştir.⁴⁰²

Bütün inanç sistemlerinde insanlar tarafından son derece önemsenen ve mukaddes kabul edilen bazı şeyler vardır. Örneğin insanlar içerisinde daha seçkinleri olduğu gibi, mekanlar içerisinde de seçkin ve kutsal olanları mevcuttur. Zaman kavramını da bu çerçevede içerisinde değerlendirebiliriz. Örneğin ramazan ayı diğer aylar içerisinde, Kadir gecesi yılın diğer geceleri içerisinde, cuma günü haftanın diğer günleri içerisinde

³⁹⁷ Nevevî, *el-Minhâc*, 5/146.

³⁹⁸ Hz. Peygamber (s.a.v), Ka'b b. Mâlik'in oğlu Abdurrahman'ın bildirdiğine göre Tebuk seferine perşembe günü çıkmıştır. Çünkü Allah'ın Resûlü, sefere perşembe günü çıkmayı severdi. Buhârî, “Cihâd ve Siyer”, 103.

³⁹⁹ İbn Mâce, “Ticâret”, 41.

⁴⁰⁰ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/340.

⁴⁰¹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 1/161.

⁴⁰² İbn Mâce, “Ticâret”, 41.

daha faziletli kabul edilmiştir. Yine haram aylar, üç aylar, bayram günleri de bu faziletten nasibini almış zaman dilimleridir. Hadislerde özellikle bazı zaman dilimlerine Peygamberimizin ayrı önem verdiğini, bu zaman dilimlerinin bereketi için Yüce Allah’a dua ederken, bu bereketten istifade etmesi için de insanları teşvik ettiğini görmekteyiz. Hz. Peygamber’in hadislerinde özel olarak zikrettiği bu zaman dilimlerinin; insanların kendi içine dönmesine, ibadet şuuru kazanmasına, Rabbi ile olan bağıını güçlendirmesine, bir mü’min için oldukça önemli olan “vakit” bilincini kazanmasına önemli katkıları olduğu söylenebilir.

3.3 Hz. Peygamber’in Bereket Duasında Bulunduğu Yiyecek ve İçecekler

Rivâyetlerde Hz. Peygamber’in bazı yiyecek ve içeceğe de bereket ile dua ettiği görülmektedir. Bilhassa insanoğlunun ilk rızıklandırıldığı nimet olması ve pek çok açıdan besleyiciliği ile ön plana çıkan süt bunlardan biridir. Yine hemen hemen her evde bulunan ve külfetsiz bir gıda olan sirke de bu rivâyetlerde zikredilmiştir. Hz. İbrâhim Mekke’ye oğlu İsmâil’i ziyaret için geldiği bir sırada zemzeme bereket duası etmiş, Hz. Peygamber’de atası İbrâhim (a.s) gibi zemzemin mübârek ve bereketli olduğunu ve diğer sulardan daha hayırlı olduğunu ifade etmiştir.

3.3.1 Süt

İnsanoğlunun temel gıda maddelerinden biri olan süt, gerek İslâm öncesi gerekse de İslâm sonrası Arap toplumunda yaygın olarak kullanılan temel besin maddelerinden biriydi. Süt ve süttten elde edilen ürünler özellikle Bedevî Arapların hem geçim hem de yaşam kaynağıydı.⁴⁰³ Kur’an-ı Kerîm’de Yüce Allah sütün oluşumuna dikkatleri çekerek “Sizin için sağmal hayvanlarda da kesin olarak ibret vardır. Nitekim size hayvanın karnında, besin artıklarıyla kan arasında (oluşan), içenlere lezzet veren saf süt içiriyoruz”⁴⁰⁴ buyrularak ibret alınması istenmiştir. Bir diğer âyette ise sütün şifalı bir gıda olduğu ifade edilmektedir: “Onların karınlarından, farklı renk ve çeşitlerde şerbet (kıvamında bir sıvı) çıkar ki onda insanlara şifa vardır. İşte bunda da düşünen bir topluluk için açık delil bulunmaktadır.”⁴⁰⁵ Kur’an-ı Kerîm’de cennet ehline

⁴⁰³ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, 14/263.

⁴⁰⁴ en-Nahl, 16/66.

⁴⁰⁵ en-Nahl, 16/69.

bahşedilecek nimetler arasında sütte sayılmıştır. “Rabbine itaatsizlikten sakınanlara vaad edilen cennetin temsili şudur: İçinde doğal nitelikleri bozulmamış su ırmakları, tadı bozulmamış süt ırmakları, içenlere lezzet veren şarap ırmakları, süzölmüş bal ırmakları bulunan bir bahçedir...”⁴⁰⁶

İbn Abbas’dan gelen bir rivâyette ise Allah Resûlü sütü bereket ile vasıflandırmış, ona verilen bu bereketin ziyadeleşmesi için de Yüce Allah’a dua etmiştir. Sütün oldukça doyurucu ve besleyici bir gıda olduğuna da dikkat çeken Hz. Peygamber onu hem yiyecek hem de içecek olarak tanımlamıştır. Tek başına kullanımının yanı sıra kendisinden pek çok alanda istifade edilmesi de ondaki bu bereketin bir göstergesidir diyebiliriz. İbn Mâce’nin *Sünen*’inde konu ile ilgili olarak şu rivâyet nakledilmiştir:

حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ أَطْعَمَهُ اللَّهُ طَعَامًا فَلْيَقُلِ اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ، وَارْزُقْنَا خَيْرًا مِنْهُ. وَمَنْ سَقَاهُ اللَّهُ لَبَنًا فَلْيَقُلِ اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ، وَزِدْنَا مِنْهُ. فَإِنِّي لَا أَعْلَمُ مَا يُجْزَى مِنَ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ إِلَّا اللَّبَنُ." ⁴⁰⁷

Hişâm b. Ammâr→ İsmâil b. Ayyâş→ Ebû Velîd İbn Cüreyc→ İbn Şihâb→ Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe— ona da İbn Abbâs Resûlüllah’ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir: “Allah bir kimseye bir yemek yedirdiği zaman, o kimse ‘Allah'ım! Bize bu yemeği bereketli kıl ve bizi bundan daha hayırlısıyla rızıklandır’ diye dua etsin. Allah bir kimseye bir miktar süt içirdiğinde de o kimse ‘Allah'ım! Bize bu sütü bereketli kıl ve bize bu nimetini artır’ diye dua etsin. Çünkü ben, yiyeceğin ve içeceğin yerini tutan (açlığı ve susuzluğu gideren) süttten başka bir gıda bilmiyorum.”

⁴⁰⁶ Muhammed, 47/15.

⁴⁰⁷ İbn Mâce, “Et’ime”, 35.

Bu rivâyet Ebû Dâvûd ⁴⁰⁸ ve Tirmizî'nin *Sünen*'inde, ⁴⁰⁹ Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde ⁴¹⁰ de nakledilmiştir.

Hadisin râvilerinden İsmâil b. Ayyâş cerhe uğramıştır. Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 277/890) “leyyin”, Nesâî “zayıf”, İbn Hibbân ise onun “hata ettiğini” ifade etmiştir. ⁴¹¹ Ebû Velîd İbn Cüreyc'de hadisin cerh edilen râvilerindendir. ⁴¹² Şuayb el-Arnaûd isnadın zayıf, hadisin ise “hasen” olduğunu ifade etmiştir. ⁴¹³

Yine Hz. Âişe'den yapılan bir rivâyette ise kendisine süt ikram edilen Hz. Peygamber onun oldukça bereketli bir nimet olduğunu dile getirir ve “(Süt) bir berekettir” ya da “(Süt) iki berekettir” buyururdu. ⁴¹⁴ Hz. Peygamber bir gece rüyasında kana kana süt içtiğini sonra da bu sütü Hz. Ömer'e (r.a) uzattığını görmüştür. Oradakilerin bu rüyanın tabirini merak etmeleri üzerine de Allah Resûlü sütü “ilim” olarak tabir etmiştir. ⁴¹⁵ Yine Mirâç gecesi Cebrâil (a.s) tarafından kendisine sunulan birisi süt diğeri de şarap dolu kâseden süt dolu olanı seçmesi, Cebrâil (a.s) tarafından “fıtratı tercih” etmesi olarak yorumlanmıştır. ⁴¹⁶ Zikredilen rivâyetlerde “fıtrat” ve “ilim” ile vasıflandırılması sütün temel bir gıda maddesi olmasının ötesinde İslâm toplumunda oldukça müsbet bir yer edinmesine de vesile olmuştur.

Yine Hâkim'in naklettiği bir hadiste inek sütünün şifa olduğu ifade edilmiştir. ⁴¹⁷ Bu bağlamda bazı hadis kaynaklarında Hz. Peygamber'in şifa bulmaları amacıyla

⁴⁰⁸ Ebû Dâvûd, “Eşribe”, 21. Bu hadisin senedi şu şekildedir: Müsedded b. Müserhed— Hammâd b. Zeyd— Ali b. Zeyd el-Kuraşî— Ömer b. Ebû Harmele— İbn Abbas Abdullah b. Abbas. Hadisin isnadında yer alan Ali b. Zeyd el-Kuraşî Tirmizî tarafından “Sadûk”, Nesâî tarafından “Daîfü'l-hadis” olarak nitelendirilmiştir. bkz: Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, 20/439. Muhakkik isnadın “zayıf”, hadisin ise şevâhidleri ile “hasen” olduğunu ifade etmiştir.

⁴⁰⁹ Tirmizî, “Deavât”, 54. Bu hadisin senedi şu şekildedir: Ahmed b. Men'i— İsmâil b. İbrâhim— Ali b. Zeyd el-Kuraşî— Ömer b. Ebû Harmele— İbn Abbas Abdullah b. Abbas. Hadisin isnadında yer alan Ali b. Zeyd el-Kuraşî nedeniyle Tirmizî bu rivâyetin “hasen” olduğunu ifade etmiştir.

⁴¹⁰ Ahmed b. Hanbel, el- Müsned, 4/345. Bu hadisin senedi şu şekildedir: İsmâil b. Uleyye— Ali b. Zeyd el-Kuraşî— Ömer b. Ebû Harmele— İbn Abbas Abdullah b. Abbas. Senedde yer alan İsmâil b. Ayyâş ve Ebû Velîd İbn Cüreyc nedeniyle muhakkik bu isnadın “zayıf”, hadisin ise “hasen” olduğunu belirtmiştir.

⁴¹¹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî ez-Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl fî nakdi'r-ricâl veylühü Zeylû Mizân'il-İ'tidâl*, thk. Ali Muhammed Muavvad, Âdil Ahmed Abdülmevcûd (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995), 1/400.

⁴¹² Ebû Mahzûre rivâyeti incelenirken bu râvi hakkında bilgi verilmiştir.

⁴¹³ İbn Mâce, “Et'ime”, 35.

⁴¹⁴ İbn Mâce, “Et'ime”, 35. Rivâyetin râvilerinden Zeyd b. Hübâb ve Câfer b. Bürd er-Râsibiy “sadûk” ve “hasenü'l-hadis” olarak nitelendirilmiştir. bkz: İbn Hacer, *Tehzibü'l-Tehzib*, 3/402.

⁴¹⁵ Buhârî, “İlim”, 22; Tirmizî, “Rüya”, 9, “Menâkıb”, 17.

⁴¹⁶ Müslim, “İmân”, 264; Tirmizî, “Tefsîru'l-Kur'ân”, 17.

⁴¹⁷ Hâkim, *el-Müstedrek*, 4/218.

birtakım insanlara sütü tavsiye ettiğini görmekteyiz.⁴¹⁸ Bu ve buna benzer rivâyetleri değerlendirirken unutulmamalıdır ki, kişinin yaşadığı bölgenin özellikleri, kişinin mizacı, hastalığın seyri, beslenme alışkanlıkları da göz önünde bulundurulmalı,⁴¹⁹ Hz. Peygamber’in bu tür tavsiyelerinde genelleme yapmaktan kaçınılmalıdır.

3.3.2 Sirke

Hemen hemen her evde bulunan, külfetsiz ve temini kolay bir gıda olan sirke de Hz. Peygamber’in bereket dualarında yer almıştır.

حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ عُثْمَانَ الدِّمَشْقِيُّ حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ رَازَانَ أَنَّهُ حَدَّثَهُ قَالَ حَدَّثَنِي أُمُّ سَعْدٍ قَالَتْ ”دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى عَائِشَةَ وَأَنَا عِنْدَهَا فَقَالَ ”هَلْ مِنْ غَدَاءٍ. قَالَتْ عِنْدَنَا خُبْزٌ وَتَمْرٌ وَخَلٌّ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ”نِعْمَ الْإِدَامُ الْخَلُّ اللَّهُمَّ بَارِكْ فِي الْخَلِّ فَإِنَّهُ كَانَ إِدَامَ الْأَنْبِيَاءِ قَبْلِي وَلَمْ يَفْتَقِرْ بَيْتٌ فِيهِ خَلٌّ“⁴²⁰

Abbâs b. Osmân ed-Dîmeşkî→ Velîd b. Müslim→ Anbese b. Abdurrahmân→ Muhammed b. Zâzân, ona da Ümmü Sa’d’ın bildirdiğine göre, Hz. Âişe ile birlikte oldukları bir sırada Resûlullah (s.a.v) gelir ve Hz. Âişe’ye “Yiyecek bir şey var mı?” diye sorar. Hz. Âişe de “Ekmek, hurma ve sirke” bulunduğunu söyler. Bunun üzerine Hz. Muhammed (s.a.v) şöyle buyurur: “Sirke ne güzel katıktır. Allah’ım! Sirkeyi bereketlendir. Zira sirke benden önceki peygamberlerin de katığı idi. İçerisinde sirke bulunan bir ev fakirleşmez (katık sıkıntısı çekmez).”

Hadisin ravilerinden Anbese b. Abdurrahman el-Kuraşî’nin rivayetlerini Buhârî “terekûhu” ibaresi ile almadığını belirtmiş, Ebû Dâvûd, Nesâî ve Dârekutnî (ö. 385/995) onun “zayıf” olduğunu belirtmiş, Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 277/890) ise onun “hadis uydurduğunu” ifade etmiş ve “metrûkû’l-hadis” olarak nitelendirmiştir.⁴²¹ Hadisin ravilerinden Muhammed b. Zâzân el-Medenî ile ilgili olarak Buhârî

⁴¹⁸ Örneğin Allah Resûlü (s.a.v) kendisine gelerek Medîne’nin havasının onlara iyi gelmediğini, bu sebeple rahatsızlandıklarını ifade eden Ureyne kabilesine mensup bir grup insanı sütlerinden ve idrarlarından istifade etmeleri için sadaka develerinin bulunduğu bölgeye gönderir. Rivâyetin devamında ise onların Hz. Peygamberin bu tavsiyesine uydukları ve şifa buldukları yer almaktadır. bkz. Tirmizî, Tıb, 6. Şunu da belirtmek gerekir ki rivayette zikredilen bu yöntem tıbbî olanakların yeterince gelişmediği bir zamanda, zaruret sebebi ile tavsiye edilmiştir. İbrahim Kutlay, *Sünnete Göre Kutsiyet* (İstanbul: Çıra Yayınları, 2010), 277.

⁴¹⁹ İbrâhim Canan, *Hiz. Peygamber’in Sünnetinde Tıp* (İstanbul: Akçağ, 1995), 120.

⁴²⁰ İbn Mâce, “Et’ime”, 33.

⁴²¹ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, 22/418, İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, 8/161.

“münkerü’l-hadis”, Ebû Hâtim er-Râzî “metrûkü’l-hadis”,⁴²² Dârekutnî ise “zayıf” olduğunu belirtmiştir.⁴²³ Muhakkik bu rivâyetin “mevzu” olduğunu ifade etmiştir.⁴²⁴

Bununla birlikte Müslim *Sahih*’inde,⁴²⁵ Tirmizî⁴²⁶, Nesâî⁴²⁷ ve Dârîmî’nin⁴²⁸ *Sünen*’inde, Ahmed b. Hanbel ise *Müsned*’inde⁴²⁹ Hz. Peygamber’in (s.a.v), sirke ile ilgili olarak “نِعْمَ الْإِدَامُ الْخَلِّ” “Sirke ne güzel katıktır” buyurduğunu nakletmişlerdir. Ancak bu rivâyetlerde sirkeye yapılan bereket duası yer almamaktadır.

Hattâbî’ye (v388/998) göre Resûlullah (s.a.v) sirkeyi güzel bir katık olmakla överken; aynı zamanda yemeklerde iktisatlı olmayı, oburluk ve de israftan kaçınmayı, insan nefsinin yemeğe tutku ile bağlanmaktan kaçınmasını övmüştür. Aynı zamanda sirke ve benzeri kolaylıkla temin edilebilecek katıklar tercih edilmeli, kişi kendisini pahalı ve temini meşakkatli katıklara alıştırmamalıdır. Zira ağır yemekler şehveti azdırır, şehvet ise kişinin hem bedenine hem de dinine zarar verir.⁴³⁰ Nevevî ise Hattâbî’nin görüşünü naklederek, sirkenin övüldüğü bu hadisi zâhirî anlamı ile kabul etmenin daha uygun olacağını, zira sirkenin iktisatlı olmak ya da nefsin isteklerine dalmayı terk etmek gibi yönlerinin başka rivayetlerden anlaşılabileceğini ifade etmiştir.⁴³¹

3.3.3 Zemzem

Mescid-i Harâm’da, Kâbe’nin yaklaşık 19 m. uzağında, Hacerü’l-esved’in ise tam karşısında yer alan,⁴³² rivâyetlerde mübarek bir su olduğu bildirilen zemzemin kelime anlamı “belirsiz gök gürültüsü, alçak sesle konuşmak, titreme” demektir. “zemzeme, zemmezem, zümmezim ve zemmizem” kelimeleri ile arasında bir ilişki kurularak “uzaktan mırıldanmak, belirsiz ses, uzaktan anlaşılmayan vızıltı, atların burunlarından çıkardığı ses, insanlardan bir topluluk, alem (özel) isim” anlamlarının yanında “bol,

⁴²² Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, 25/206.

⁴²³ İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, 9/165.

⁴²⁴ İbn Mâce, “Et’ime”, 33.

⁴²⁵ Müslim, “Eşribe”, 164, 165, 167, 168.

⁴²⁶ Tirmizî, “Et’ime”, 35.

⁴²⁷ Nesâî, “Eymân ve Nüzûr”, 21.

⁴²⁸ Dârîmî, “Et’ime”, 18.

⁴²⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 22/133.

⁴³⁰ el-Hattâbî, *Meâlimü’s-Sünen*, 4/454.

⁴³¹ Nevevî, *el-Minhâc*, 14/6-7.

⁴³² Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Zemzem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/242.

bereketli, doyurucu ve kaynağı zengin su” anlamlarına da gelmektedir.⁴³³ Hz. Hâcer’in, uzun arayışlar sonunda oğlu İsmail’i bırakmış olduğu yerde suyun fışkırarak aktığını görmesi üzerine “yavaş yavaş ak, dur!” demesi ya da yayılmasını engellemek için etrafını kum ile çevrelemesinden dolayı “zemzem” ismini aldığı da ileri sürülmüştür.⁴³⁴

Hz. İbrahim (a.s) oğlu İsmâil’i (a.s) ziyaret için Mekke’ye geldiği bir sırada (o dönemde Mekke civarında hububat yoktu) etlerinin ve sularının hayırlı ve bereketli olması için dua etmiştir. Buhârî *Sahîh*’inde bu rivâyeti şöyle nakletmiştir:

وَحَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ أَيُّوبَ السَّخْتِيَانِيِّ وَكَثِيرِ بْنِ كَثِيرٍ بْنِ الْمُطَّلِبِ بْنِ أَبِي وَدَاعَةَ ، يَزِيدُ أَحَدُهُمَا عَلَى الْآخَرِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ ”... ، فَلَبِثَ عَنْهُمْ إِبْرَاهِيمُ مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ أَنَاهُمْ بَعْدُ ، فَلَمْ يَجِدْهُ ، فَدَخَلَ عَلَى امْرَأَتِهِ ، فَسَأَلَهَا عَنْهُ . فَقَالَتْ خَرَجَ يَبْتَغِي لَنَا . قَالَ كَيْفَ أَنْتُمْ وَسَأَلَهَا عَنْ عِيْسَاهُمْ ، وَهَيْبَتِهِمْ . فَقَالَتْ نَحْنُ بِخَيْرٍ وَسَعَةٍ . وَأَنْتِ عَلَى اللَّهِ . فَقَالَ مَا طَعَامُكُمْ قَالَتْ اللَّحْمُ . قَالَ فَمَا شَرَابُكُمْ قَالَتْ الْمَاءُ . فَقَالَ اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي اللَّحْمِ وَالْمَاءِ . قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ يَوْمَئِذٍ حَبٌّ ، وَلَوْ كَانَ لَهُمْ دَعَا لَهُمْ فِيهِ . قَالَ فَهُمَا لَا يَخْلُو عَلَيْهِمَا أَحَدٌ بَعِيرٌ مَكَّةَ إِلَّا لَمْ يُوَافِقَاهُ...”⁴³⁵

Abdullah b. Muhammed→ Abdürrezzâk→ Ma'mer→ Eyyûb es-Sahtiyânî ve Kesîr b. Kesîr b. el-Muttalib b. Ebû Vedâa, (bu ikisinin her biri diğerine göre bazı fazlalıklar da zikrederek) onlara Saîd b. Cübeyr’in söylediğine göre İbn Abbas şöyle dedi: “...İbrâhim (a.s) bir müddet sonra (tekrar) oğlu İsmail’i (a.s) görmek için (Mekke’ye) döndü. Evde İsmail’i (a.s) bulamayınca eşine nerede olduğunu sordu. O da “rızkımızı temin etmek için gitti” diyerek cevap verdi. İbrâhim (a.s): “Nasılsınız? Haliniz vaktiniz yerinde mi?” diye sordu. İsmail’in (a.s) eşi: “Bizler saadet ve bolluk içindeyiz” diyerek Allah’a hamd etti. İbrâhim (a.s): “Ne yiyip içiyorsunuz?” diye sorması üzerine İsmail’in (a.s) eşi: “Et yiyoruz, su içiyoruz” diyerek karşılık verdi. Bu cevap üzerine İbrâhim (a.s): “اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي طَعَامِهِمْ وَشَرَابِهِمْ” “Ey Rabbimiz! Bunların etlerini ve sularını mübarek kıl, hayır ve bereket ihsan eyle!” diyerek dua etti.⁴³⁶ Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: “İbrâhim (a.s) zamanında Mekke civarında hububat yoktu. Av eti ile gıdalanıyorlardı. Eğer o zaman hububat olsaydı, İbrâhim (a.s) hububat hakkında

⁴³³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 12/273-274.

⁴³⁴ Küçükaşcı, “Zemzem”, 44/242.

⁴³⁵ Buhârî, “Ehâdisü'l-Enbiyâ”, 9.

⁴³⁶ Buhârî’de yer alan diğer bir rivâyette ise “اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي طَعَامِهِمْ وَشَرَابِهِمْ” “Allah’ım bunların yiyecek ve içeceklerini mübarek kıl!” şeklinde yer almaktadır. Buhârî, “Ehâdisü'l-Enbiyâ”, 9.

da dua ederdi.”⁴³⁷ İbn Abbas’ın (r.a) ifadesiyle Hz. İbrâhim’in duası bereketiyle olsa gerek “Bu iki şey (et ve su) Mekke’den başka hiçbir yerde Mekke’deki kadar kişinin sıhhatine uygun düşmez...”⁴³⁸

Hz. İbrâhim’in (a.s) duasına mazhar olan zemzemin rivâyetlerde yer alan bir özelliği de insan için besleyici bir gıda oluşu, kişiyi tok tutarak başka bir gıdaya ihtiyaç duyulmamasıdır. Öyle ki Hz. Muhammed’in risâletini işiten ve onu görmek üzere Mekke’ye gelen Ebû Zer (ö.32/653) günlerce aç kaldığını ve sadece zemzem ile gıdalandığını, üstelik bu süre içinde kilo bile aldığını ifade etmesi üzerine Hz. Peygamber “O, gerçekten mübarek bir sudur, doyurucu bir gıdadır” buyurmuştur.⁴³⁹

Câbir b. Abdullah’ın (r.a) rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v), “mübârek” olarak nitelendirdiği zemzemin şifa yönüne de işaret etmiş ve “Zemzem suyu, hangi niyet ve maksatla içilirse ona şifa olur” buyurmuştur.⁴⁴⁰ Sahîhayn’da yer alan bir rivâyette, Resûl-i Ekrem’in (s.a.v) mi’râca yükseltilmeden önce kendisine gelen Cebrâil (a.s) tarafından zemzem ile yıkanan kalbinin ilim ve hikmet ile doldurulduğu nakledilirken,⁴⁴¹ diğer bir rivâyette ise zemzemi kana kana içmenin imanının kemali ve nifaktan uzak olmanın⁴⁴² bir alameti olduğu ifade edilmiştir.

Resûlüllah’ın çeşitli gıdalar ile ilgili rivayetleri, Allah Teâlâ’nın vermiş olduğu akıl ve tecrübeye, içinde yaşamış olduğu toplumun bilgi birikimine de dayanmaktadır. Rivayetlerde “bereketli” olarak ifade edilen süt ve su(zemzem), insanoğlunun temel besin maddelerinden ikisini oluşturmaktadır. Yine bu içeceklerinin besleyicilik değerlerinin oldukça yüksek olması ve diğer gıdalara göre ulaşımının kolay olması nedeni ile “bereket” kavramı ile nitelenmişlerdir. Sirke ile ilgili mezkûr rivayette ise Resûlüllah’a (s.a.v) o esnada evde sirke bulunduğu belirtilmesi üzerine hiçbir nimeti

⁴³⁷ Buhârî, “Ehâdisü’l-Enbiyâ”, 9.

⁴³⁸ Buhârî, “Ehâdisü’l-Enbiyâ”, 9.

⁴³⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 35/414; Müslim, “Fadâilu’s-Sahâbe”, 132.

⁴⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 23/140; İbn Mâce, “Menâsik”, 78; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, 1/259; Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, 1/646. İbn Hacer, râvilerinin güvenilir olduğunu fakat mürsel ya da mevsul olması konusunda ihtilaf edildiğini, doğrusunun ise bu hadisin mürsel olduğu şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. bkz: İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, 3/493; Hâkim, *Müstedrek*’te farklı bir tarik ile bu rivayeti İbn Abbas’tan nakletmiş ve “sahîh” olduğunu ifade etmiştir. bkz: Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, 1/646.

⁴⁴¹ Buhârî, “Tevhîd”, 37, “Menâkıbü’l-ensâr”, 42; Müslim, “İmân”, 261-263.

⁴⁴² İbn Mâce, “Menâsik”, 78; Ebû’l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *Sünenü’l-Dârekutnî*, thk. Şuayb el-Arnâvut (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2005), 3/354.

küçük görmediğini ifade etmek üzere sirkeye dua etmiş ve “ne güzel katıktır” diyerek de tafdîl etmiştir.⁴⁴³

⁴⁴³ Mustafa Karabacak, “Rivayetlerde Bereketli Olarak Belirtilen Yiyecek -İçeceklerin Tıbb-ı Nebevî Açısından Değerlendirilmesi”, *Tevilat* 2/2 (31 Aralık 2021), 253.

4. RİVAYETLERDE GEÇEN DİĞER BEREKET DUALARI

Bu bölümde başta Hz. Peygamber olmak üzere, sahâbenin çeşitli vesilelerle yaptığı diğer bereket dualarına yer verilmiştir. Hiç kuşkusuz Resûlullah günlük hayatının her anında ve alanında dua etmeye itina göstermiş, bu dualarını ise bereket lafızları ile temellendirmiştir. Sahâbe ise Hz. Peygamber'den görerek ve duyarak içselleştirdikleri bereket anlayışını hem hayatlarına hem de dualarına yansıtmışlardır.

4.1 Yeni Evli Çiftlere Bereket Duası

Aile, hiç kuşkusuz içinde yaşadığımız toplumun yapı taşıdır. Aile kurumunun tarihi ise insanlık tarihi kadar eskidir. Yüce Allah'ın insanları bir erkek ve bir diğiden yarattığı, ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem'in ise bir aileye mensup olduğu Kur'ân-ı Kerîm⁴⁴⁴ ve hadisler⁴⁴⁵ tarafından bizlere haber verilmektedir. Hiç kuşkusuz sağlam bir toplumun inşası, bu toplumun çekirdeğini oluşturan aile kurumunun sağlam temeller üzerine inşa edilmesi ile mümkündür. Bu sebeple gerek Kur'ân gerekse de hadislerde evlilik akdinin iffet, hayâ ve dindarlık esasları üzerine kurulmasına önem verilmiş⁴⁴⁶ konu ile ilgili bir rivayette ise Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Bir kadın ile dört özelliğinden; malı, soyu, güzelliği ve dindarlığından dolayı evlenilir. Sen dindar olanı seç ki elin bereketlensin" buyurmuştur.⁴⁴⁷

Kur'ân-ı Kerîm'in âyetlerine ve Hz. Peygamber'in uygulamalarına bakıldığında toplum içinde ailenin kurumsallaştırıldığı, onu inşa etmenin ve ona zarar verebilecek her türlü tehlikeden korunmasının ise Müslümanlara görev olarak yüklendiği görülmektedir.⁴⁴⁸ Yine bu konu ile ilgili olarak Kur'ân-ı Kerîm, erkek ve kadın arasındaki duygusal bağa dikkat çekerek evliliği meveddet, rahmet gibi kavramlarla vasıflandırmıştır.⁴⁴⁹ Aynı zamanda evliliğin ruhsal boyutuna da dikkat çekilmiş, eşler arasındaki bu yakınlığın, muhabbet ve sevginin Allah'ın bir lütfu ve inayeti olduğu da

⁴⁴⁴ el-Bakara, 2/35; en-Nîsâ, 4/1; el-A'râf, 7/19, 23; Tâhâ, 20/ 117-119.

⁴⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 41/199; İbn Mâce, "Nikâh", 2; Tirmizî, "Nikâh", 2; Nesâî, "Nikâh", 4.

⁴⁴⁶ el-Bakara, 2/221.

⁴⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 18/287; Dârimî, "Nikâh", 4; Buhârî, "Nikâh", 15; İbn Mâce, "Nikâh", 6; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 2; Nesâî, "Nikâh", 13.

⁴⁴⁸ en-Nûr, 24/32.

⁴⁴⁹ er-Rûm, 30/21.

vurgulanmıştır. Unutulmamalıdır ki evlilik akdi, kadın ve erkek arasındaki bu fitrî yakınlığı meşru bir zemine oturtmuş, insanın iffet ve şerefini, aynı zamanda neslini koruma altına almıştır.

İnsanoğlunun fitratı gereği dinimiz tebettülü⁴⁵⁰ yani, insanlardan uzaklaşarak, bekar kalmak sureti ile kendini ibadete vermeyi uygun görmemiştir.⁴⁵¹ İbadetler ancak Resûlullah'ın sünnetinde yer alan usûl çerçevesince yapılır. Hz. Peygamber'in yolu ise hem genişlik hem de kolaylığa dayanan Hz. İbrâhim'in (s.a) yoludur. Bu sebeple oruç tutmaya güç yetirebilmek için yemek, gece ibadetine kalkabilmek için uyumak, nefsin iffeti ve neslin çoğalması için de evlilik esastır.⁴⁵²

Câhiliye döneminde de Arapların pek çok kültürde olduğu gibi evlilik sürecinde eğlenceler düzenledikleri, yakınlarını davet ettikleri ve yemek yedirdikleri bilinmektedir.⁴⁵³ Hadis kaynaklarında yer alan bazı rivayetler ise yeni evli çiftlerin o dönemde nasıl tebrik edildiği ile ilgili bizlere fikir vermektedir. İbn Mâce'nin *Sünen*'inde nakledilen şu rivayet bilhassa Câhiliye kültürünün bir yansımasını da bizlere göstermektedir.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا أَشْعَثُ عَنْ الْحَسَنِ عَنْ عَقِيلِ بْنِ أَبِي طَالِبٍ أَنَّهُ تَزَوَّجَ امْرَأَةً مِنْ بَنِي جُشَيْمٍ فَقَالُوا بِالرِّفَاءِ وَالْبَنِينِ فَقَالَ لَا تَقُولُوا هَكَذَا وَلَكِنْ قُولُوا كَمَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ وَبَارِكْ عَلَيْهِمْ».⁴⁵⁴

Muhammed b. Beşşâr→ Muhammed b. Abdullah→ Eş'as b. Abdülmelik→ Hasan el-Basrî, ona da Akîl b. Ebî Tâlib'in naklettiğine göre; Beni Cüşem'den bir hanımla evlenmişti. Onu “Mutluluklar, tâlihiniz açık olsun ve (çok) oğullarınız olsun”⁴⁵⁵ diyerek tebrik etmişlerdi. Akîl ise bu durum karşısında “Resûlullah'ın söylediğini söyleyin, ‘Allah (evliliğinizi) mübarek etsin, bereketini üzerinizde dâim etsin’ deyin!” diyerek Hz. Peygamberin tebrik ifadelerini hatırlatmıştır.

⁴⁵⁰ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 11/42.

⁴⁵¹ Dârimî, “Nikâh”, 3; Buhârî, “Nikâh”, 1; Müslim, “Nikâh”, 5; Nesâî, “Nikâh”, 4.

⁴⁵² İbn Hacer, *Fethu'l-bâri*, 9/105.

⁴⁵³ Ayrıntılı bilgi için bkz: Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, 8/238,239.

⁴⁵⁴ İbn Mâce, “Nikâh”, 23.

⁴⁵⁵ Nübüvvet öncesi Arap toplumunda davetliler yeni evli çiftleri “Mutluluklar, tâlihiniz açık olsun, oğullarınız (çok) olsun” gibi ifadelerle tebrik etmekteydiler. bkz: Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, 8/241.

Hasan el-Basrî, Akîl b. Ebû Tâlib'ten hadis işitmemiştir. Bu sebeple yukarıda yer alan rivâyet “sahîh li-gayrihî”dir.⁴⁵⁶ Bu rivâyet Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde,⁴⁵⁷ Dârîmî'nin⁴⁵⁸ ve Nesâî'nin *Sünen*'inde de⁴⁵⁹ yer almaktadır.

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde bir başka rivâyette ise Abdullah b. Muhammed b. Akîl'den nakledilen bir rivâyette kendisini بِالرِّفَاءِ وَالْبَيْنِ⁴⁶⁰ diyerek tebrik edenleri Akîl b. Ebû Tâlib uyarmış ve şöyle söylemiştir: “Hz. Peygamber böyle söylemeyi yasakladı. Fakat şöyle söyleyin: “بَارَكَ اللَّهُ لَهَا فِيكَ وَبَارَكَ لَكَ فِيهَا” “Allah sana (evliliğini) mübarek etsin. Eşini de sana hayırlı kılsın.”⁴⁶¹

Özelikle de Câhiliye döneminde kullanılan bu tür tebrik ifadelerini Hz. Peygamber yasaklamış, bunların yerine hayır ve bereket içeren ifadelerle dua edilmesini istemiştir. بِالرِّفَاءِ وَالْبَيْنِ “Mutluluklar, oğullarınız olsun” ifadesi kız çocuklarına karşı bir tavır ve tahkir içermektedir. Kız çocuklarını diri diri gömen bir topluluk için bu ifadeler yadığanmayacak bir durumdur.⁴⁶² Bütün bu rivayetleri incelediğimizde Hz. Peygamber'in çiftleri tebrik ederken Câhiliye dönemi geleneklerinin aksine Yüce Allah'tan çiftler için hayır ve bereket dilediğini görüyoruz. Bu konuyla ilgili olarak Tirmizî'nin *Sünen*'inde nakledilen bir rivâyette Hz. Peygamber yeni evlenen bir kişiyi tebrik ederken:

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا رَفَأَ الْإِنْسَانَ إِذَا تَزَوَّجَ قَالَ « بَارَكَ اللَّهُ لَكَ وَبَارَكَ عَلَيْكَ وَجَمَعَ بَيْنَكُمَا فِي خَيْرٍ »⁴⁶³

⁴⁵⁶ İbn Mâce, “Nikâh”, 23.

⁴⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/261. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: İsmâil b. Uleyye— Yûnûs b. Ubeyd— Hasan el-Basrî— Akîl b. Ebû Tâlib. Muhakkik Hasan el-Basrî, Akîl b. Ebû Tâlib'ten hadis işitmediği için bu rivâyetin “sahîh li-gayrihî” olduğunu ifade etmiştir.

⁴⁵⁸ Dârîmî, “Nikâh”, 6. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Muhammed b. Kesîr— Süfyan es-Sevrî— Yûnûs b. Ubeyd— Hasan el-Basrî— Akîl b. Ebû Tâlib. Muhakkik bu rivâyetin “sahîh” olduğunu ifade etmiştir.

⁴⁵⁹ Nesâî, “Nikâh”, 73. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Amr b. Ali ve Muhammed b. Abdüla'la— Hâlid b. Hâris— Eş'as b. Abdülmelik— Hasan el-Basrî— Akîl b. Ebû Tâlib. Muhakkik bu rivâyetin “sahîh” olduğunu ifade etmiştir.

⁴⁶⁰ İbn Hâcer'in bildirdiğine göre رِفَاء kelimesi tek başına olumsuz bir anlam içermemekle beraber Hz. Peygamber tarafından niçin yasaklandığı konusunda ihtilaf edilmiştir. Bunlardan birincisi bu ifadenin câhiliye döneminde kullanılması bir diğeri de hamd ve tesbih içermemesidir. Bununla birlikte oğulların tahsis edilerek özellikle zikredilmesi, kız çocuklarının ise zikredilmemesi de bu sebepler arasında gösterilmiştir. bkz: İbn Hâcer, *Fethu'l-Bârî*, 9/221.

⁴⁶¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/260. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Hakem b. Nâfi'— İsmail b. Ayyâş— Sâlim b. Abdullah— Abdullah b. Muhammed b. Akîl— Akîl b. Ebû Tâlib. Senedde yer alan Abdullah b. Muhammed b. Akîl, dedesi Akîl b. Ebû Tâlib'e yetişemediği için muhakkik, senedin zayıf, hadisin ise “sahîh li-gayrihî” olduğunu ifade etmiştir.

⁴⁶² Karabacak, *Hadislerde Bereket*, 96-97.

⁴⁶³ Tirmizî, “Nikâh”, 7.

Kuteybe b. Saîd → Abdülazîz b. Muhammed ed-Derâverdî → Süheyl b. Ebû Sâlih → babası (Ebû Sâlih es-Semmân), ona da Ebû Hüreyre şöyle rivâyet etmiştir: Resûlullah (s.a.v), yeni evlenen birisini tebrik ederken; “Allah eşini bereketli ve mübârek kılsın, Sizleri de hayırda cem etsin (birleştirsın)” ifadelerini kullanarak tebrik etmiştir.

Senedde yer alan Abdülazîz b. Muhammed ed-Derâverdî, “sadûk” ve “seyyiü’l-hıfz” olarak cerh edilmiştir.⁴⁶⁴ Tirmizî bu hadisin “hasen-sahîh” olduğunu ifade etmiştir.⁴⁶⁵

Bu rivâyet Dârimî’nin *Sünen*’inde⁴⁶⁶ de nakledilmiştir.

Hiz. Peygamber (s.a.v) evliliği tavsiye etmekle birlikte kendisi de evlenerek bizlere örnek teşkil etmiştir. Buhârî’nin *Sahîh*’inde naklettiğine göre Hiz. Peygamber Zeynep bt. Cahş ile evlendiğinde Hiz. Âişe onu tebrik etmiş ve evliliğinin mübârek olmasını temenni etmiştir.

حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ صُهَيْبٍ عَنْ أَنَسٍ... ”فَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَانْطَلَقَ إِلَى حُجْرَةِ عَائِشَةَ فَقَالَ « السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ وَرَحْمَةُ اللَّهِ ». فَقَالَتْ وَعَلَيْكَ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ ، كَيْفَ وَجَدْتَ أَهْلَكَ بَارَكَ اللَّهُ لَكَ...“⁴⁶⁷

Ebû Ma’mer Abdullah b. Ömer → Abdülvâris b. Saîd → Abdülazîz b. Süheyb, ona da Enes b. Mâlik naklettiğine göre; Resûlullah, (Zeynep bt. Cahş evlendiğinde) çıkıp Hiz. Âişe’nin odasına gitti ve ona “Selam size ey ev halkı! Allah’ın rahmeti üzerinize olsun” dedi. Bunun üzerine Hiz. Aişe, Hiz. Peygambere (s.a.v): “Selam ve Allah’ın rahmeti senin de üzerine olsun, كَيْفَ وَجَدْتَ أَهْلَكَ بَارَكَ اللَّهُ لَكَ “(yeni) hanımını nasıl buldun? Allah (c.c) (onu) sana mübârek eylesin” diyerek Hiz. Peygamber’i tebrik etmiştir.

⁴⁶⁴ Zehebî, *Mizânü’l- i ‘tidâl*, 4/371-372; İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, 6/353.

⁴⁶⁵ Tirmizî, “Nikâh”, 7.

⁴⁶⁶ Dârimî, “Nikâh”, 6. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Nuaym b. Hammâd — Abdülazîz b. Muhammed ed-Derâverdî — Süheyl b. Ebû Sâlih — babası (Ebû Sâlih es-Semmân) — Ebû Hüreyre. Muhakkik hadisin isnadının hasen olup, mütâbileri ile “sahîh” olduğunu ifade etmiştir.

⁴⁶⁷ Buhârî, “Tefsir”, 8.

4.2 Malının İyisini İnfak Edene Bereket Duası

Hiz. Peygamber zekât memurlarını gönderdiğinde hasta ve yaşlı bir deve verilmesi üzerine hoşnutsuzluğunu ifade etmiş, bu kişinin hatasını fark ederek tövbe etmesi ve malının iyisinden zekât vermesi üzerine o kişiye ve malına bereket duası etmiştir.

أَخْبَرَنَا هَارُونُ بْنُ زَيْدٍ بْنُ زَيْدٍ - يَعْنِي ابْنَ أَبِي الزَّرْقَاءِ - قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَاصِمِ بْنِ كُلَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ سَاعِيًا فَأَتَى رَجُلًا فَأَتَاهُ فَصَبَّأَهُ مَخْلُولًا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بَعَثْنَا مُصَدِّقَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنَّ فَلَانًا أَعْطَاهُ فَصَبَّأَهُ مَخْلُولًا اللَّهُمَّ لَا تُبَارِكْ فِيهِ وَلَا فِي إِبِلِهِ. فَبَلَغَ ذَلِكَ الرَّجُلَ فَجَاءَ بِثَاقَةٍ حَسَنَاءَ فَقَالَ أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَإِلَى نَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اللَّهُمَّ بَارِكْ فِيهِ وَفِي إِبِلِهِ. 468

Hârun b. Zeyd b. Yezîd → Zeyd b. Ebû Zerkâ → Süfyân es-Sevrî → Âsım b. Küleyb → Küleyb b. Şihâb, ona da Vâil b. Hucr şöyle nakletmiştir: Allah Resûlü (s.a.v) zekât memurlarından birini gönderdiğinde, zekât olarak kendisine zayıf bir deve verilmesi üzerine “Allah ve Resûlünün zekât memurunu gönderdik. Fakat falanca adam ona zayıf ve hasta bir deve yavrusu vermiş. Allah’ım! Ne kendisine ne de devesine bereket verme” buyurdu. Hiz. Peygamberin bu sözleri o adamın kulağına gidince güzel bir dişî getirerek “Allah’a ve Resûlüne karşı tövbe ediyorum” dedi. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v), “Allah’ım ona ve develerine bereket ihsan eyle” diye dua etti.

Nesâî’nin *Sünen*’inde yer alan rivâyetin isnadında cerh edilen râvî bulunmamakla birlikte muhakkik hadisin “sahîh” olduğunu ifade etmiştir.

İmam-ı Şâfiî, (ö. 204/820) “Onları arındırmak ve temize çıkarmak üzere mallarından sadaka al! Bir de onlar için dua et; çünkü senin duan onlara huzur verir...”⁴⁶⁹ âyetinde yer alan “onlara salât et” ifadesini “zekâtları alındığında onlara dua et” olarak yorumlamıştır. Bu durumda görevli kişi bir kimsenin zekâtını alırken; “Allah, vermiş olduklarında ötürü sana ecir versin ve bunları senin arınman için vesile kılsın, geride

⁴⁶⁸ Nesâî, “Zekât”, 12.

⁴⁶⁹ et-Tevbe, 9/103.

kalan malında da sana bereket ihsan eylesin” diye dua etmesi güzeldir fakat ona nasıl dua ederse etsin Allah’ın izni ile o da yeterlidir” şeklinde âyeti yorumlamıştır. ⁴⁷⁰

Buhârî ise bu konu ile ilgili olarak *Sahîh*’inin “Zekât” bâbında “بَابُ صَلَاةِ الْإِمَامِ، وَدُعَائِهِ” “Devlet başkanının (idarecinin) zekât (sadaka) sahibine dua etmesi” adında bir başlık kullanmıştır. Bu başlığın altında da bir topluluk zekâtını getirdiğinde Allah Resûlü’nün “Allah’ım! Filan kişinin ailesine rahmet et”⁴⁷¹ diyerek dua ettiğini nakletmiştir. Bütün bu rivâyetleri incelediğimizde Hz. Peygamberin zekât ve zekât verilecek mallar konusunda ne kadar titiz olduğunu, bu konuda hassasiyet gösterenleri de ayrıca tebrik ve teşvik ettiğini görmekteyiz.

4.3 Hz. Peygamber ve Hz. İbrâhîm’in Âline ve Nesline Bereket Duası

Ahzâb Sûresi 56. âyet⁴⁷² nâzil olduğunda Resûlullah’a selâm ile birlikte bir de “salât” kavramından bahsetmekte idi. Sahâbîden bazıları Resûlullah’a nasıl sâlat edebileceklerini anlamamış olacak ki, salâtın nasıl yapılacağını sordular. Nitekim İbn Ebî Leylâ’dan şöyle nakledilmiştir.

حَدَّثَنَا قَيْسُ بْنُ خَفْصٍ وَمُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَا حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ حَدَّثَنَا أَبُو فُرَةَ مُسْلِمُ بْنُ سَالِمٍ الْهَمْدَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عِيسَى سَمِعَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي لَيْلَى قَالَ ”لَقِيتُ كَعْبُ بْنَ عُجْرَةَ فَقَالَ أَلَا أُهْدِي لَكَ هَدِيَّةً سَمِعْتُهَا مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ بَلَى ، فَأَهْدِهَا لِي . فَقَالَ سَأَلْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ الصَّلَاةُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ عَلَّمَنَا كَيْفَ نُسَلِّمُ . قَالَ : قُولُوا اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ ، وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ.“ ⁴⁷³

Kays b. Hafs ve Mûsâ b. İsmâil→ Abdulvâhid b. Ziyâd→ Ebû Kurre Müslim b. Sâlim el-Hemdânî→ Abdullah b. İsâ, ona da Abdurramâb b. Ebû Leylâ şöyle demiştir: Ka’b b. Ucre ile karşılaştım bana “Sana Resûlullah’dan işittiğim bir hediye vereyim mi? Hz. Peygamber (s.a.v) yanımıza geldi. Bizler ona ‘Ey Allah’ın Resûlü, biz sana nasıl selâm edeceğimizi öğrendik. Yalnız sana nasıl salât edeceğiz?’ diye sorduk. Hz.

⁴⁷⁰ Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, *el-Ümm* (Beyrut, 1410), 2/90.

⁴⁷¹ Buhârî, “Zekât”, 64.

⁴⁷² “Allah ve melekler peygambere salât ediyorlar; ey iman edenler, siz de ona salât ve selâm okuyun.” el-Ahzâb, 33/56.

⁴⁷³ Buhârî, “Enbiyâ”, 10, “Deavât”, 33, “Tefsir”, 10.

Peygamber (s.a.v) bizlere şöyle buyurdu: ‘Allah’ım! Muhammed’e ve Muhammed’in âilesine salât eyle; İbrâhim’e ve İbrâhim’in ailesine salât ettiğin gibi. Şüphesiz ki; övülmeye layık yalnız sensin, şan ve şeref sahibi de sensin. Allah’ım! Muhammed’i ve Muhammed’in ailesini mübarek kıl! İbrâhim ve İbrâhim’in ailesini mübarek kıldığın gibi. Şüphesiz ki; övülmeye layık sensin, şan ve şeref sahibi de sensin.”

Bu rivâyet Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde,⁴⁷⁴ Müslim’in *Sahîh*’inde,⁴⁷⁵ Dârimî,⁴⁷⁶ İbn Mâce,⁴⁷⁷ Ebû Dâvûd,⁴⁷⁸ Tirmizî⁴⁷⁹ ve Nesâî’nin⁴⁸⁰ *Sünen*’inde de yer almaktadır.

Ahzâb sûresi 56. âyeti kastederek, kendisine nasıl salât getirileceğini ashâbtan Ebû Mes’ud el- Ensârî (ö. 39/660)⁴⁸¹ Beşîr b. Sa’d (ö. 12/633),⁴⁸² Ebû Saîd el- Hudrî (ö. 74/693-694),⁴⁸³ Ebû Humeyd es- Sâidî (ö. 60/680),⁴⁸⁴ Zeyd b. Hârice (ö. ?)⁴⁸⁵ Talhâ b. Ubeydullâh da (ö. 36/656) Hz. Peygambere sormuştur. Ebû Humeyd es-Sâidî’nin rivayetinde ise” âli” yerine⁴⁸⁶ “eşleri ve nesli” ifadesi kullanılmış,⁴⁸⁷ Ebû Saîd el- Hudrî’den gelen rivayette ise Resûlullah’ın “kulluk ve elçiliği” vurgulanmıştır.⁴⁸⁸ Buhârî’nin Ebû’l-Âliye er-Riyâhî’den (ö.93/712) aktardığına göre “Allah’ın salâtı onu

⁴⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 30/30. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Abdürrezzak— Süfyan— A’miş— Hakem b. Uteybe— Abdurrahman b. Ebû Leylâ— Ka’b b. Ucre. Muhakkik bu rivâyetin Şeyhayn’ın şartlarına göre “sahîh” olduğunu ifade etmiştir.

⁴⁷⁵ Müslim, “Salât”, 66, 69.

⁴⁷⁶ Dârimî, “Salât”, 85. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Ebû Vefîd et-Tayâlisî— Şu’be— Hakem Hakem b. Uteybe— Abdurrahman b. Ebû Leylâ— Ka’b b. Ucre. Muhakkik bu isnadın sahîh olduğunu ifade etmiştir.

⁴⁷⁷ İbn Mâce, “İkâmetu’s-Salavât”, 25. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Ali b. Muhammed— Vekî’— Şu’be— Tahvil— Muhammed b. Beşâr— Abdurrahman b. Mehdî— Muhammed b. Ca’fer— Şu’be— Hakem b. Uteybe— Abdurrahman b. Ebû Leylâ— Ka’b b. Ucre. Muhakkik bu isnadın “sahîh” olduğunu ifade etmiştir.

⁴⁷⁸ Ebû Dâvûd, “Salât”, 178,179. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Muhammed b. Alâî— Muhammed b. Bîşr— Misar b. Kidam— Hakem b. Uteybe— Abdurrahman b. Ebû Leylâ— Ka’b b. Ucre. Muhakkik bu rivâyetin “sahîh” olduğunu ifade etmiştir.

⁴⁷⁹ Tirmizî, “Vitr”, 20. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Mahmûd b. Ğaylân— Hammâd b. Üsâme— Mâlik b. Miğvel— Hakem b. Uteybe— Abdurrahman b. Ebû Leylâ— Ka’b b. Ucre. Tirmizî bu rivâyetin “hasen-sahîh” olduğunu ifade etmiştir.

⁴⁸⁰ Nesâî, “Sehv”, 51. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Süveyd b. Nasr—Abdullah— Şu’be— Hakem b. Uteybe— Abdurrahman b. Ebû Leylâ— Ka’b b. Ucre. Muhakkik bu isnadın “sahîh” olduğunu ifade etmiştir.

⁴⁸¹ Nesâî, “Sehv”, 50.

⁴⁸² Müslim, “Salât”, 65; Tirmizî, “Tefsîru’l- Kur’ân”, 33.

⁴⁸³ Buhârî, “Tefsir”, 10, “Deavât”, 32; İbn Mâce, “İkâmetu’s-Salavât”, 25; Nesâî, “Sehv”, 53.

⁴⁸⁴ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, “Kasru’s-Salât” 22; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 39/13; Buhârî, “Enbiyâ”, 10, “Deavât”, 33; Müslim, “Salât”, 69; İbn Mâce, “İkâmetu’s-Salavât”, 25; Ebû Dâvûd, “Salât”, 178,179; Nesâî, “Sehv”, 54.

⁴⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/239; Nesâî, “Sehv”, 52. Zeyd b. Hârice rivayetinde *صلوا علي واجتهدوا في الدعاء* ibaresi yer almaktadır. Bu ise dua ederken özenli davranılması ve duanın kabulü hususunda çaba sarf edilmesi olarak yorumlanmıştır.

⁴⁸⁶ Nesâî, “Sehv”, 52.

⁴⁸⁷ Muvattâ, “Kasru’s-Salât”, 22; Buhârî, “Enbiyâ”, 10, “Deavât”, 33; Müslim, “Salât”, 69; İbn Mâce” İkâmetu’s-Salavât,” 25; Ebû Dâvûd, “Salât”, 178,179; Nesâî, “Sehv”, 54.

⁴⁸⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 18/24; Buhârî, “Tefsir”, 10, “Deavât”, 32; İbn Mâce, “İkâmetu’s-Salavât”, 25; Nesâî, “Sehv”, 53.

meleklerinin yanında övmesi, meleklerin salâtı ise duadır.”⁴⁸⁹ Tirmîzî ise (ö. 279/892) Süfyân es-Sevrî’den (ö. 161/778) şöyle nakletmiştir: “Rabbin salâtı rahmet, meleklerin salâtı istiğfardır.”⁴⁹⁰

Rivayetlerde Resûlullah (s.a.v), müminlere kendisine salât etmelerinin en uygun usûlünün Allah Teâlâ’ya “Ey Yüce Rabbim! Muhammed’e (s.av) salât et!” diyerek onun için dua etmeleri olduğunu ifade etmiştir. Burada sanki Hz. Peygamber bizlere şöyle bir mesaj vermektedir. “Sizler isterseniz de bana tam olarak salât edemezsiniz. Bu sebeple Yüce Allah’a bana salât ve selâm etmesi için dua ediniz”.⁴⁹¹

Mevdûdî (ö. 1903/1979), Ahzâb sûresi 56. âyetinde yer alan Yüce Allah’ın Hz. Peygambere salât etmesini ise; onun Resûlüne karşı çok merhametli olması, onu övmesi, işlerini bereketli kılması, ismini yüceltmesi ve onun üzerine rahmetini indirmesi olarak yorumlarken,⁴⁹² meleklerin salâtını ise; onların Hz. Peygamber’i (s.a.v) çok sevmeleri, onu en yüce makama ulaştırması, dinini ve şeriatini ikmâl etmesi için Allah Teâlâ’ya dua etmeleri olarak ifade etmiştir. O, yine bu âyetin ümmete şu mesajı verdiğini de belirtmiştir: “Sizler câhiliye karanlığında kaybolmuşken, size vahiy ışığını ulaştıran, vahşet ve barbarlığa dalmışken sizi en yüksek medeniyete ulaştıran, ahlakınızı kemale erdiren Muhammed’e minnetinizin ve şükranınızın bir göstergesi olarak sevgi besleyin, ona saygı duyun ve onu yüceltin. Ona düşmanlık edenlere karşı içten bir şekilde onun iyiliğini isteyin, meleklerin onun için ettikleri dua gibi siz de gece gündüz onun için dua edin.”⁴⁹³

Resûlullah’a sâlat getirmek sözlü duayı ihtiva ettiği gibi fiilî duayı yani Hz. Peygamber’e yardım ve destek anlamlarını da içermektedir. Kur’ân-ı Kerîm’in bütünlüğü ve Ahzâb sûresi 56. âyetin siyak ve sibakı incelendiğinde⁴⁹⁴ Allah’ın rahmet etmesi, meleklerin ve müminlerin ise dua ve istiğfar etmeleri aynı zamanda Allah’ın Resûlüne “destek” olmaları anlamını da içerdiği görülmektedir. Aynı sûrede yer alan “هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا

⁴⁸⁹ Buhârî, “Tefsir,” 10.

⁴⁹⁰ Tirmîzî, “Vitr,” 21.

⁴⁹¹ Ebû’l-A’lâ Mevdûdî, *Tefhîmu’l- Kur’an Kur’an’ın Anlamı ve Tefsiri*, çev. Komisyon (İstanbul: İnsan Yayınları, 2005), 453.

⁴⁹² Mevdûdî, *Tefhîmu’l- Kur’an*, 400.

⁴⁹³ Mevdûdî, *Tefhîmu’l- Kur’an*, 451.

⁴⁹⁴ el-Ahzâb, 33/53-59.

aydınlığa çıkarmak için o size rahmetiyle lütufta bulunuyor, melekleri de dua ediyor”⁴⁹⁵ âyeti de buna işaret etmektedir. Nitekim Yüce Allah’ın, kulları üzerindeki rahmeti, onları karanlıktan aydınlığa çıkarması, meleklerinin ise onlar için duada bulunması Allah Teâlâ’nın inâyet ve yardımının bu kulları üzerinde olduğunun da bir göstergesidir.⁴⁹⁶ Bu açıdan baktığımızda âyette geçen “yüsallûne” ifadesi; geçmişte olduğu gibi günümüzde de Allah Resûlünün ismini ve Ehl-i beyti saygı ile anmak, Yüce Allah’tan ona ve ehline rahmet dilemek, uygunsuz itham ve iftiralarda onun safında yer almak, bize bıraktığı emanetlere (Kur’an ve sünnet) sahip çıkarak onu desteklemek anlamlarını da içermektedir.⁴⁹⁷

Bununla birlikte Allah Resûlü salâtı kendisine hasretmemiş, hanımlarını, ashâbını, soyundan gelenleri ve ona ittiba edenleri de bu güzel duaya dahil etmiştir. Âl “آل” ifadesi Resûlüllâh’ın sadece ev halkını değil, onun yolundan giden, sünnetine ittibâ eden her mü’mini kapsamaktadır. Bir kimsenin âl-i denildiğinde o kişinin sadece akrabaları değil, dost ve yardımcıları da kastedilir.⁴⁹⁸ Kur’ân-ı Kerîm’de Âl-i Firavn⁴⁹⁹ ifadesi sadece Firavun’un ev halkı için kullanılmamış, Hz. Mûsâ’ya açtığı savaşta ona yandaşlık eden kişiler için de kullanılmıştır. Bu nedenle Hz. Muhammed’e tâbî olmayan, onun yolundan gitmeyen kimseler ev halkı ya da akrabaları bile olsa Âl-i Muhammed’den sayılmazlar. Halbuki ona ittibâ eden, onun yolundan giden bir kişi akrabalık bağı bulunmasa bile Âl-i Muhammed’endir.⁵⁰⁰

Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. İbrâhim ile ilgili âyetler bereket çerçevesinde incelendiğinde onun, evlatlarının ve ailesinin “mübârek” kılındığına işaret eden çok sayıda âyet yer almakta, aynı zamanda onun enbiyâ içerisinde temyîz edici vasıflarının da yer aldığı görülmektedir. Bu hususla ilgili olarak Hûd sûresinde Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “Elçiler de ‘Allah’ın işine mi şaşıyorsun? Allah’ın rahmet ve bereketi

⁴⁹⁵ el-Ahzâb, 33/43.

⁴⁹⁶ Nurettin Çiftçi “Ahzâb Sûresinin 56. Âyetinde Geçen ‘Salât’ Kavramının Sûre Bütünlüğü İçindeki Anlamı Üzerinde Bir Değerlendirme”, *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 7/3 (30 Eylül 2023), 547.

⁴⁹⁷ Çiftçi, “Ahzâb Sûresinin 56. Âyetinde Geçen ‘Salât’ Kavramının Sûre Bütünlüğü İçindeki Anlamı Üzerinde Bir Değerlendirme”, 551.

⁴⁹⁸ Ahmet Özel, “Âl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/305.

⁴⁹⁹ bkz: el-Bakara, 2/49-50; Âl-i imrân, 3/11; el-A’râf, 130; el-Mû’min, 40/46.

⁵⁰⁰ Mevdûdî, *Tefhîmu’l- Kur’an*, 4/453.

üzerinizdedir, ey hâne halkı! Şüphesiz ki o, övülmeye layıktır, şanı yücedir’ dediler.”⁵⁰¹

Hız. İbrâhim ve ailesinin rahmet ve bereket ile tanımlanması müfessirler tarafından farklı açılardan yorumlanmıştır. Zemahşerî, âyette yer alan “rahmet” kelimesini peygamberlik; “bereket” kelimesini ise torunlarından gelen neslinin çok olması, peygamberlerin büyük çoğunluğunun onun soyundan gelmesi olarak izah etmiştir.⁵⁰² Ebu’s-Su’ûd ise bu âyeti “Ey İbrâhim’in ailesi! her şeyi kuşatan, bütün hayırların kendisine bağlı olduğu Allah’ın rahmet ve bereketi, (bu rahmet vasıtası ile) çoğalan, artan hayırların hepsi sizin üzerinize kılındı”⁵⁰³ şeklinde her türlü hayrı kapsayan geniş bir yorum yapmıştır.

Diğer bir âyette ise Yüce Allah “Ona ve İshâk’a bereketler indirdik”⁵⁰⁴ buyurmaktadır. Râzî âyette geçen “bereket” ifadesini iki şekilde yorumlamıştır. Bunlardan ilki; başta İsrâiloğulları olmak üzere peygamberlerin çoğunun onların soyundan ve neslinden gelmesi. İkincisi ise; insanlar tarafından onların bu güzel vasıflarının övülmesine kıyamete kadar devam edilmesi. Çünkü bereketin anlamlarından biri de devam ve sebâtıdır.⁵⁰⁵

4.4 Meleğin Kel, Kör ve Abraşa Bereket Duası

Ebü Hüreyre tarafından nakledilen bir rivâyette Allah Teâlâ İsrâiloğullarından abraş (alaca hastası), kel ve kör olmak üzere üç kişiyi imtihan etmek üzere bir melek gönderir. Öncelikle onların hacetini yerine getiren melek daha sonra her birine en sevdiği maldan ihsan eder ve bu malın bereketli olması için de onlara dua eder.

حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَاصِمٍ ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَجَاءٍ أَخْبَرَنَا هَمَّامٌ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ أَخْبَرَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي عَمْرَةَ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: ” إِنَّ ثَلَاثَةً فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ أَبْرَصَ وَأَقْرَعَ وَأَعْمَى بَدَأَ اللَّهُ أَنْ يَبْتَلِيَهُمْ ، فَبَعَثَ إِلَيْهِمْ مَلَكًا ، فَأَتَى

⁵⁰¹ Hûd, 11/73.

⁵⁰² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/411.

⁵⁰³ Muhammed b. Muhammed b. Mustafâ el-‘İmâdî Ebu’s-Su’ûd, *İrşâdu’l-‘Âkli’s-Selîm ilâ Mezâyâ’l-Kitâbi’l-Kerîm* (Beyrut: y.y., ts.), 4/299.

⁵⁰⁴ es-Sâffât, 37/113.

⁵⁰⁵ Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu’l-gayb* (Beyrut: Dâru İhyai’t-Türasi’l-Arabi, 1420), 26/351.

الْأَبْرَصَ . فَقَالَ أَيُّ شَيْءٍ أَحَبُّ إِلَيْكَ قَالَ لَوْ أَنَّ حَسَنٌ وَجِلْدٌ حَسَنٌ ، قَدْ قَذَرَنِي النَّاسُ . قَالَ فَمَسَحَهُ ، فَذَهَبَ عَنْهُ ، فَأَعْطَى لَوْثًا حَسَنًا وَجِلْدًا حَسَنًا . فَقَالَ أَيُّ الْمَالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ قَالَ الْإِبِلُ - أَوْ قَالَ الْبَقَرُ هُوَ شَتَّى فِي ذَلِكَ ، إِنَّ الْأَبْرَصَ وَالْأَقْرَعَ ، قَالَ أَحَدُهُمَا الْإِبِلُ ، وَقَالَ الْآخَرُ الْبَقَرُ - فَأَعْطَى نَاقَةً عُسْرَاءَ . فَقَالَ يُبَارِكُ لَكَ فِيهَا . وَآتَى الْأَقْرَعَ فَقَالَ أَيُّ شَيْءٍ أَحَبُّ إِلَيْكَ قَالَ شَعْرٌ حَسَنٌ ، وَيَذْهَبُ عَنِّي هَذَا ، قَدْ قَذَرَنِي النَّاسُ . قَالَ فَمَسَحَهُ فَذَهَبَ ، وَأَعْطَى شَعْرًا حَسَنًا . قَالَ فَأَيُّ الْمَالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ قَالَ الْبَقَرُ . قَالَ فَأَعْطَاهُ بَقَرَةً حَامِلًا ، وَقَالَ يُبَارِكُ لَكَ فِيهَا . وَآتَى الْأَعْمَى فَقَالَ أَيُّ شَيْءٍ أَحَبُّ إِلَيْكَ قَالَ يَرُدُّ اللَّهُ إِلَيَّ بَصَرِي ، فَأُبْصِرُ بِهِ النَّاسَ . قَالَ فَمَسَحَهُ ، فَردَّ اللَّهُ إِلَيْهِ بَصَرَهُ . قَالَ فَأَيُّ الْمَالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ قَالَ الْعَنَمُ . فَأَعْطَاهُ شَاةً وَالِدًا ، فَأَتَتْ هَذَانِ ، وَوَلَدَ هَذَا ، فَكَانَ لِهَذَا وَادٍ مِنْ إِبِلٍ ، وَلِهَذَا وَادٍ مِنْ بَقَرٍ ، وَلِهَذَا وَادٍ مِنَ الْعَنَمِ ...” 506

Ahmed b. İshâk ve Muhammed→ Amr b. Âsım ve Abdullah b. Recâ→ Hemmâm→ İshâk b. Abdullah→ Abdurrahmân b. Ebû Amre, ona da Ebû Hüreyre, şöyle nakletmiştir: “İsrâîloğullarından biri abraş (derisi hastalıklı), biri kel, bir diğeri de kör olmak üzere üç kişiyi Yüce Allah imtihan etmek istedi ve onlara bir melek gönderdi. Melek, ilk olarak abraşa gelerek “en çok hoşlandığın şey nedir?” diye sordu. Bu soruya abraş: “Güzel bir ten rengi ve güzel bir ten. Çünkü insanlar beni çirkin buluyor ve benden iğreniyor” diyerek cevap verdi. Bunun üzerine Melek, abraşın vücudunu sıvazladı. Ondan bu çirkinlik gitti ve ona oldukça güzel bir ten rengi ve güzel bir ten bahşedildi. Melek bu defa ona “En sevdiğin mal hangisidir?” diye sordu. Adam “deve yahut da sığırdır” diyerek cevap verdi -Râvî deve mi yoksa sığır mı olduğu hususunda şüpheye düşerek abraş ya da kelden birisinin deve bir diğeri ise sığır istediğini ifade etti- bu adama on aylık gebe bir deve verildi ve melek onun için: “Allah sana bu deveyi mübârek kılsın!” diye dua etti. Daha sonra melek kel olan adama gelerek: “En çok hoşlandığın şey nedir?” diyerek ona da sordu. Kel olan adam bu soruya “Güzel bir saç ve herkesin beni ayıpladığı şu kelliğin benden giderilmesi” diyerek cevapladı. Bunun üzerine Melek onu (başını) sıvazladı, adamın kelliği gitti ve ona güzel bir saç ihsan edildi. Melek bu defa da ona “En sevdiğin mal hangisidir” diyerek sordu. O da “Sığırı severim” diyerek cevap verdi. Ona da gebe bir sığır verildi. Melek onun için “Allah sana bunu mübârek kılsın!” diye dua ettikten sonra kör olan adamın yanına gitti ve ona da “En çok hoşlandığın şey nedir” diyerek sordu. Bunu üzerine kör olan adam “Allah’ın gözlerimi bana geri vermesi ve benim insanları tekrar görmem” diyerek cevap verdi. Melek onu (gözünü) sıvazladı, Allah da ona gözlerini iade etti. Bu defa Melek, ona “En sevdiğin mal hangisidir?” diyerek sordu. O da “koyundur” dedi. Ona

⁵⁰⁶ Buhârî, “Ehâdisü'l-Enbiyâ”, 51.

da gebe bir koyun verildi. (Bir süre sonra) deve ve sığır yavruladı, koyun ise kuzuladı. Böylece deve isteyen bir vadi dolusu devesi, sığır isteyen bir vadi dolusu sığırı, koyun isteyen körün ise bir vadi dolusu koyunu oldu...”

Rivâyetin devamında meleğin eski sureti ve kılığında gelerek abraş, kel ve körden kendisine yardım etmelerini istediği, kör hariç diğerlerinin buna yanaşmadığı ve nankörlük ettiği anlatılır. Bunun üzerine melek eskiden kör olan adama şöyle karşılık verir: “Malın senin olsun. Bu sizin için bir imtihandı. Allah senden razı oldu, o iki arkadaşına ise gazap etti” demiştir.

Bu rivâyet Müslim’in *Sahîh*’inde⁵⁰⁷ de nakledilmiştir.

İbn Hacer, işitenlerin öğüt alması için geçmiştekilerin başından geçen olayları anlatmanın caiz olduğunu, bunun onları gıybet etmek anlamına gelmediğini ifade eder. Bizatihi isimleri zikredilmeyip, daha sonra ise ne ile karşılaştıklarının açıkça belirtilmemesinin hikmetini de buna bağlamıştır. Bununla birlikte mezkûr rivayette Allah Teâlâ’nın ihsan ettiği nimetlere karşı nankörlük etmekten sakındırılmakta, bilakis onları itiraf edip, o nimetler sebebiyle Yüce Allah’a hamd etmek teşvik edilmektedir.⁵⁰⁸ Yine aynı rivayette; zayıflara karşı yumuşak davranılması, onlara ikram ve ihsanda bulunup, hacetlerinin giderilmesi için yardımcı olunmasının önemine dikkat çekilmiştir. İbn Hacer, cimriliğin afetlerine de değinmiş, bu habis huyun kişiyi yalan söylemeye ve Yüce Allah’ın ihsan ettiği nimetleri inkâr etmeye götürdüğünü ifade etmiştir.⁵⁰⁹

4.5 Hz. Peygamber’in (s.a.v) Rüyasında Yaptığı Bereket Duası

Hz. Peygamber (s.a.v) günlük hayatın her alanında mü’minlere rehberlik etmiştir. O, sık sık ashâbıyla sohbet eder, bu sohbet sırasında da içlerinden rüya gören olup

⁵⁰⁷ Müslim, “Zühd ve Rekâik”, 10.

⁵⁰⁸ İbn Hacer, *Fethu’l-bâri*, 6/503.

⁵⁰⁹ İbn Hacer, *Fethu’l-bâri*, 6/503.

olmadığını sorardı.⁵¹⁰ Bazen kendi gördüğü rüyaları ashâbı ile paylaşır, sonra da onları tâbir ederdi.

حَدَّثَنِي مُؤَمَّلُ بْنُ هِشَامٍ أَبُو هِشَامٍ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا عَوْفٌ حَدَّثَنَا أَبُو رَجَاءٍ حَدَّثَنَا سَمُرَةُ بْنُ جُنْدَبٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِمَّا يُكْثِرُ أَنْ يَقُولَ لِأَصْحَابِهِ « هَلْ رَأَى أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنْ رُؤْيَا ». قَالَ فَيَقْصُصُ عَلَيْهِ مَنْ شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَقْصُصَ ، وَإِنَّهُ قَالَ ذَاتَ غَدَاةٍ « إِنَّهُ أَتَانِي اللَّيْلَةَ آتِيَانِ ، وَإِنَّهُمَا ابْتِغَايَا ، وَإِنَّهُمَا قَالَا لِي انْطَلِقْ . وَإِنِّي انْطَلَقْتُ مَعَهُمَا ... - قَالَ - قَالَا لِي هَذِهِ جَنَّةُ عَدْنٍ ، وَهَذَاكَ مَنْزِلُكَ . قَالَ فَسَمَا بَصَرِي صُعْدًا ، فَإِذَا قَصْرٌ مِثْلُ الرَّبَابَةِ الْبَيْضَاءِ - قَالَ - قَالَا هَذَاكَ مَنْزِلُكَ . قَالَ قُلْتُ لَهُمَا بَارَكَ اللَّهُ فِيكُمَا ، ذَرَانِي فَأَدْخُلُهُ . قَالَا أَمَّا الْآنَ فَلَا وَأَنْتَ دَاخِلُهُ "511

Müemmel b. Hişâm Ebû Hişâm→ İsmâil b. İbrâhim→ Avf→ Ebû Recâ, ona da Semüre b. Cündeb'den (ö. 60/680) nakledilen bir rivayette Allah Resûlü, günün ilk saatlerinde rüya gören olup olmadığını sormuş, daha sonra da içerisinde pek çok ilahi müjde ve uyarı barındıran bir rüyasını ashâbıyla paylaşarak onu tabir etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v) bu rüyasında iki melek tarafından götürüldüğünü, cehennem ve bazı cehennemliklerin kendisine gösterildiğini ifade etmiştir. Rüyanın devamında Hz. Peygambere Adn cenneti ve onun oradaki makamı da gösterilir. Hz. Peygamber çok beğendiği ve etkilendiği bu yere girmek istediğinde bu iki meleğe “Allah size bereket ihsan etsin! İzin verin de oraya gireyim” diyerek bu isteğini dile getirmiş fakat melekler tarafından “şimdi olmaz ama oraya daha sonra gireceksin” cevabı verilmiştir.

Bu rivâyet Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde⁵¹² de yer almaktadır.

4.6 Resûlüllah'ın (s.a.v) İstihâre Duası ve Allah'tan Hayırlı Olanı İstemesi

Sözlükte “bir şeyde hayırlı olanı isteme” anlamına gelen istihâre, terim anlamı olarak ise “bir davranış veya işte, kılınan (nafile) bir namazın ardından dua etmek suretiyle Allah Teâlâ'nın katından hayırlı olanı talep etme” anlamında kullanılmaktadır.⁵¹³

⁵¹⁰ Hz. Peygamberin sıklıkla “içinizde bu gece rüya gören var mı?” diyerek sormasını bazı alimler, Allah Resûlünün rüyanın ehemmiyetini, faziletini, tabirini ve içerdği bazı gaybî bilgileri ashâbına öğretmek olduğunu ifade etmişlerdir. bkz: Nevevî, *el-Minhâc*, 15/30,31.

⁵¹¹ Buhârî, “Ta'bir”, 48.

⁵¹² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 33/284-288. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Muhammed b. Ca'fer— Avf— Ebû Recâ Utâridî— Semüre b. Cündeb. Muhakkik hadisin Sahîhayn'ın şartlarına göre “sahih” olduğunu ifade etmiştir.

⁵¹³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 4/266; Salim Ögüt, “İstihâre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/333.

Sahâbeden Câbir b. Abdullah'ın (ö. 78/697) ifade ettiğine göre Resûlullah (s.a.v), Kur'an-ı Kerîm'den bir sûre öğretir gibi istihâreyi yapmayı ashâbına öğretmiş ve şöyle söylemiştir:

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي الْمَوَالِي عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَلِّمُنَا الْإِسْتِخَارَةَ فِي الْأُمُورِ كَمَا يُعَلِّمُنَا السُّورَةَ مِنَ الْقُرْآنِ يَقُولُ « إِذَا هَمَّ أَحَدُكُمْ بِالْأَمْرِ فَلْيَرْكَعْ رَكَعَتَيْنِ مِنْ غَيْرِ الْفَرِيضَةِ ثُمَّ لِيَقُلِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَجِيرُكَ بِعِلْمِكَ وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ ، وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ ، فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ وَتَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ، اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ خَيْرٌ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي - أَوْ قَالَ عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ - فَأَقْدِرْهُ لِي وَيَسِّرْهُ لِي ثُمَّ بَارِكْ لِي فِيهِ ، وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ شَرٌّ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي - أَوْ قَالَ فِي عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ - فَاصْرِفْهُ عَنِّي وَاصْرِفْنِي عَنْهُ ، وَأَقْدِرْ لِي الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ ثُمَّ أَرْضِنِي - قَالَ - وَيُسَمِّي حَاجَتَهُ " .⁵¹⁴

Kuteybe→ Adurrahmân b. Ebû Mevlâ→ Muhammed b. Münkedir, ona da Cabir b. Abdullah şöyle rivâyet demiştir: “Hz. peygamber (sav) bütün işlerde îstihâre yapmayı, Kur'an'dan bir sûre öğretir gibi bize öğretir, şöyle buyururdu: ‘Sizden biriniz bir iş yapmaya niyetlendiğinde, iki rekât (nafîle) namaz kılsın ve şöyle dua etsin: Allah’ım! Hiç kuşku yok ki ben ilminle senden hayırlı olanı, kudretin ile de bana güç vermeni diliyorum. Ve senin büyük fazlından ikram etmeni istiyorum. Sen, takdir edersin; ben ise takdir edemem. Sen, her şeyi bilirsin; ben ise bilmem. Çünkü sen gizli olan her ne var ise hepsini en iyi bilensin. Ey Allah’ım! Azmettiğim bu iş senin ilminde, dinim, yaşayışım ve ahiretim -ya da dünya ve ahiretim- hakkında hayırlı ise onu bana takdir et ve kolaylaştır. Sonra da o işi benim için bereketli eyle! Eğer azmettiğim bu iş senin ilminde, dinim, yaşayışım ve ahiretim – ya da dünya ve ahiretim- hakkında şerli ise onu benden, beni de ondan uzak eyle! Ve hayır her nerede ise onu bana takdir et, sonra da bu (takdir edilen) hayırdan beni hoşnut kıl’ (bu duayı yapan) sonra da ihtiyacını söyler.”

⁵¹⁴ Buhârî, “Deavât”, 48, “Tehecçüd”, 25, “Tevhid”, 10.

Bu rivâyet Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde,⁵¹⁵ İbn Mâce,⁵¹⁶ Ebû Dâvûd,⁵¹⁷ Tirmizî⁵¹⁸ ve Nesâî'nin *Sünen*'inde⁵¹⁹ de yer almaktadır. Hepsi de bu rivâyeti; Abdurrahman b. Ebû Mevâlî— Muhammed b. Münkedir— Câbir b. Abdullah kanalı ile rivâyet etmişlerdir. Buhârî'nin bir rivâyetinde Muhammed b. Münkedir hadisi doğrudan Câbir b. Abdullah'tan değil de Abdullah b. Hasen'den⁵²⁰ almıştır.

İbn Mâce, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin *Sünen*'inde, Ahmed b. Hanbel'in ise *Müsned*'inde yer alan rivâyet “sahîh” olup, Tirmizî bu konuda Abdullah b. Mes'ûd ve Ebû Eyyûb'tan da hadis rivâyet edildiğini, Câbir b. Abdullah'dan gelen senedin sadece Abdurrahman b. Ebû Mevâlî yoluyla bilindiğini hadisin “hasen-sahîh-garîb” olduğunu ifade etmektedir.

Buhârî'nin bir rivayeti hariç⁵²¹ diğer hadis metinlerinde ثُمَّ بَارَكْ لِي فِيهِ “Sonra da o işi benim için bereketli eyyle!” ifadesi yer almaktadır.

Bazen insanlar önemli bir karar aşamasında ya da tercih yapması gereken bir durumla karşılaştığında dünya ve ahireti açısından hangi kararın daha hayırlı olacağını kestiremez. Bir işe niyetlenen kişinin öncelikli olarak istişâre⁵²² yapması, daha sonra da istihâre yoluyla Allah'a sığınarak, hakkında hayırlı olanı ona takdir etmesi için dua etmesi ve ondan yardım talep etmesi tavsiye edilmiştir. Teberânî'de yer alan bir rivayette Resûlullah, (s.a.v): “İstihâre yapan zarar etmez; istişâre eden pişman olmaz; iktisatlı davranan da başkasına muhtaç olmaz”⁵²³ buyurarak önemli kararların arifesinde istihârenin önemine dikkat çekmiştir. Hz. Peygamberden (s.a.v) nakledilen

⁵¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 23/55. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: İshâk b. İsa ve Ebû Saîd— Abdurrahman b. Ebû Mevâlî— Muhammed b. Münkedir— Cabir b. Abdullah. Muhakkik bu isnadın “sahîh” olduğunu ifade etmiştir.

⁵¹⁶ İbn Mâce, “İkâmetu's-Salavât”, 188. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Ahmed b. Yûsuf es-Sülemî— Hâlid b. Mahled— Abdurrahman b. Ebû Mevâlî— Muhammed b. Münkedir— Cabir b. Abdullah. Muhakkik bu isnadın “sahîh” olduğunu ifade etmiştir.

⁵¹⁷ Ebû Dâvûd, “Vitr”, 31. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebî— el-Ka'nebî'nin dayısı Abdurrahman b. Mukâtil ve Muhammed b. İsa— Abdurrahman b. Ebû Mevâlî— Muhammed b. Münkedir— Cabir b. Abdullah. Muhakkik bu isnadın “sahîh” olduğunu ifade etmiştir.

⁵¹⁸ Tirmizî, “Vitr”, 18. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Kuteybe— Abdurrahman b. Ebû Mevâlî— Muhammed b. Münkedir— Cabir b. Abdullah. Tirmizî hadisin “hasen-sahîh-garîb” olduğunu ifade etmektedir.

⁵¹⁹ Nesâî, “Nikâh”, 27. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Kuteybe— Abdurrahman b. Ebû Mevâlî— Muhammed b. Münkedir— Cabir b. Abdullah. Muhakkik bu isnadın “sahîh” olduğunu ifade etmiştir.

⁵²⁰ Buhârî, “Tevhid”, 10.

⁵²¹ bkz: Buhârî, “Deavât”, 48.

⁵²² Âl-i İmrân, 3/159.

⁵²³ Ebu'l-Kâsım Müsniddü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, thk. Târik b. Avazullah b. Muhammed, Abdülmuhsin b. İbrâhim (Kahire: Dâru'l-Harameyn, ts.), 6/365.

rivayetlerde rüyadan bahsedilmediği halde uygulamada istihâre, hayır ya da şerre işaret etmesi için rüya görmeye hamledilmiştir.⁵²⁴

İbn Kayyım (ö. 751/1350) ise istihâreye farklı bir pencereden bakmıştır. Ona göre istihâre, ne bir rüya ne de bir ilham beklemektir. Allah Teâlâ'ya dayanıp, güvenip; onun takdiri karşısında rıza göstermektir. O, yine bu konu ile ilgili olarak istihâreyi Yüce Allah'ın varlığını ve birliğini, gücünü ve iradesini, onun yüceliğini kabul etmek; tüm bunlar karşısında kulun acziyetini itiraf edip, ondan yardım istemesi, ona dayanıp, güvenmesi ve tüm işlerini ancak ona havale etmesi olarak izah etmiştir.⁵²⁵

4.7 Dua Ederken Rızkın Bereketlenmesinin İstenmesi

Ebû Hüreyre'den nakledilen bir rivâyette Hz. Peygamber (s.a.v) ashâbına, dua ederken rızık talep etmek kadar bu rızkın bereketli olmasının da talep edilmesi gerektiğini ifade etmiş, bereket kavramının dînî ve dünyevî hayırları kapsadığına, rızıkta esas olanın bolluk ve genişlik kadar hayırlı ve uğurlu olması gerektiğine de işaret etmiştir.

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ عُمَرَ الْهَلَالِيُّ عَنْ سَعِيدِ بْنِ إِيسَى الْجَرِيرِيِّ عَنْ أَبِي السَّلِيلِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَجُلًا قَالَ: "يَا رَسُولَ اللَّهِ سَمِعْتُ دُعَاءَكَ اللَّيْلَةَ فَكَانَ الَّذِي وَصَلَ إِلَيَّ مِنْهُ أَنَّكَ تَقُولُ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي وَوَسِّعْ لِي فِي رِزْقِي وَبَارِكْ لِي فِيهِمَا رَزَقْتَنِي. قَالَ: فَهَلْ تَرَاهُنَّ تَرْكُنَ شَيْئًا" ⁵²⁶

Ali b. Hucr→ Abdülhamîd b. Ömer el-Hilâli→ Saîd b. İyâs el-Cüreyrî→ Ebû Selîl, ona da Ebû Hüreyre'nin naklettiğine göre bir adam: "Ey Allah'ın Rasûlü! Bu gece duâ yaptığınızı işittim. Duânızdan bana ulaşan şey şu sözleriniz oldu: 'Allah'ım günahlarımı bağışla, rızkımı genişlet, bana verdiğin rızıkları bereketli kıl.' Resûlullah (s.a.v): 'Bu duayı yaparsan istemedik bir şey bıraktığını zanneder misin?' (Yani her şeyi istemiş oluyorsun) buyurdu."

⁵²⁴ İbrahim Paçacı, "Rüyâ'nın Delil Değeri ve İstihâre", *Dini Araştırmalar* 19/48 (20-06-2016) (20 Haziran 2016), 120-121.

⁵²⁵ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Züraî ed-Dımaşkî el-Hanbelî İbn Kayyım, *Zâdû 'l-me'âd fî hedyi hayri 'l-ibâd'*, (Riyad: Müessesetü'r-Risâle, 1415/1994), 2/405,406.

⁵²⁶ Tirmizî, "Deavât", 78.

Tirmizî bu rivayeti “garîb” olarak nitelendirmiştir. Hadisin râvilerinden Ebû Selîl, Dureyb b. Nüfeyr’dir ve ona Nukayr da denilir. Dureyb b. Nukayr ile Ebû Hüreyre arasında inkıtâ bulunmaktadır. Dua “hasen” olmakla birlikte hadis “zayıf”tır.

Bu rivayet Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde⁵²⁷ de yer almaktadır

Mâlik b. Enes’in Hişâm b. Urve’den naklettiğine göre babası Urve, ilaçlar dahil bütün yiyecek ve içeceklerde yiyip ve içtikten sonra devamlı şöyle dua ederdi: “Bize doğru yolu gösteren, bizi yediren ve içiren, bize çeşitli nimetleri veren Allah'a (cc) hamdolsun. Allah her şeyden büyüktür. Allah'ım! Biz her sıkıntıda senin lütfunu gördük. Nimetin sayesinde her türlü hayır ile sabahladık ve akşama erdik. Senden nimetini tamamlamanı ve bize şükrünü yapabilme fırsatı vermeni istiyoruz. Senin nimetinden başka nimet, senden başka da ilah yoktur. Sensin salihlerin ilâhı ve âlemlerin Rabb'ı. Bütün övgüler Allah Teâlâ'ya (c.c) mahsustur. Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Allah (c.c), dilediğini dilediği gibi yapar. Güç ve kuvvet ancak Allah'tandır. Allah'ım! verdiğin rızkı bereketlendir ve bizi cehennem azabından koru.”⁵²⁸

Bu rivâyette görüldüğü üzere Hz. Peygamber ve sahâbe neslinden sonraki tabakalarda da bereketin içselleştirildiği, özellikle de yapılan dualarda Yüce Allah'tan afiyet ve bereket talep edildiği de görülmektedir.

4.8 Bazı Yiyeceklerin Hz. Peygamber'in Duasıyla Bereketlenmesi

Ebû Hüreyre, yaşamı boyunca Hz. Peygamber'in yanı başından ayrılmamaya gayret etmiş, onun bereket yüklü dualarına da pek çok kez şahitlik etmiştir. Bir gün avucundaki birkaç hurma ile Hz. Peygamber'e gelmiş ve bu hurmalar için bereket ile dua edivermesi talebinde bulunmuştur.

حَدَّثَنَا عِمْرَانُ بْنُ مُوسَى الْقَرَارِيُّ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ حَدَّثَنَا الْمُهَاجِرُ عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ الرَّيَّاحِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِنَمْرَاتٍ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ ادْعُ اللَّهَ فِيهِنَّ بِالْبَرَكَةِ. فَضَمَّهِنَّ ثُمَّ دَعَا لِي فِيهِنَّ بِالْبَرَكَةِ

⁵²⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 27/144. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Haccâc— Şu'be— Saîd el-Cüeyrî— Ubeydullah b. Ka'ka'— Benî Hanzala'dan bir adam. Muhakkik senedin zayıf, hadisin ise mütâbileri ile birlikte “hasen li-gayrihi” olduğunu ifade etmiştir.

⁵²⁸ Muvattâ, “Sıfâtü'n-Nebî”, 10.

فَقَالَ لِي ” خُذْهُنَّ وَاجْعَلُهُنَّ فِي مَرْوَدِكَ هَذَا أَوْ فِي هَذَا الْمَرْوَدِ كُلَّمَا أَرَدْتَ أَنْ تَأْخُذَ مِنْهُ شَيْئًا فَأَدْخِلْ فِيهِ يَدَكَ فَخُذْهُ وَلَا تَنْزُرْهُ نَزْرًا“. فَقَدْ حَمَلْتُ مِنْ ذَلِكَ التَّمْرِ كَذَا وَكَذَا مِنْ وَسْقٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَكُنَّا نَأْكُلُ مِنْهُ وَنُطْعِمُ وَكَانَ لَا يَفَارِقُ حَقْوِي حَتَّى كَانَ يَوْمَ قَتْلِ عُثْمَانَ فَإِنَّهُ انْقَطَعَ“⁵²⁹

İmrân b. Mûsâ el-Gazzâz→ Hammâd b. Zeyd→ Muhâcir→ Ebû'l-Âliye er-Riyâhî, ona da Ebû Hüreyre şöyle nakletmiştir: “Bir gün Resûlullah’a (s.a.v) birkaç hurma getirdim ve: ‘Ey Allah’ın Resûlü! Şunlara bereketle bir dua ediverin’ dedim. Hurmaları eline alıp onların bereketlenmesi için dua etti ve şöyle buyurdu: ‘Bunları al şu erzak kabına yerleştir. Ne zaman bu hurmalardan bir şey almak istersen elini içine daldır ve alacağın kadar al. Fakat içindekileri döküp silkeleme!’ Allah yolunda o hurmadan şu kadar ve şu kadar miktar taşıdım ondan hem yiyor hem de başkalarına yediriordum. Onu kemerimden hiç ayırmadım. Bu hal Osman’ın (r.a.) şehit edilmesi hadisesine kadar böyle devam edip gitti. O zaman koptu.”

İsnaddaki râvilerden “Muhâcir” cerh edilmekle birlikte diğerleri sikadır. İbn Hibbân’ın *Sikât*’ında yer almakla birlikte, İbn Maîn (ö. 233/848) onunla ilgili olarak “leyyinü’l-hadis” ifadesini kullanmış Zekerıyyâ b. Yahyâ (ö.307/920) “sadûk” nitelendirilmesinde bulunmuştur.⁵³⁰ Tirmizî, hadisin bu tarikiyle “hasen-garib” olduğunu ifade etmiştir.

Bu rivâyet Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde⁵³¹ de nakledilmiştir. “دَعَا لِي فِيهِنَّ بِالْبَرَكَةِ” lafzı yerine “ادْعُ اللَّهَ لِي فِيهِنَّ بِالْبَرَكَةِ” ibaresi geçmektedir.

Rivâyetleri incelediğimizde özellikle darda kalan, ihtiyaç sahibi sahâbenin bereketinden istifade etmek için Hz. Peygamber’e müracat ederek ondan dua talebinde bulunduklarını, onları kırmayan ve anlayışla karşılayan Hz. Peygamberin yapmış olduğu duanın bereketini ise hayatlarının her alanında müşahade ettiklerini görmekteyiz. Tebûk gazvesi esnasında açlıkla karşı karşıya kalan sahâbe çaresizlik içinde develerini kesmeye karar verir. Bu öneriye sıcak bakmayan Hz. Ömer ise

⁵²⁹ Tirmizî, “Menâkıb”, 46.

⁵³⁰ Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 4/194; İbn Hacer, *Tehzibü'l-Tehzib*, 10/323.

⁵³¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 14/276. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Yûnus— Hammâd b. Zeyd— Muhâcir— Ebû'l-Âliye er-Riyâhî— Ebû Hüreyre. Muhakkik isnadın “hasen” olduğunu ifade etmiştir.

ellerindeki yiyeceklerin bir araya getirilmesini ve üzerlerine Hz. Peygamber'in bereket duasında bulunmasını önerir.

حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ عَثْمَانَ وَأَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ جَمِيعًا عَنْ أَبِي مُعَاوِيَةَ - قَالَ أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ - عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَوْ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ - شَكَ الْأَعْمَشُ - قَالَ "لَمَّا كَانَ غَزْوَةُ تَبُوكَ أَصَابَ النَّاسَ مَجَاعَةٌ . قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوْ أَذْنُتَ لَنَا فَتَحَرُّنَا نَوَاضِحَنَا فَأَكَلْنَا وَادَّهَنَّا . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :افْعَلُوا قَالَ فَجَاءَ عُمَرُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ فَعَلْتَ قَلَّ الظَّهْرُ وَلَكِنْ ادْعُهُمْ بِفَضْلِ أَرْوَادِهِمْ ثُمَّ ادْعُ اللَّهُ لَهُمْ عَلَيْهَا بِالْبَرَكَةِ لَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَ فِي ذَلِكَ . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : نَعَمْ قَالَ فَدَعَا بِنِطْعٍ فَبَسَطَهُ ثُمَّ دَعَا بِفَضْلِ أَرْوَادِهِمْ - قَالَ - فَجَعَلَ الرَّجُلُ يَجِيءُ بِكَفِّ ذُرَّةٍ - قَالَ - وَيَجِيءُ الْآخَرُ بِكَفِّ تَمْرٍ - قَالَ - وَيَجِيءُ الْآخَرُ بِكَسْرَةٍ حَتَّى اجْتَمَعَ عَلَى النَّطْعِ مِنْ ذَلِكَ شَيْءٌ يَسِيرٌ - قَالَ - فَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْهِ بِالْبَرَكَةِ ثُمَّ قَالَ: خُذُوا فِي أَوْعِيَّتِكُمْ . قَالَ فَأَخَذُوا فِي أَوْعِيَّتِهِمْ حَتَّى مَا تَرَكُوا فِي الْعَسْكَرِ وَعَاءً إِلَّا مَلَأُوهُ - قَالَ - فَأَكَلُوا حَتَّى شَبِعُوا وَفَضِلَتْ فَضْلُهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَتَى رَسُولُ اللَّهِ لَا يَلْقَى اللَّهُ بِهِمَا عَبْدٌ غَيْرَ شَاكٍ فَيُحْجَبَ عَنِ الْجَنَّةِ " 532

Sehl b. Osmân ve Ebû Küreyb Muhammed b. Alâ→ Ebu Muaviye →Ebû Küreyb →A'meş→ Ebû Sâlih, ona Ebû Hüreyre veya Ebû Saîd -A'meş burada şüphe etmiştir- şöyle söylemiştir: "Tebük gazvesi esnasında insanlar açlıkla karşı karşıya kaldılar ve 'Ey Allah'ın Resûlü! İzin verirseniz develerimizi boğazlayalım, hem etlerini yiyelim hem yağlarını kullanalım' dediler. Resûlüllah (s.a.v) 'bunu yapın' buyurdu. Hz. Ömer gelip 'Ey Allah'ın Resûlü! Eğer bunu yaparsan bineklerimiz azalar. Siz onların kalan azıklarını toplayın ve Allah'a bereket vermesi için dua edin. Umulur ki Allah bu azıklara bereket verir' dedi. Resûlüllah (s.a.v) 'Evet bunu yapalım' buyurdu ve bir yaygı getirilmesini emretti. Yaygıyı serdi, ardından kalan azıkların getirilmesini istedi. Râvî şöyle demiştir: 'Bazısı bir avuç mısır, bazısı bir avuç hurma, bazısı bir parça ekmek getirdi. Sonunda yaygının üzerinde pek az bir şey birikmişti. Hz. Peygamber (s.a.v) bu toplanan yiyeceklerin üzerine bereketli olması için dua etti. Sonra 'kaplarınızı getirip bundan alınız!' buyurdu. Doldurulmadık hiçbir kap kalmayınca kadar askerler kaplarını doldular. Sonra da doyuncaya kadar yediler. Yine de bir hayli yiyecek arttı. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.v) şöyle söyledi: 'Şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve ben Allah'ın Resûlüyüm. Eğer bir kul şüphe etmeden bu iki şehadetle Allah'a kavuşursa cennete girmesine engel olunmaz."

⁵³² Müslim, "İmân", 44,45.

Bu rivâyet Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde⁵³³ de yer almaktadır.

Bu rivâyeti incelediğimizde aynı zamanda el birliği yapmanın, birlik ve beraberlik içerisinde hareket etmenin de bereket vesilesi olduğu görülmektedir. Hadisin son kısmında ise Hz. Peygamber Yüce Allah'ın varlığını ve birliğini, kendisinin ise onun resûlü olduğunu vurgulamaktadır. Kanaatimizce bu vesile ile Hz. Peygamber'in bereketin hakiki kaynağının sadece Allah Teâlâ olduğu, bu konuda yanlış düşünce ve arayışlara kapılmamak gerektiği, kendisinin ise ancak bu berekete vesile olduğu mesajını verdiği de hadisten çıkarılabilecek ilkeler arasında sayılabilir.

4.9 Ölçülen ve Tartılan Malın Bereketli Kılınması

Kur'an-ı Kerîm'de ölçme ve tartma işlemlerinin tam olarak yapılması, kullanılan ölçüm aletlerinin ise güvenilir olması emredilmektedir⁵³⁴ Bu hususta gösterilecek bir ihmalin ya da hilekarlığın kötü akıbeti Kur'an'da Hz. Şuayb'ın (a.s) ifadesi ile “yeryüzünde bozgunculuk çıkarmak” olarak nitelendirmiştir.⁵³⁵ Alım satımda ölçü ve tartının yaygınlaşması ve doğru bir şekilde kullanılması hadislerde de teşvik edilmiştir. Resûlullah (s.a.v) bir gün Hz. Osman'a “Bir şey sattığında tart, bir şey aldığında tarttır” buyurmuştur.⁵³⁶ Abdullah b. Büsr el-Mâzinî (r.a) ve Ebû Eyyûb el-Ensârî (ö. 49/669) tarafından nakledilen bir rivayette Resûl-i Ekrem (s.a.v) ölçü ve tartı ile yapılan alışverişlerin bereketli olacağını da ifade etmiştir.

حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْيَحْصُبِيُّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُسْرِ الْمَازِنِيِّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ « كَيْلُوا طَعَامَكُمْ يُبَارِكْ لَكُمْ فِيهِ » .⁵³⁷

Hişâm b. Ammâr es-Sülemî→ İsmâil b. Ayyâş b. Süleym→ Ebû Velîd Muhammed b. Abdurrahman el-Yahsûbî, ona da Abdullah b. Büsr el-Mâzinî (r.a), Resûlullah'dan (s.a.v) şöyle nakletmiştir: “Zâhirenizi ölçünüz ki, sizin için bereketlensin.”

⁵³³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 17/140. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Ebû Muâviye— A'meş— Ebû Sâlih es-Semmân— Ebû Saîd veya Ebû Hüreyye. Muhakkik bu rivâyetin Şeyhayn'ın şartlarına göre “sahîh” olduğunu ifade etmiştir.

⁵³⁴ el-İsrâ, 17/35; eş-Şuarâ, 26/182; er-Rahmân, 55/9; el-En'âm, 6/152.

⁵³⁵ el-A'raf, 7/85.

⁵³⁶ Buhârî, “Büyü”, 52.

⁵³⁷ İbn Mâce, “Ticâret”, 39.

Hadisin ravilerinden Hişâm b. Ammâr es-Sülemî'yi; Nesâî “lâ be'se bih”, Dârekutnî “sadûk” olarak nitelendirmiştir. Yahyâ b. Maîn (ö. 233/848) ise onun “sika” olduğunu ifade etmiştir.⁵³⁸ İsmail b. Ayyâş b. Süleym; Buhârî ve Ebû Bişr ed-Dûlâbî (ö. 310/923) onun kendi beldesinden yapmış olduğu rivayetleri sahih, diğer rivayetlerini ise güvenilirmez bulmuşlardır. Nesâî onu “zayıf” bulurken İbn Hibbân el-Büstî ise rivayetlerinde hata ettiğini ifade etmiştir.⁵³⁹ Ebû Velîd Muhammed b. Abdurrahman el-Yahsûbî, İbn Hacer tarafından “sadûk” olarak ifade edilmiş⁵⁴⁰ Buhârî ise Edebü'l-Müfred de ondan rivayette bulunmuştur.⁵⁴¹ Muhakkik rivâyetin isnadının hasen olduğunu ifade etmiştir.⁵⁴²

İbn Mâce'de yer alan diğer bir sened ise şöyledir: Amr b. Osmân b. Saîd b. Kesîr b. Dînâr— Bakıyye b. Velîd— Bahîr b. Sa'd— Hâlid b. Mâdân— Mikdâm b. Ma'dikerim— Ebû Eyyûb el-Ensârî

Senedde yer alan Bakıyye b. Velîd cerh edilmiş olup onun “sadûk” ve “zayıf râvilerden tedlîs yaptığı” ifade edilmiştir.⁵⁴³ Muhakkik isnadın “hasen” hadisin ise “sahîh” olduğunu ifade etmiştir.

Bu rivâyet Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde de⁵⁴⁴ yer almaktadır.

Mekke ve Medine'nin ölçü birimleri arasında farklılık vardı. Zira Mekke'de halk ticaret ile iştigal ederken, Medine halkı ise çoğunlukla geçimini ziraat ile temin ederdi. Bu sebeple ölçü birimleri arasında farklılıklar da mevcuttu.⁵⁴⁵ Resûlullah (s.a.v) farklı ölçü ve tartı birimleri arasında birliğin tesis edilebilmesi için de “Tartı Mekkelilerin tartısıdır, ölçü ise Medinelilerin ölçüsüdür”⁵⁴⁶ buyurmuştur. Ayrıca ticarete; ölçü ve

⁵³⁸ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 30/247-248.

⁵³⁹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 3/174.

⁵⁴⁰ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/492.

⁵⁴¹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 1/492.

⁵⁴² İbn Mâce, “Ticâret”, 39.

⁵⁴³ Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 1/3321-332; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 1/476-478.

⁵⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 38/493. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Hayve b. Şurayh— Bakıyye b. Velîd— Bahîr b. Sa'd— Hâlid b. Mâdân— Mikdâm b. Ma'dikerim— Ebû Eyyûb el-Ensârî. Senedde yer alan Bakıyye b. Velîd cerh edilmiş olup ilk senette hakkında bilgi verilmiştir. Muhakkik isnadın “hasen” olduğunu ifade etmiştir.

⁵⁴⁵ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, 14/309.

⁵⁴⁶ Ebû Dâvûd, “Büyü”, 8; Nesâî, “Büyü”, 54.

tartının usulüne uygun olarak kullanılmasının hile ve sû-i zanna yer bırakmadığı için bir bereket vesilesi olabileceği de kastedilmiş olabilir.

4.10 Yahûdi'nin Resûlullah'a Yaptığı Bereket Duası

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ خَالِدٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي هِلَالٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "تَكُونُ الْأَرْضُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ خُبْرَةً وَاجِدَةً ، يَتَكَفَّوْهَا الْجِبَارُ بِيَدِهِ ، كَمَا يَكْفَأُ أَحَدُكُمْ خُبْرَتَهُ فِي السَّفَرِ ، نَزْلًا لِأَهْلِ الْجَنَّةِ . فَأَتَى رَجُلٌ مِنَ الْيَهُودِ فَقَالَ بَارَكَ الرَّحْمَنُ عَلَيْكَ يَا أَبَا الْقَاسِمِ ، أَلَا أُخْبِرُكَ بِنَزْلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ « بَلَى » . قَالَ تَكُونُ الْأَرْضُ خُبْرَةً وَاجِدَةً كَمَا قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَنْظُرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْنَا ، ثُمَّ ضَجَّكَ حَتَّى بَدَتْ نَوَاجِذُهُ ثُمَّ قَالَ أَلَا أُخْبِرُكَ بِإِدَامِهِمْ قَالَ إِدَامُهُمْ بِالْأَمِّ وَنُونٍ . قَالُوا وَمَا هَذَا قَالَ ثَوْرٌ وَنُونٌ يَأْكُلُ مِنْ زَائِدَةٍ كَبِدُهُمَا سَبْعُونَ أَلْفًا." 547

Yahyâ b. Bükeyr→ Leys→ Hâlid→ Saîd b. Ebû Hilâl →Zeyd b. Eslem→ Atâ b. Yesâr, ona da Ebû Saîd el-Hudrî'nin naklettiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Kıyamet günü yeryüzü, tandırda pişirilen bir tek ekmek (gibi) olur. Sizden birinizin seferde ekmeğini evirip çevirmesi gibi Cebbâr olan Allah Teâlâ onu kudret eliyle evirip çevirir (düzelineye kadar) altüst eder. Bu muazzam ekmek (uzun müddet mahşerde bekleyen) cennet ehli için azık olarak hazırlanır.” Yahûdilerden bir adam bunun üzerine geldi ve şöyle söyledi: “بَارَكَ الرَّحْمَنُ عَلَيْكَ يَا أَبَا الْقَاسِمِ” “Ey Ebâ'l-Kâsım! Rahmân sana mübârek kılsın! Kıyamet gününde cennet ehlinin yol azığının ne olduğunu sana haber vereyim mi?” Resûlullah'ın “evet” demesi üzerine Yahûdi, Hz. Peygamber'in söylediği gibi “Kıyâmet günü yeryüzü bir tek ekmek yapılıdır” dedi. Bunun üzerine Resûlullah bize baktı ve (taaccüp edip hoşlanarak) azı dişleri görülünceye kadar gülümsedi. Daha sonra Yahûdi adam “sana cennet ehlinin ekmeklerinin katığını haber vereyim mi?” dedi ve sözüne şöyle devam etti. “Cennet ehlinin ekmeklerinin katıkları Bâlâm ve Nûn'dur” dedi. Orada bulunan ashâb “bunlar nedir?” diyerek sordular. Yahûdi adam ise “Öküz ile balıktır. Bu iki hayvanın ciğerlerinin en nefis parçaları cennet ehlinen yetmiş bin kişi yiyecektir” diyerek cevap verdi.

Bu rivâyet Müslim'in *Sahîh*'inde⁵⁴⁸ de nakledilmiştir.

⁵⁴⁷ Buhârî, “Rikâk”, 44.

⁵⁴⁸ Müslim, “Sıfâtü'l-Münâfıkîn”, 30.

Rivâyette geçen Yahûdi adamın الرَّحْمَنُ بَارَكَ ifadesinden bereket kavramının diğer din mensupları tarafından da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Fakat sadece bu ibareden yola çıkarak Yahûdinin Hz. Peygamber için bereket temennisinde bulunduğu çıkarımına varılamaz. Çünkü b-r-k kökünün Eski Ahit'te hangi anlamlarda kullanıldığına baktığımızda; bolluk ve bereket, övgü, tebrik etmek, selam vermek, selamlamak gibi anlamlarının yanı sıra, lanet etmek, beddua etmek gibi olumsuz anlamları da içerdiği de görülmektedir.⁵⁴⁹

4.11 Diyet Bedelinin Bereketli Kılınması

Hiz. Peygamber döneminde bir adam kılıçla bir başkasının kolunu kesmişti. Kılıç darbesi ile yaralanan bu kişi Resûlullah'a müracaat ederek kısas istediğini belirtti. Hiz. Peygamber ise bu olayda hem diyetle hükmetmiş, hem de diyet bedelinin alan kişiye mübârek olması için dua buyurmuştur.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ وَعَمَّارُ بْنُ خَالِدٍ الْوَاسِطِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرُ بْنُ عَيَّاشٍ عَنْ دَهْنَمِ بْنِ قُرَّانَ حَدَّثَنِي يَمْرَانُ بْنُ جَارِيَةَ عَنْ أَبِيهِ "أَنَّ رَجُلًا ضَرَبَ رَجُلًا عَلَى سَاعِدِهِ بِالسَّيْفِ فَقَطَعَهَا مِنْ غَيْرِ مَفْصِلٍ فَاسْتَعْدَى عَلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَرَ لَهُ بِالْذِّيَّةِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أُرِيدُ الْقِصَاصَ . فَقَالَ : "خُذِ الذِّيَّةَ بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِيهَا" . وَلَمْ يَقْضَ لَهُ بِالْقِصَاصِ⁵⁵⁰

Muhammed b. Sabbâh ve Ammâr b. Hâlid el-Vâsitî→ Ebû Bekr b. Ayyâş →Dehsem b. Kurrân→ Nimrân b. Cârîye, ona da babası (Ebû Nimrân Cârîye b. Zafer) şöyle nakletmiştir: "Hz. Peygamber döneminde bir adam kılıçla bir başkasının kolunu kesmişti. Kılıç darbesi ile yaralanan bu kişi Resûlullah'a müracaat ederek kısas istediğini belirtti. Hiz. Peygamber ise kolu kesilen bu adama diyet ödenmesi⁵⁵¹ hükmünü verdi. Kolu kesik olan adam tekrar "Yâ Resûlallah! Ben kısas istiyorum" dedi. Kısasa hükmetmeyen Allah Resûlü bu kişiye şöyle buyurdu: "Diyeti al! Allah onu sana mübârek eylesin"

⁵⁴⁹ Mutlu Türkmen, *Kur'an-ı Kerim ve Kitâb-ı Mukaddes'te "Brk", "Sbh" ve "Kds" Köklerinin Semantik İncelemesi* (Ankara, 2007), 136-137.

⁵⁵⁰ İbn Mâce, "Diyât", 9

⁵⁵¹ Kasıtlı yapılan sakat bırakma ve yaralama eylemlerinde suçluya kısas uygulanması esas olmakla birlikte, suç teşkil eden eylem ile kısasın uygulanacağı eylem arasında denkleğin sağlanması çoğunlukla mümkün olmayıp maksadın aşılması ihtimali vardır. Bu nedenle kısas; belirli müessir eylem türlerine hasredilmiş, çoğunlukla suçluya vermiş olduğu zarar ile orantılı miktarda bir bedel ödetilmesi yolu tercih edilegelmiştir. bkz: Ali Şafak, "Erş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/307.

Senette yer alan Dehsem b. Kurrân ile ilgili olarak Yahyâ b. Ebî Kesîr, “metrûkü’l-hadîs”; Yahyâ b. Maîn, “lâ yüktebü hadîsühû”; Dârekutnî ise “zayıf” nitelendirmesinde bulunmuştur.⁵⁵² Muhakkik hadisin isnadının “zayıf” olduğunu ifade etmiştir.⁵⁵³

Bu tür davalarda müştekinin (davacı), hasmını affetmesi veya kısastan vaz geçerek diyete razı olması Hz. Peygamber tarafından tavsiye edilmiştir. Bu husus ile ilgili olarak İbn Mâce’nin *Sünen*’inde “Bâbü’l-afvi fi’l kîsâs” (kısasta bağışlama) isimli bir konu başlığı kullanılmış ve burada Ebü’d-Derdâ’nın (r.a) şu rivayeti nakledilmiştir: “Ben Hz. Peygamber’in şöyle söylediğini işittim: Vücudundan bir şey (yaralanma veya kesilmesi) ile başına bir musibet gelip de bunu sadaka eden (hasmını affedip kısastan vazgeçen) hiçbir kişi yoktur ki, bundan (bağışlamasından) dolayı Allah onu bir derece yükseltmesin veya bu sebeple onun bir günahını bağışlamasın.”⁵⁵⁴

4.12 Sahâbenin Birbiri İçin Kullandığı Bereket İfadeleri

4.12.1 Abdurrahmân b. Avf’ın Bereket Duası

Abdurrahmân b. Avf, müslüman olduktan sonra Allah (c.c) yolunda çeşitli sıkıntılara göğüs germiş, İslâm’ın ilk yıllarında ashâbın gösterdiği metanet ve sabra o da eşlik etmiştir. Medine’ye yapılan hicrete de eşlik ederek muhâcirin öncülerinden olmuştur. Allah Resûlü, hicretten hemen sonra ilk iş olarak, Müminler arasındaki dostluk ve kardeşliği tesis etmek için Mekkeli muhâcirlerle Medîneli ensârı birbirleri ile kardeş yapmak olmuştur. Muhâcirlerden Abdurrahman b. Avf (ö. 32/652), ensârdan ise Sa’d b. Rebî’ (ö. 3/625) Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından bizzat kardeş ilân edilmiştir. Maddi durumu oldukça iyi olan Sa’d (r.a), hicret öncesinde kendisi gibi zengin olan fakat hicret sırasında tüm mal varlığını Mekke’de bırakmak zorunda kalan kardeşi Abdurrahman’a: “Ey kardeşim, benim oldukça çok malım var. Bu malımın yarısı senin olsun. Ayrıca iki de eşim var. Bunlardan istediğini boşayayım onunla nikâhlan” diyerek bir teklifte bulundu. Bu oldukça samimi teklif karşısında Abdurrahman (r.a): “بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِي أَهْلِكَ وَمَالِكَ دُلُونِي عَلَى السُّوقِ” Allah sana malında ve ailede bereket ihsan

⁵⁵²Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, 8/497-498; İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, 3/213.

⁵⁵³İbn Mâce, “Diyât”, 9.

⁵⁵⁴İbn Mâce, “Diyât”, 35.

eylesin. Sen bana çarşının yolunu gösteriver”⁵⁵⁵ diyerek Sa’d’ın (r.a) teklifini zarif bir şekilde geri çevirmiş, onun malının ve ehlinin bereketlenmesi için de hayır duada bulunmuştur.

Bu rivâyet Tirmizî ⁵⁵⁶ ve Nesâî’nin *Sünen*’inde ⁵⁵⁷ Ahmed b. Hanbel’in de *Müsned*’inde⁵⁵⁸ yer almaktadır.

4.12.2 Hz. Âişe’ye Yapılan Bereket Duası

Hz. Âişe, (r. anhâ), çıktıkları bir sefer sırasında Beydâ yahut da Zâtü’l-Ceyş denilen mevkide gerdanlığını kaybeder, tüm aramalara rağmen gerdanlık bulunamaz. O sırada da sabah namazının vakti girmiş ancak yanlarında da su bulunmadığı için abdest alınamamıştı. Tüm bu yaşananlar üzerine Yüce Allah tarafından, teyemmüm âyeti⁵⁵⁹ indirildi. Hz. Âişe, yaşanan bu durumu şöyle nakletmiştir:

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عَمْرُو أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الْقَاسِمِ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - ”سَقَطَتْ قِلَادَةٌ لِي بِالْبَيْدَاءِ وَنَحْنُ دَاخِلُونَ الْمَدِينَةَ ، فَأَنَاحَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَزَلَ ، فَتَنَى رَأْسَهُ فِي حَجَرٍ رَاقِدًا ، أَقْبَلَ أَبُو بَكْرٍ فَلَكَرَنِي لَكْرَةً شَدِيدَةً وَقَالَ حَبَسْتَ النَّاسَ فِي قِلَادَةٍ . فَبِي الْمَوْتِ لِمَكَانٍ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ أَوْجَعَنِي ، ثُمَّ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَيْقَظَ وَحَضَرَتِ الصُّبْحُ فَالْتَمَسَ الْمَاءَ فَلَمْ يَوْجَدْ فَتَزَلَّتْ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ) [المائدة:6] الْآيَةَ . فَقَالَ أَسِيدُ بْنُ حُضَيْرٍ لَقَدْ بَارَكَ اللَّهُ لِلنَّاسِ فِيكُمْ يَا آلَ أَبِي بَكْرٍ ، مَا أَنْتُمْ إِلَّا بِرَكَّةٍ لَهُمْ“⁵⁶⁰

Yahyâ b. Süleymân→ Abdullah b. Vehb→ Amr b. Vehb→ Abdurrahmân b. Kâsım→babası (Kâsım b. Muhammed), ona da Hz. Âişe bt. Ebû Bekir es-Sıddîk (r. anhâ) şöyle nakletti: “Bizler Medine’ye girerken benim bir gerdanlığım Beydâ mevkisinde düştü. Resûlullah (s.a.v) bunun akabinde devesini çöktürerek indi. Bir müddet başını kucağıma koyarak uyudu. Bu sırada Ebû Bekir geldi ve eliyle göğsümü şiddetli bir şekilde itti ve şöyle söyledi: ‘Bir gerdanlık sebebiyle insanları burada

⁵⁵⁵ Buhârî, “Nikâh”, 7, “Büyü”, 1, “Menâkıbu’l- Ensâr”, 3,50.

⁵⁵⁶ Tirmizî, “Birr ve Sila”, 22. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Ahmed b. Menî’ — İsmail b. İbrâhim — Humyd — Enes b. Mâlik. Tirmizî bu rivâyetin “hasen-sahîh” olduğunu ifade etmiştir.

⁵⁵⁷ Nesâî, “Nikâh”, 84. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Ahmed b. Yahyâ b. Vezîr — Saîd b. Kesîr b. Ufeyr — Süleyman b. Bilâl — Yahyâ b. Saîd — Humeyd et-Tavîl — Enes b. Mâlik. Muhakkik bu rivâyetin “sahîh” olduğunu ifade etmiştir.

⁵⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 20/290. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: İsmail — Humeyd et-Tavîl — Enes b. Mâlik. Muhakkik bu rivâyetin Şeyhayn’ın şartlarına göre “sahîh” olduğunu ifade etmiştir.

⁵⁵⁹ el-Mâide, 5/6.

⁵⁶⁰ Buhârî, “Tefsir”, 3.

hapsettin' dedi. Canımı acıtmış olduğu halde Hz. Peygamber'in (uyuması) kucağında bulunması (uyuması) sebebiyle bende ölüm (hareketsizlik) vardı. Daha sonra Resûlullah (s.a.v) uyandı, sabah namazının vakti de gelmişti. (Abdest için) su arandı ancak aranan su bulunamadı. Bir süre sonra 'Ey iman edenler, namaza kalkacağınız zaman...' ⁵⁶¹ âyeti indi. Useyd b. Hudayr (ö. 20/641) bunun üzerine: 'Ey Ebû Bekir ailesi, Allah sizin vesilenizle insanlara bereket vermiştir, siz insanlar için ancak bereket kaynağısınız' buyurdu."

Hz. Âişe bt. Ebû Bekir (r. anhâ) nakledilen başka bir rivayette ise Useyd b. Hudayr'ın (r.a) ifadesi şu şekildedir: "مَا هِيَ بِأَوَّلِ بَرَكَتِكُمْ يَا آلَ أَبِي بَكْرٍ" "Ey Ebû Bekir ailesi, bu sizlerin ilk bereketiniz değildir" demiştir. ⁵⁶² Rivayetlerde yer alan Useyd b. Hudayr'ın Hz. Âişe ile ilgili bir diğer bereket ifadesi ise: "جَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا ، فَوَاللَّهِ مَا نَزَلَ بِكَ أَمْرٌ تَكْرَهُهُ إِلَّا جَعَلَ" "Allah daima sana hayırla muamele etsin. Allah'a andolsun ki, her ne zaman başına seni üzecek bir iş gelse, Allah Teâlâ onda senin ve tüm Müslümanların için bir hayır meydana getirmiştir." ⁵⁶³

Ammâr b. Yâsir'den (ö. 37/657) nakledilen rivayette ise Hz. Ebû Bekir (r.a), kızı Hz. Âişe (r. anhâ) yanına gelerek: "مَا عَلِمْتُ إِنَّكَ لِمُبَارَكَةٌ" "Ben senin bu kadar mübârek birisi olduğunu bilemedim" ⁵⁶⁴ diyerek onun için mübârek ifadesini kullanmıştır.

Mezkûr rivâyetler incelendiğinde, sahâbenin tamamı faziletli olmakla birlikte Hz. Âişe (r. anhâ) ve babası Hz. Ebû Bekir'in (r.a) faziletine, hem de Ebû Bekir ailesinin pek çok hayra vesile olduklarına işaret edildiği söylenebilir. Bununla birlikte sahâbenin birbirlerini tafdîl ve tebrik ederken bereket içerikli lafızlar kullanmaya itina ettikleri de görülmektedir.

4.12.3 Esmâ bt. Ebû Bekir'in Bereket Duası

Esmâ bt. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in kabir azabından bahsettiği bir anda son cümlesini duyamayınca yanındaki kişiye "Allah sana bereket ihsan eylesin!

⁵⁶¹ el-Mâide, 5/6.

⁵⁶² Buhârî, "Teyemmüm", 1, "Fedâilu's- sahâbe", 5, "Tefsir", 3; Müslim, "Hayz", 108; Nesâî, "Tahâret", 194.

⁵⁶³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 40/341; Dârimî, "Tahâret", 65; Buhârî, "Teyemmüm", 2, "Fedâilu's- sahâbe", 30, "Nikah", 65; Müslim, "Hayız", 109; İbn Mâce, "Tahâret", 90; Nesâî, "Tahâret", 204.

⁵⁶⁴ İbn Mâce, "Tahâret", 90.

Rasûlullah'ın (s.a.v) son söylediği sözü neydi?" diyerek o kişiye hitap cümlesi olarak bereket duası etmiştir.

أَخْبَرَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ عَنْ ابْنِ وَهْبٍ قَالَ أَخْبَرَنِي يُوسُفُ بْنُ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّهُ سَمِعَ أَسْمَاءَ بِنْتَ أَبِي بَكْرٍ تَقُولُ "قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ الْفِتْنَةَ الَّتِي يُفْتَنُ بِهَا الْمَرْءُ فِي قَبْرِهِ فَلَمَّا ذَكَرَ ذَلِكَ ضَجَّ الْمُسْلِمُونَ ضَجَّةً حَالَتْ بَيْنِي وَبَيْنَ أَنْ أَفْهَمَ كَلَامَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا سَكَتَتْ ضَجَّيْتُهُمْ قُلْتُ لِرَجُلٍ قَرِيبٍ مِنِّي أَيْ بَارَكَ اللَّهُ لَكَ مَاذَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي آخِرِ قَوْلِهِ قَالَ: قَدْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنْكُمْ تُفْتَنُونَ فِي الْقُبُورِ قَرِيبًا مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَالِ" 565

Süleyman b. Dâvûd→ Abdullah b. Vehb→ Yûnus b. Yezid →İbn Şihâb ez-Zührî→ Urve b. Zübeyr, ona da Esmâ bt. Ebû Bekir'den nakledildiğine göre: "Resûlullah (s.a.) bir gün ayağa kalktı ve akabinde ölen kişinin kabirde çekeceği sıkıntıdan bahsetti. Hz. Peygamber (s.a.v) (kabirdeki sıkıntıdan) bahsedince orada bulunanlar öyle bir bağrıştı ki, Hz. Peygamber'in (s.a.v) söylediklerini anlayamadım. İnsanların sesleri kesilince yakınımda olan birisine 'Allah sana bereket ihsan eylesin. Resûlullah'ın (s.a.v) son söylediği sözü neydi?' diye sordum. O kişi de şöyle cevap verdi 'Resûlullah'ın son sözü: Kuşkusuz sizlerin kabirde Deccal fitnesine yakın bir imtihandan geçeceğiniz bana vahyolundu." 566

Hadisin Buhârî'de yer alan tarikinde isnad zinciri aynı olmakla birlikte Süleyman b. Davûd el-Mehrî (ö. 253/867) yerine Yahyâ b. Süleyman el-Cûfî (ö.237/852) yer almaktadır. Bu rivayet pek çok kaynakta⁵⁶⁷ yer almakla birlikte "Allah sana bereket ihsan eylesin" ifadesi sadece Nesâî'de geçmektedir. Muhakkik bu rivâyetin "sahîh" olduğunu ifade etmiştir.

⁵⁶⁵ Nesâî, "Cenâiz", 155.

⁵⁶⁶ Esmâ bt. Ebû Bekir'den Buhârî'de nakledilen başka bir rivayette; Hz. Âişe'nin odasına girdiğini, insanların güneş tutulması nedeni ile namaz kıldıklarını gördüğünü, kendisinin de namaza durduğunu, Hz. Peygamber'in ise namazı oldukça uzattığını, namazını tamamladıktan sonra insanlara hitap etmeye başladığını, tam bu sırada ensârdan bir grup kadının konuşup gürültü etmeye başladığını, onları susturayım derken hutbeyi duymadığını, yanında yer alan Hz. Âişe'ye: "Resûlullah ne dedi?" diye sorması üzerine: "Şu makamımda cennet ve cehennem dahil bana her şey gösterildi. Ve şu da bana vahyolundu ki, sizler kabirlerinizde Mesîh Deccâl (yüzünden çekilecek) imtihanlara benzer veya ona yakın bir imtihan geçireceksiniz..." şeklinde devam eden rivayeti naklettığını ifade eder. bkz: Buhârî, "Cuma", 29.

⁵⁶⁷ Muvatta, "Küsûf", 4; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 44/494; Buhârî, "İlim", 24, "Vudû", 37, "Cuma", 29, "Küsûf", 10, "İ'tisâm", 2; Müslim, "Küsûf", 11.

4.12.4 Hz. Âişe'nin, Sevincini Paylaşan Kölesine Bereket Duası

Hz. Peygamber'in inşa ettiği toplumda, sahâbenin birbirine karşı hitaplarında gerek sevinçlerini paylaşıırken gerekse de birbirlerini tebrik ederken bereket lafızlarını sıklıkla kullandıklarını görmekteyiz. Bunun bir örneği de mükâtepe bir köle iken hürriyetine kavuşan Sâlim Sebelân'ın (ö. 110/729) Mü'minlerin annesi Hz. Âişe'ye (r. anha) gelerek sevincini paylaşması ve ondan kendisi için dua etmesini talep etmesidir.

خَبَرَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ حُرَيْثٍ قَالَ حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ مُوسَى عَنْ جُعَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ أَخْبَرَنِي عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ مَرْوَانَ
بْنِ الْحَارِثِ بْنِ أَبِي ذُبَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ سَلَامٌ سَبْلَانُ قَالَ: "... كُنْتُ أَتِيهَا مُكَاتَّبًا مَا تَخْتَفِي مِنِّي فَتَجْلِسُ
بَيْنَ يَدَيَّ وَتَتَحَدَّثُ مَعِيَ حَتَّى جِئْتُهَا ذَاتَ يَوْمٍ فَقُلْتُ ادْعِي لِي بِالْبَرَكَةِ يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ . قَالَتْ وَمَا ذَلِكَ قُلْتُ أَعْتَقَنِي اللَّهُ
. قَالَتْ بَارَكَ اللَّهُ لَكَ ... " 568

Hüseyin b. Hurays→ Fadl b. Mûsâ→ Cuayd b. Abdurrahmân→ Abdülmelik b. Mervân b. Hâris b. Ebû Zübâb, ona Ebû Abdullah Sâlim Sebelân'ın naklettiğine göre; "...Ben onun mükâtepe kölesi idim. Bundan dolayı benden gizlenmezdi. Benim yanımda oturur ve benimle konuşurdu. Tâ ki bir gün, ona geldim ve 'ey Mü'minlerin annesi! bana mübârek olsun de' dedim. O da: 'Hayırdır, ne için?' diye sorunca: 'Allah bana kölelikten kurtulmayı nasip etti' dedim. Âişe (r.anha) 'Allah mübârek eylesin' dedi..."

Hadisin isnadında yer alan Ebû Abdullah Fadl b. Mûsâ es-Sînânî'ye İbn Hibbân Sikât'ında yer vermiş, İbn Hacer ise onun Sika Sebt olduğunu ancak bazen hata ettiğini "ربما اغرب" ifade etmiştir. 569 Muhakkîk bu rivâyetin "sahîh" olduğunu ifade etmiştir.

4.12.5 Ali b. Ebû Tâlip'in Bereket Duası

Hz. Ali'den nakledilen bir rivâyette ise Yüce Allah'ın bahşettiği sonsuz nimetler karşısında kulun; yemeğe besmele ile başlaması, bahşedilen rızkın bereketlendirilmesi

568 Nesâî, "Tahâret", 83.

569 Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî İbn Hibbân, *es-Sikât* (Haydarabad: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, 1973), 7/319; İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, 8/287.

için dua etmesi, yemeğini bitirdiğinde ise bizi yediren ve içiren Yüce Allah'ı hamd ile tesbih etmesi tavsiye edilmektedir.

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ حَدَّثَنِي الْعَبَّاسُ بْنُ الْوَلِيدِ النَّرْسِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ حَدَّثَنَا سَعِيدُ الْجُرَيْرِيُّ عَنْ أَبِي الْوَرْدِ عَنْ ابْنِ أَعْبَدٍ قَالَ قَالَ لِي أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: ”يَا ابْنَ أَعْبَدٍ هَلْ تَدْرِي مَا حَقُّ الطَّعَامِ قَالَ قُلْتُ وَمَا حَقُّهُ يَا ابْنَ أَبِي طَالِبٍ قَالَ تَقُولُ بِسْمِ اللَّهِ اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيْمَا رَزَقْتَنَا قَالَ وَتَدْرِي مَا شُكْرُهُ إِذَا فَرَعْتَ قَالَ قُلْتُ وَمَا شُكْرُهُ قَالَ تَقُولُ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا...“ 570

Abdullâh→ Abbâs b. Velîd en-Nersî→ Abdülvâhid b. Ziyâd→ Saîd el-Cüreyrî→ Ebû Verd b. Sümâme, ona da Ali b. A‘bud, Ebû Hasan Ali b. Ebû Tâlib’den şöyle nakletmiştir: Ali b. Ebû Tâlib bana “Ey İbn A‘bud! Yemeğin hakkı nedir bilir misin? Diye sordu. Bende o halde yemeğin hakkı nedir Ey ibn Ebû Talib dedim. Bunun üzerine bana ‘Bismillâh, Allahım! Bize verdiğin rızıkı bereketlendir’ dedi. Bitirdiğinde ise onun şükürü nedir? Diyerek bana sordu. Ben de onun şükürü nedir? Diyerek sordum. Bana ‘bizi yediren ve içiren Allah’a hamdolsun’ demendir...” dedi.

Muhakkik senedde yer alan Ali b. A‘bud’un “meçhul” olması sebebiyle rivâyetin “zayıf” olduğunu ifade etmiştir.

4.12.6 Sahâbenin Birbirini Uyarırken Yaptığı Bereket Duaları

Sahâbe sosyal hayatta birbirlerini uyarırken de bereket içerikli dua lafızları kullanmaya itina göstermişlerdir. Abdurrahman b. Semüre’nin cenazesinde yakınları ve köleleri cenazeyi taşıyan diğer insanlara “yavaş yavaş (götürün) Allah size bereket ihsan eylesin” diyerek ağır ağır yürüyorlardı. Bu durumu gören Ebû Bekre ise Hz. Peygamber döneminde cenazelerin süratle götürüldüğünü hatırlatmış ve böylece sıkışıklık dağılmıştır.

أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى قَالَ حَدَّثَنَا خَالِدٌ قَالَ حَدَّثَنَا عُيَيْنَةُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ جَوْشَنِ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ ”شَهِدْتُ جَنَازَةَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ وَخَرَجَ زِيَادٌ يَمْشِي بَيْنَ يَدَيِ السَّرِيرِ فَجَعَلَ رِجَالٌ مِنْ أَهْلِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ وَمَوَالِيهِمْ يَسْتَقْبِلُونَ السَّرِيرَ وَيَمْشُونَ عَلَى أَعْقَابِهِمْ وَيَقُولُونَ رُوَيْدًا رُوَيْدًا بَارَكَ اللَّهُ فِيكُمْ . فَكَانُوا يَدْبُونَ دَبِييَا حَتَّى إِذَا كُنَّا بِنَعْصِ طَرِيقِ الْمَرْبِدِ لِحَقْنَا أَبُو بَكْرَةَ عَلَى بَعْلَةٍ فَلَمَّا رَأَى الَّذِي يَصْنَعُونَ حَمَلَ عَلَيْهِمْ بِعَظْمَةٍ وَأَهْوَى إِلَيْهِمْ

570 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/435.

بِالسَّوْطِ وَقَالَ خَلُّوا فَوَالَّذِي أَكْرَمَ وَجْهَ أَبِي الْقَاسِمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقَدْ رَأَيْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
وَإِنَّا لَنَكَاذُ نَزْمُلُ بِهَا رَمْلًا . فَأَنْبَسَ الْقَوْمُ “⁵⁷¹.

Muhammed b. Abdüla‘lâ→ Hâlid→ Uyeyne b. Abdurrahmân b. Cevşen, ona da babası (Abdurrahman b. Cevşen) şöyle söylemiştir: “Ben Abdurrahman b. Semure’nin cenazesinde bulundum. Ziyâd ve onun azatlılarından bir grup kimse tabutun önünde topukları üzerinde geri geri yürümeye ve رُوَيْدًا رُوَيْدًا بَارَكَ اللَّهُ فِيكُمْ ‘Yavaş yavaş (götürün) Allah size bereket ihsan eylesin’ demeye ve ağır ağır yürümeye başladılar. Bu durumu gören Ebû Bekre (r.a), Medine istikametinden altındaki katır ile üzerlerine yürüdü, (elindeki) kamçı ile onlara hamle yapıp: ‘Açılın! Ebu’l-Kâsım’ı şereflendirene yemin olsun ki, bizler Resûlullah ile birlikte iken cenazeyi süratle götürürdük’ dedi. Bunun üzerine o anda sıkışıklık dağıldı.”

Senedde cerh edilmiş râvi bulunmamaktadır. Muhakkik isnad için “sahîh” ifadesini kullanmıştır.

Bu rivâyet Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde⁵⁷² de yer almaktadır.

Muhammed Nâsirüddîn el-Elbânî, “Ahkâmü’l-cenâiz ve bide’ihâ” isimli eserinde “Cenazenin koşar adımlarla çabucak götürülmesi gerekir”⁵⁷³ başlığı altında Hz. Peygamber’in şu hadisini nakletmiştir: “Cenazeyi çabuk götürünüz! Eğer salih birisi ise onu bir hayra doğru götürüyorsunuz. Eğer salih birisi değilse boyunlarınızdan bırakacağınız bir kötülüktür.”⁵⁷⁴

Ubâde b. Sâmit, bir gün Ebü’l-Yeser’e ve kölesine yolda rastlayınca her ikisinin de üzerindeki kıyafetleri dikkatini çeker. Kölesinin üzerindeki bürdeyi (hırka) kendisinin almasını tavsiye eden Ubâde’nin başını okşayan Ebü’l-Yeser, ona dua eder ve Hz. Peygamber’in kölelere nasıl davranılması gerektiği ile ilgili rivâyeti hatırlatır.

⁵⁷¹ Nesâî, “Cenâiz”, 44.

⁵⁷² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 34/41. Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Yahyâ b. Saîd— Uyeyne b. Abdurrahmân b. Cevşen— babası (Abdurrahman b. Cevşen)— Muhakkik senedin “sahîh” olduğunu ifade etmiştir.

⁵⁷³ Muhammed Nâsirüddîn el-Elbânî, *Ahkâmü’l-cenâiz ve bide’ihâ* (Riyad: Mektebetü’l-Maârif, 2010), 93.

⁵⁷⁴ Buhârî, “Cenâiz”, 51; İbn Mâce, “Cenâiz”, 15; Tirmizî, “Cenâiz”, 30; Nesâî, “Cenâiz”, 44.

حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ مَعْرُوفٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ - وَتَقَارَبَا فِي لَفْظِ الْحَدِيثِ ، وَالسِّيَاقُ لَهُارُونَ - قَالَ حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ مُجَاهِدٍ أَبِي حَزْرَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْوَلِيدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ ” فَقُلْتُ لَهُ أَنَا يَا عَمُّ لَوْ أَنَّكَ أَخَذْتَ بُرْدَةَ غُلَامِكَ وَأَعْطَيْتَهُ مَعَاذِيكَ وَأَخَذْتَ مَعَاذِيهِ وَأَعْطَيْتَهُ بُرْدَتَكَ فَكَانَتْ عَلَيْكَ حُلَّةٌ وَعَلَيْهِ حُلَّةٌ . فَمَسَحَ رَأْسِي وَقَالَ اللَّهُمَّ بَارِكْ فِيهِ يَا ابْنَ أَخِي بَصُرَ عَيْنِي هَاتَيْنِ وَسَمِعَ أُذُنِي هَاتَيْنِ وَوَعَاهُ قَلْبِي هَذَا - وَأَشَارَ إِلَى مَنَاطِ قَلْبِهِ - رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَقُولُ « أَطْعَمُوهُمْ مِمَّا تَأْكُلُونَ وَالْيَسُوهُمْ مِمَّا تَلْبَسُونَ » . وَكَانَ أَنَّ أُعْطِيَتْهُ مِنْ مَتَاعِ الدُّنْيَا أَهْوَنَ عَلَى مَنْ أَنْ يَأْخُذَ مِنْ حَسَنَاتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ “ .⁵⁷⁵

Hârûn b. Marûf ve Muhammed b. Abbâd→ (Hadisin lafzında birbirlerine yakındırlar. Buradaki rivayet Hârûn'undur)→ Hâtim b. İsmâil→ Ya'kûb b. Mücâhid Ebû Hazre, ona da Ubâde b. Velîd b. Ubâde b. Sâmit şöyle rivâyet etmiştir. “(Ubâde b. Sâmit), Ebü'l-Yeser'e ve kölesine rastlayınca şöyle söyledi: ‘Ey Amcam! Kölendeki bürdeyi alsanda, ona senin Meâfirî’ni⁵⁷⁶ versen ya da⁵⁷⁷ ondaki Meâfirî’ni alsan da ona sendeki bürdeyi versen. Böylece senin de üzerinde bir hulle (altılı üstlü bir takım), onun da üzerinde bir hulle olurdu’ dedim. Bunun üzerine Ebü'l-Yeser, Ubâde’nin (r.a) başını okşayarak ona şöyle dua etti: ‘اللَّهُمَّ بَارِكْ فِيهِ’ ‘Allah’ım! Sen bunu mübârek kıl. Ey kardeşimin oğlu! Resûlüllah’ın şöyle buyurduğunu şu iki gözüm gördü, şu iki kulağım işitti ve -kalbinin damarına işaret ederek- kalbim ezberledi ki: ‘Onlara (köle ve hizmetçilere) yediğinizden yedirin, giydığınızden giydirin.’ Benim ona dünya malından bir şeyler vermem, kıyamet gününde onun benim hasenatımdan bir miktar almasından bana daha ehvendir.”⁵⁷⁸

Hiz. Peygamber’in temelini attığı, sahâbenin ise inşa ettiği toplumun “bereket” merkezli olarak büyüyüp geliştiğini söyleyebiliriz. Bütün bu rivâyetler incelendiğinde sahâbenin de sosyal hayatta birbirlerine hitap ederken, yaşadıkları sevinç verici olayları tebrik ederken ya da birbirlerini ikaz ederken bereket içerikli dua lafızları ya da bu anlama gelen hitap cümlelerini kullanmaya özen gösterdiklerini söyleyebiliriz.

⁵⁷⁵ Müslim, “Zühd ve Rekâik”, 74.

⁵⁷⁶ Yemende bir kabileye nispet edilen kıymetli bir kıyafet. bkz: İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 4/590.

⁵⁷⁷ Kâdî İyâz, rivayette “ve ehazte” olarak yer alan ibarenin “ev ehazte” olarak okunmasının anlam olarak daha uygun olacağını belirtmiştir. Çünkü buradaki maksat onlardan birinin üzerinde iki bürde diğerinin üzerinde ise iki meâfirî bulunmasıdır. bkz: Nevevî, *el-Minhâc*, 18/136. Kanaatimizce râvî, Ebü'l-Yeser’e kıymetli olan kıyafetleri kendisinin almasını tavsiye etmiş, Ebü'l-Yeser ise bunu uygun bulmamıştır.

⁵⁷⁸ Bürde, çizgili bir kumaş türüdür. Bedevilerin giydiği bir elbise olduğu da söylenmiştir. Hulle ise iki parça örtüden (elbiseden) meydana gelir. Nevevî, *el-Minhâc*, 18/134-135.

5. SONUÇ

Bereket kavramı, be-ra-ke (بَرَكَ) kökünden türemekle birlikte sözlükte; bolluk, çokluk, nema, sebat, devamlılık, hayır, feyiz ve saadet gibi anlamlara gelmektedir. Sözlük anlamından anlaşılacağı gibi bu kavram hem maddî, hem de manevî birçok hayrı da ihtiva etmektedir. Kur'an-ı Kerîm'de bereket kavramı, beş farklı kalıpta yaklaşık olarak otuz iki âyette yer almakla birlikte bereket ile ilgili temel vurgu; yeryüzünde insanın hizmetine sunulan her türden nimetin yegâne kaynağının Allah Teâlâ olduğudur. Kur'an'da Yüce Allah'ın zâtı, “Tebâreke” sıfatıyla nitelendirilmek suretiyle bereketin kaynağı olarak da konumlandırılmaktadır.

Sahâbîler, Hz. Peygamber'in şahsında ve dualarında Allah tarafından bahşedilen berekete birebir tanık olmuş, onu kendilerine herkesten yakın bulmuş, ona duydukları iştîyak ve muhabbetin bir tezâhürü olarak her vesile ile onun bereket yüklü dualarına talip olmuşlardır. Hz. Peygamber'de onların bu teveccühünü geri çevirmemiş, ashâbın kişisel ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurarak onlara duada bulunmuştur. Onun tarafından yapılan bereket içerikli her bir dua sahâbenin dünyevî ve uhrevî saadetine vesile olmuştur. Resûlullah (s.a.v) yapmış olduğu bereket merkezli dualar ile kulun Rabbinden sadece dünyaya yönelik taleplerde bulunmaması gerektiğini öğretirken aynı zamanda uhrevî pek çok hayrı barından bereket kavramını da içselleştirmelerini sağlamıştır. Zira bereket; sadece maddî artışla sınırlı bir kavram olmayıp aynı zamanda her türlü hayır, saadet, huzur, ruhsal tatmin ve gönül zenginliğini de ifade etmektedir.

Tezde *Kütüb-i tis'a* çerçevesinde bârik, bâreke, ve deâ bil bereketi lafızlarıyla yapılan taramalarda toplam kadar rivâyet tespit edilmiştir. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere en fazla rivâyetin Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer aldığı, en az rivâyetin ise *Muvattâ*'da bulunduğu görülmektedir. Bereket lafızları itibariyle incelendiğinde ise hadis metinlerinde en fazla “بارك” bârik ifadesinin geçtiği görülmektedir.

Tablo 5.1 Kütüb-i Tis'a içinde mükerrerleri ile birlikte tespit edilen bereket içerikli dua ifadelerinin dağılımı

Hadis Kaynağı	بارك	بارك	دعا بالبركة
Buhârî: <i>el-Câmiu's-sahih</i>	28	19	21
Müslim: <i>el-Câmiu's-sahih</i>	26	8	20
İbn Mâce: <i>es-Sünen</i>	15	18	5
Ebû Dâvûd: <i>es-Sünen</i>	9	2	5
Tirmizî: <i>es-Sünen</i>	12	5	3
Nesâî: <i>es-Sünen</i>	5	13	3
İmam Mâlik: <i>Muvattâ:</i>	7	-	1
Ahmed.Hanbel: <i>Müsned</i>	64	38	15
Dârimî: <i>es-Sünen</i>	4	7	-
Toplam	170	110	73
	353		

Hiz. Peygamber'in ashabına yaptığı bereket dualarının yanında başta Medine olmak üzere Şam ve Yemen gibi bazı beldelere de bereket duasında bulunduğu görülmektedir. Rivâyetlerde Hiz. Peygamber'in (s.a.v) Mekke'den Medine'ye hicret ederek sıla özlemi çeken, buranın iklimine ve havasına alışmakta zorlanan ve yeni yerleştikleri bu belde de bazı maddî sıkıntılar çeken sahâbeyi teselli etmek için Medine şehri ve ürünlerine pek çok defa bereket duasında bulunduğu dikkat çekmektedir. Bereket dualarına konu olan Şam ve Yemen ile ilgili rivâyetleri değerlendirildiğinde Rasûlüllah'ın duasının bu iki belde için bir fazilet ifade ettiğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte Arap dilinde نظرت يمنة وشامة "nazartü yemeneten ve şameten" ibaresi "sağ ve soluma baktım" anlamını da içermektedir. Bu durumda hadiste yer alan Şam ve Yemen ifadeleriyle söz konusu bu iki şehir kastedilmiş olabileceği gibi Hicaz bölgesinin kuzey ve güneyindeki tüm İslam coğrafyası da kastedilmiş olabilir.

Hiz. Peygamber'in bereket dualarında bazı zaman unsurları da bulunmaktadır. Rivâyetlerde başta recep ve şaban ayları olmak üzere, bazı zaman dilimlerinin diğerlerine tafdîl edildiği, bazı vakitlerde yapılan ibadet ve tâatlere ziyade sevap verildiği ve bu vakitlerin Resûlüllah tarafından bereket duasına mazhar oldukları görülmektedir. Kuşkusuz Hiz. Peygamber'in bu zaman dilimlerini mübârek kabul etmesi ve onların bereketlenmesi için duada bulunması; kişinin Allah'a daha içten ve

samimi olarak kulluk ederek Allah ile arasındaki bağı güçlendirmesini, kusur ve noksanlarını idrak ederek kendini yenilemesini, özellikle de bu zaman dilimlerinde gaflete düşmeksizin söz konusu vakitleri verimli ve bereketli bir şekilde değerlendirilmesini sağlamaya yöneliktir.

Hız. Peygamber'in çeşitli gıdaları bereket ile niteleyen rivâyetleri incelendiğinde; özellikle süt ve su(zemzem) dikkat çekmektedir. Bu içeceklerden suyun insanoğlunun en temel besin maddelerinden olması ve sütün ise besleyicilik değerinin oldukça yüksek olması ve insanların pek çok açıdan istifade edebilmesi bu besinlerin "bereket" kavramı ile nitelendirilmesine sebebiyet vermiş olabilir. Bereket duasına mazhar olan bir diğer gıda maddesi ise sirke'dir. Sirke ile ilgili mezkûr rivâyette yer alan bereket duasının zayıf olduğu tespit edilmekle birlikte, Resûlullah'ın (s.a.v) hiçbir nimeti küçük görmediği ve sirkeye dua ederek "ne güzel katıktır" dediği kaynaklarda yer almaktadır.

Hız. Peygamber'in gerek kişisel hayatında gerekse de sosyal hayatında bereket içerikli dua ifadeleri sıklıkla kullanmıştır. Nitekim kendisine salât ve selâm getirilirken, yeni evli çiftler tebrik edilirken, istihâre duası ile Yüce Allah'tan hayırlı olan talep edilirken, tamahkârlık göstermeksizin malın iyisi infâk edilirken vb. bereket içerikli dua lafızları ihmal edilmemiştir. Sahâbe ise Hız. Peygamber'in terbiye ve gözetimiyle yetişmiş, onun tavsiye ve uygulamalarını kendilerine rehber edinmiş bir nesil olarak, hem şahsî hem de sosyal hayatlarında; sevinçlerini paylaşırken, karşısındakilere teşekkür ederken, ya da bir hususta birbirlerini uyarırken bereket içerikli dualar etmişlerdir. Neticede Hız. Peygamber adeta bir bereket kültürü inşa etmeye çalışmış ve her fırsatta bunu başta sahabe olmak üzere tüm inananların içselleştirmesi için de rol model olmuştur.

Şunu da unutmamak gerekir ki, bereket sadece Hız. Peygamber'in hayatına münhasır kılınmak yerine, darda kalmışa, borçluya, yoksula ihsan etme, dar günde el ele verme, dünya malına tamah etmeksizin hırs ve açgözlülüğten kaçınma, sahtekârlık ve yalancılıktan sakınmak da her çağda bereket vesilesi olmuştur. Bu bağlamda Hız. Peygamber (s.a.v) tarafından sık sık nefsin doyumsuzluğu insanlara hatırlatılarak kanaatin ve dürüstlüğün en büyük hazine ve bereket kaynağı olduğu da vurgulanmıştır.

KAYNAKLAR

- Ağırman, Cemal. “Müksirûn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/534. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *Müsnedu el-İmâm Ahmed b. Hanbel*. thk. Şuayb el-Arnaût, Âdil Mürşid. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2001.
- Algül, Hüseyin. “Haram Aylar”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/105-106. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Aynî, Bedreddin Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed. *Umdetü’l-kârî fî şerhi Sahîhi’l-Buhârî*. 12 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, ts.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes’ûd b. Muhammed el-Ferrâ’ el-. *Meâlimü’t-tenzîl fî tefsîri’l-Kur’ân*. thk. Muhammed Abdullah en-Nemr vd. 8 Cilt. Riyad: Dâru Taybe, 4. Basım, 1997.
- Belâzurî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir el-. *Ensâbu’l-Eşrâf*. thk. Suheyl Zekkâr - Riyâd ez-Ziriklî. 13 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Fıkr, 1417/1996.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali. *Delâilü’n-nübüvve ve ma’rifetu ahvâli sâhibi’ş-şerîa*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1405.
- Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. ‘Amr el-. *Musned*. thk. ‘Âdil b. Sa’d Vd. Medine: Mektebetü’l-‘ulûm ve’l-hikem, 2009.
- Bozkurt, Nebi- Küçükaşcı, Mustafa Sabri. “Medine”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/305-311. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm Cu’fî. *el-Câmi’u’s-Sahîh*. thk. Şuayb el-Arnaût, Âdil Mürşid. 5 Cilt. Beyrut: er-Risâletü’l-Âlemiyye, 1436.
- Canan, İbrahim. “Enes b. Mâlik”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/234-235. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Canan, İbrâhîm. *H. Peygamber’in Sünnetinde Tıp*. İstanbul: Akçağ, 1995.
- Cevâd Ali. *el-Mufasssal fî târihi’l-‘Arab kable’l-İslâm*. 20 Cilt. Dârü’s-Sâkî, 4. Basım, 2001.

- Çakan, İsmail Lütfi. “Abdullah b. Ebû Rebîa”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/96-97. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Çetin, Abdurrahman. “Ezan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/36-38. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Çiftçi, Nurettin. “Ahzâb Sûresinin 56. Âyetinde Geçen ‘Salât’ Kavramının Sûre Bütünlüğü İçindeki Anlamı Üzerinde Bir Değerlendirme”. *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 7/3 (30 Eylül 2023), 537-559.
- Dârekutnî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-. *Sünenü'd-Dârekutnî*. thk. Şuayb el-Arnâvut. 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 2005.
- Dârimî, Ebû Muhammed ‘Abdullah b. ‘Abdurrahmân ed-. *Sünenü'd-Dârimî*. thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî. Suudi Arabistan: Dâru'l-Muğnî, 2000.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş‘as b. İshâk el-Ezdî es-Sicistânî. *Sünenü Ebû Dâvûd*. thk. Şuayb el-Arnâvut. 7 Cilt. Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, ts.
- Ebû Gudde, Abdulfettâh. *Zamanın Kıymeti*. çev. Enbiya Yıldırım. Ankara: Takdim Kitap, ts.
- Ebu'l-Kâsım es-Seyyid Ahmed, Âsım Efendi. *Kâmûs Tercemesi el-Okyanûsü'l-basît fî't tercemeti'l-kâmûsi'l-muhît*. 3 Cilt. İstanbul: Cemal Efendi Matbaası, 1305.
- Ebu's-Su‘ûd, Muhammed b. Muhammed b. Muştafâ el-‘Îmâdî. *İrşâdu'l-‘Âkli's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm*. 15 Cilt. Beyrut: y.y., ts.
- Elbânî-Muhammed Nâsırüddin el-. *Âhkâmü'l-cenâiz ve bide'ihâ*. Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 2. Basım, 2010.
- Ertürk, Hatice Nur. *Hiz. Peygamber'in (s.a.v) Duaları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- Ertürk, Mustafa. “Mikdâd b. Amr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/49-50. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Fahreddin er-Râzî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî. *Mefâtihu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 3. Basım, 1420.
- Güler, Zekerîya. “Tahnîk”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/416. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Haddâdî, Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf. *Feyzü'l-kadîr şerhu'l-Camii's-sağîr*. 6 Cilt. Mısır: Mektebetü't-Ticâriyyeti'l-Kübrâ, 1356.

- Hâkim en-Nisâbü'rî, Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyî' Muhammed. *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*. thk. Mustafa Abdulkadir Atâ. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411.
- Hamevî, Şihâbüddîn Ebû Abdillâh Yâkût b. Abdillâh el-. *Mu'cemu'l-Buldân*. 5 Cilt. Beyrut: Dâr Sâdır, 1977.
- Hamîdullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. çev. Mehmet Yazgan. İstanbul: Beyan Yayınları, 2004.
- Hattâbî, Ebû Süleymân Hamd (Ahmed) b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb el-Büstî el-. *Meâlimü's-Sünen*. Halep: Matbaatü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1932.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî. *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*. thk. Ali Muhammed el-Bîcâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1. Basım, 1992.
- İbn Fâris. *Mu'cemü mekâyisi'l-luga*. çev. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. 6 Cilt. Dimeşk: Darü'l-Fikr, ts.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Muhibbüddîn el-Hatîb. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Mârifet, 1379.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Tehzîbü't-Tehzîb*. 12 Cilt. Haydarabad: Matbaatu Meclis-i Dâireti'l-Ma'ârifî'n-Nizâmiyye, 1326.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Takrîbü't-Tehzîb*. thk. Muhammed Avvâme. Suriye: Dâru'r-Raşîd, 3. Basım, 1986.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavvad. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1415.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed 'Alî b. Ahmed el-Endelusî. *Cevâmi'u's-Sîre*. Beyrut: y.y., ts.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed 'Abdûlmelik b. Hişâm el-Himyerî. *es-Sîretu'n-Nebeviyye*. thk. Muştafâ es-Saqqâ ö.dğr. 2 Cilt. Mısır: Mektebetu Muştafâ el-Bâbî'l-Halebî, 1375/1955.
- İbn Kayyım, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Züraî ed-Dımaşkî el-Hanbelî. *Zâdü'l-me'âd fî hedyi hayri'l-ibâd*. thk. Şuayb el-Arnaût, Abdülkâdir el-Arnaût. Riyad: Müessesetü'r-Risâle, 3. Basım, 1998.

- İbn Kesir, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Ali Şîrî. Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1. Basım, 1988.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed. *es-Sünen*. 5 Cilt. Beyrut: Daru'r-Risâleti'l-Alemiyye, 2009.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 3. Basım, 1414.
- İbn Receb, Ebû'l-Ferec Zeynüddîn 'Abdurrahmân b. Aḥmed b. 'Abdirrahmân Receb el-Bağdâdî ed-Dımaşkî. *Leṭâifu'l-Ma'ârif fîmâ li Mevâsimi'l-Âmmi mine'l-Vazâîf*. b.y.: y.y., 1424/2004.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*. thk. Muhammed Abdülbekir el-Bekrî. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1990.
- İbnu'l-Eşîr, Ebû'l-Hasen 'Alî b. Ebî'l-Kerem Muhammed el-Cezerî. *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*. thk. 'Alî Muhammed Mu'avviḍ - 'Âdil Aḥmed 'Abdulmevcûd. 8 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415/1994.
- İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî, Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdirrahmân b. Mûsâ. *Mukaddimetü İbni's-Salâh*. thk. Nûreddin İtr. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1986.
- İleri, Merve. *Şifa Kaynaklı Teberrük Hadisleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Kallek, Cengiz. "Müd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/457-459. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Kandemir, M. Yaşar. "Bakî b. Mahled". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/542. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Kandemir, M. Yaşar. "Câbir b. Abdullah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/530-532. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Karabacak, Mustafa. "Rivayetlerde Bereketli Olarak Belirtilen Yiyecek -İçeceklerin Tıbb-ı Nebvî Açısından Değerlendirilmesi". *Tevilat* 2/2 (31 Aralık 2021), 239-255.
- Karabacak, Mustafa. *Faziletli Vakitlere Dâir Rivâyetlerin Değeri (İbn Receb el-Hanbelî'nin Kitapları Özelinde)*. Konya: Konya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Karabacak, Mustafa. *Hadislerde Bereket*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016.

Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.

Kastallânî, Ahmed b. Muhammed b. Ebû Bekir b. Abdülmelik el-Mısırî el-. *İrşâdü's-sârî li şerhi'l-Buhârî*. 10 Cilt. Mısır: el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emiriyye, 6. Basım, 1323.

Keleş, Ahmet. *Hadislerin Kur'an'a Arzı*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2020.

Kırış, Şemsettin. "Peygamber Sevgisinin Bir Tezahürü: Teberrük", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 11/1 (30 Nisan 2011), 211.

Koçyiğit, Hikmet. "Kur'an Açısından Bereket Kavramının Değerlendirilmesi". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 12/1 (01 Mart 2012), 147-170.

Kurşun, Zekeriya. "Necid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/491-493. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*. thk. Ahmed el-Berdûnî, İbrahim Atfîş. 10 Cilt. Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-Mısriyye, 2. Basım, 1964.

Kutlay, İbrahim. *Mukaddes Zaman ve Mekânlar*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2009.

Kutlay, İbrahim. *Sünnete Göre Kutsiyet*. İstanbul: Çıra Yayınları, 2010.

Küçük, Raşit. "Abâdile (Hadis)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/7. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Küçükaşcı, Mustafa Sabri. "Zemzem". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/242-246. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Mâlik b. Enes, Ebû Abdullah el-Asbahî el-Himyerî. *el-Muvattâ*. thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî. 8 Cilt. Ebûzabî [Abudabi]: Müesssetü Zâyed b. Sultan Âl-i Neheyân li'l-A'mâlî'l-Hayriyye ve'l-İnsâniyye, 1425.

Martı, Huriye. "Kur'an ve Sünnet Perspektifinden Bereket Olgusu". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25/25 (01 Şubat 2008), 87-100.

Mevdûdî, Ebû'l- A'lâ. *Tefhîmu'l- Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*. çö. Komisyon. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 2005.

- Mizzî, Ebu'l-Haccâc Cemaleddin Yûsuf b. Abdurrahman. *Tehzîbu'l-kemâl fî esmâi'r-ricâl*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 35 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1980.
- Mübârekpûrî, Ebü'l-'Alâ Muhammed Abdurrahman b. Abdürrahim. *Tuhfetü'l-ahvezî bi şerhi Câmiu't-Tirmizî*. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, ts.
- Nesâî, Ebü Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî. *Sünenü'n-Nesâî*. thk. Abdülfettâh Ebü Gudde. 1-9 Cilt. Halep: Mektebetü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, 1986.
- Nevevî, Ebü Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2. Basım, 1392.
- Öğüt, Salim. "İstihâre". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/333-334. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Önkal, Ahmet. "Abdurrahman b. Avf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/157-158. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Özel, Ahmet. "Âl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/305-306. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Paçacı, İbrahim. "Rüyâ'nın Delil Değeri ve İstihâre". *Dini Araştırmalar* 19/48 (20-06-2016) (20 Haziran 2016), 103-128.
- Râgıb el-İsfahânî. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*. thk. Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed Safvan Adnân ed-Dâvûdî. Beyrut: Dârü'l-Kalem, 1. Basım, 1412.
- Rovshan Aliyev. *Kur'an'da Bereket Kavramı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Sandıkçı, S. Kemal. "Tulekâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/361-362. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Sarıcık, Murat. "Ebü Mahzûre". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/179-180. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Sarıçam, İbrahim. "Hakîm b. Hizâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/187. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Semhûdî, Ebü'l-Hasen 'Alî b. 'Abdullâh es-. *Vefâu'l-Vefâ bi Ahbâri Dâri'l-Muştafâ*. thk. Hâlid 'Abdulğani Maḥfûz. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1419.

Sevâlime, Abdullah Merhûl. *el-Bereke fi'r-Rizkı ve'l-Esbâbi'l-Câlibeti lehâ fi Dav'i'l-Kitâbi ve's-Sünne*, Medine, Câmiatü'l-İslâmiyye, 1423/2003.

Şâfiî, Muhammed b. İdris eş-. *el-Ümm*. 8.Cilt. Beyrut, Dâru'l-Mârifet. 1393.

Taberânî, Ebu'l-Kâsım Müsniddü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemu'l-evsat*. thk. Târik b. Avazullah b. Muhammed, Abdülmuhsin b. İbrâhim. 10 Cilt. Kahire: Dâru'l-Harameyn, ts.

Taberânî, Ebu'l-Kâsım Müsniddü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemu'l-kebîr*. thk. Hamdî b. Abdülmecid es-Selefi. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 2. Basım, ts.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî et-. *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 26 Cilt. Hicr: Dârü'l-Hicr, 1. Basım, 2001.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî. *Sünenü't-Tirmizî*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd. 1-5 Cilt. Kahire: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1975.

Tomar, Cengiz. “Şam”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/311-315. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Uysal, Nafi. *Dinî Bir Kavram Olarak Bereketin Mahiyeti*. Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.

Vâkıdî, Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. 'Omer b. Vâkıd el-Eslemî el-. *el-Meğâzî*. thk. Marsden Jones. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlmî, 1409/1989.

Yaşaroğlu, M. Kâmil. “Şâban”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/207. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Yıldız, Mehmet Sâmi. *Kur'an'da Bereket Kavramı (Kavram ve Yorum Analizi)*. Ankara: İlâhiyat, 2023.

Zebîdî, Ebû'l-Abbas Şehabeddin Ahmed b. Ahmed b. Abdüllatif. *Sahih-i Buhari muhtasarı Tecrid-i sarîh tercemesi ve şerhi*. çev. Babanzâde Ahmed Naim. 12 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 7. Basım, 1982.

Zebîdî, Muḥammed b. Muḥammed b. 'Abdurrezzâk ez-. *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*. thk. Heyet. 4 Cilt. b.y.: Dâru'l-Hidâye, ts.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî ez-. *Siyerü 'Âlâmi'n-nübelâ*. thk. Şuayb el-Arnâvut ö.dğr. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 3. Basım, 1985.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî ez-. *Mizânü'l-İ'tidâl fî nakdi'r-ricâl veylühü Zeylû Mizân'il-İ'tidâl*, thk. Ali Muhammed Muavvad, Âdil Ahmed Abdülmevcûd 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-. *el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1. Basım, 1407.

Zirikli, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris ed-Dımaşkî ez-. *el-A'lâm*. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-İlim li'l-Melâyîn, 15. Basım, 2002.